DÉL-ZALA

Térségi Aktív Turisztikai Stratégia

TÉRSÉGI HELYZETFELMÉRÉS ÉS ÉRTÉKELÉS

2021.

Aktív Magyarország

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés 4
2. Térségi lehatárolás 6
3. Természeti adottságok, vonzerők 9
3.1. Ha Zala, akkor dombság 9
3.2. A végtelen erdők vidéke 11
3.3. „Szőlőhegyek” és gyümölcsösök 13
3.4. A Kis-Balaton érintetlen vidéke 14
3.5. Dél-Zala vizei 15
3.6. Dél-Zala, ahol a világ legnagyobb gímszarvasai élnek 15
3.7. További természeti különlegességek 16
3.8. Negatív természeti elemek, tájsebek 17
4. Épített értékek, mesterséges attrakciók 19
4.1. Általános összefoglaló 19
4.2. Történelmi nevezetességek 20
4.3. További épített építészeti értékek 21
4.4 Mesterséges attrakciók 21
4.5. Egyéb érdekességek 22
4.6. Határon túli, kapcsolódó épített értékek: Lendva, Csáktornya, Varasd 22
4.7. Problémák, veszélyek az épített környezetben 23
5. Aktív turisztikai adottságok 24
5.1. Kerékpáros turizmus 24
5.2. Vízi turizmus 27
5.3. Gyalogos természetjárás 32
5.4. Lovas turizmus 37
5.5. Síturizmus 38
6. Szálláshelyek 39
7. Egyéb turisztikai vonzerők, potenciális programcsomagelemek 41
7.1. Gasztronómia 41
7.2. Borászatok 43
7.3. Turisztikai szempontból érdekes mezőgazdasági szereplők 46
7.4. Kézművesség 47
7.5. Rendezvények 47
8. Alapvető szolgáltatások elérhetősége 49
8.1. Élelmiszer kiskereskedelem 49

8.2. Egészségügyi szolgáltatások 49
8.3. Telekommunikációs szolgáltatások 50
9. Közlekedés 51
9.1. Odajutás 51
9.2. Közlekedés helyben 53
10. Márka, Marketingkommunikáció, információ 55
10.1. Márka és Kommunikáció 55
10.2. Kommunikációs aktivitások jármódonként 55
11. Desztinációmenedzsment és fejlesztések 57
11.1. Térségi stratégia 57
11.2. Kiemelt szereplők a térségben 59
11.3. Vállalkozások, civil szervezetek 60
11.4. Aktív turisztikai szolgáltatók, programszervezők 61
12. SWOT-elemzés 62
13. Összefoglalás 69

1. BEVEZETÉS

A Magyar Turisztikai Ügynökség 2030-ig szóló turizmusfejlesztési stratégiájához illeszkedve az Aktív- és Ökoturisztikai Fejlesztési Központ vezetésével Nemzeti Aktív Turisztikai Stratégia készül. Ehhez kapcsolódva három mintaterületre vonatkozóan térségi fejlesztési stratégia is kidolgozásra kerül, melyek egyike a Dél-Zala és Kis-Balaton Térség Aktív Turisztikai Stratégiája. E fejlesztési dokumentum széleskörű partnerségen alapulva kerül összeállításra. 2020 decemberéig a helyzetfeltáró munkarész összeállítására kerül sor, 2021 első negyedévének végére pedig a stratégia célrendszere és cselekvési terve is összeáll.

Jelen helyzetfeltáró tanulmány fókuszpontjai a következők:

- a kiválasztott térség lehatárolása;
- a térség aktív turisztikai szempontú bemutatása;
- a térség részletes értékelése az aktív turizmus egyes jármódjai szempontjából (vonzerők, meglévő és potenciális útvonalak; szolgáltatások, információ-kommunikáció);
- egységes adatbázis létrehozása a térség aktív turisztikai kínálatáról és a kapcsolódó szolgáltatásokról;
- rövid, lényegre törő értékelés a térségi profil ismertetésével.

A helyzetfeltárás megalapozása érdekében a következő tevékenységek valósultak meg eddig:

- 2020. november 13-án került megrendezésre az első térségi workshop online formában, amelybe közel 20 résztvevő kapcsolódott be, köztük a térség országgyűlési képviselője és munkatársai, polgármesterek, állami, gazdasági és civil szervezetek képviselői;
- a térség aktív turisztikai fejlesztése szempontjából fontos helyi szereplők egy részével személyes megbeszélések is lefolytatásra kerültek;
- az egyes jármódokhoz kapcsolódó, helyi szervezetek, szövetségek közvetlen megkeresése is megtörtént;
- desk research keretében megtörtént a táji, természeti, kulturális és egyéb attrakciók felmérése és értékelése;
- turisztikai szolgáltatások felmérése és értékelése, egységes adatbázisba rendezése;
- meglévő (kijelölt) aktív turisztikai útvonalak és potenciális útvonalak felmérése és értékelése egységes adatbázisba rendezése;
- térinformatikai adatbázis készült az egyes jármódokhoz kapcsolódó útvonalakról, pihenőkről, a térségben lévő attrakciókról és szolgáltatásokról;
- összeállításra került egy nagy részletezettségű belső munkatérkép a munkavégzés megkönnyítése érdekében.

A térségi stratégiai tervezési következő lépései:

a) A ***helyzetfelmérési és értékelési munka*** főbb eredményei, megállapításai a partnerségi tervezésbe bevonásra kerülő kulcsszereplőkkel megvitatásra kerülnek.

b) A helyi partnerekkel együttműködésben, velük közösen kerül megfogalmazásra az érintett ***térség aktív turisztikai jövőképe és célrendszere***, számszerűsíthető célokat és intézkedéseket megfogalmazva. Ennek biztosítása érdekében 2020. december 11-én került megrendezésre a 2. partnerségi workshop.

c) A célrendszerre alapozva részletes ***cselekvési terv*** kidolgozása történik (határidőkkel, felelősökkel, hozzávetőleges költségekkel), mely kiterjed az útvonalakra, attrakciókra, szolgáltatásokra, promócióra és marketingre és meghatározza a főbb fejlesztési kritériumokat. A cselekvési terv kidolgozása szintén a helyi szereplőkkel együttműködésben történik. Ehhez kapcsolódóan kerül megrendezésre a 3. partnerségi workshop 2021 márciusában.

d) A cselekvési tervre alapozva konkrét ***projekttervek*** készülnek, melyek tartalmazzák a tevékenységek és a megvalósítás leírását, kitérnek a lehetséges műszaki megoldásokra, marketing, szervezeti és pénzügyi elképzelésre.

e) A stratégia és cselekvési terv alapján vázlatos ***szervezeti és pénzügyi terv*** is kidolgozásra kerül. A szervezeti terv javaslatot ad a stratégiában, cselekvési tervben és a projekttervekben javasolt célok, intézkedések és fejlesztések eredményes megvalósításának szervezeti hátterére, az egyes szereplők feladataira, a szereplők közötti együttműködésre és annak mechanizmusaira. A pénzügyi terv a fejlesztések mellett kiterjed a működtetés költségeire és azok finanszírozási forrásaira is.

2. TÉRSÉGI LEHATÁROLÁS

Dél-Zala, azaz Murafölde és a Kis-Balaton térsége

Dél-Zala két kistérsége, a Kis-Balaton vidéke és Murafölde turisztikai szolgáltatók, mesterséges attrakciók és szálláshelyek tekintetében jelenleg eltérő fejlettségi szinten vannak, de a két vidék egy évezrede szerves egységet képez.

Mind domborzatilag, mind építészetileg, mind hagyományokban, vagy akár a beszélt tájszólásban: egy vidék.

Egy dombos, erdős, szőlődombokkal és boronaházakkal szegélyezett táj, amely az aktív turizmus paradicsoma lehet.

Amiben szintén egységes a vidék, ***az a környezet állapota, amely összességében kifejezetten jónak nevezhető, ez az egyik erőssége a célterületnek.*** Nagykanizsán kívül jelentékeny ipar szinte egyetlen településen sincs, így komolyabb szennyezőanyag kibocsátás sem datálható a térségben.

Természet- és környezetvédelmi szempontból ugyanakkor kimondottan értékes területről beszélünk. A Kis-Balaton hazánk egyik kiemelt vizes élőhelye, de mellette a Mórichelyi halastavak és a Mura is jelentős értéket képvisel. A biodiverzitás magas fokú, amit többek között a NATURA 2000-es területek magas aránya, a Muramenti Tájvédelmi Körzet életre hívása, a Mura-Dráva-Duna Bioszférarezervátum státusz megszerzése, a Kis-Balaton nemzeti parki oltalom alá helyezése is jelez.

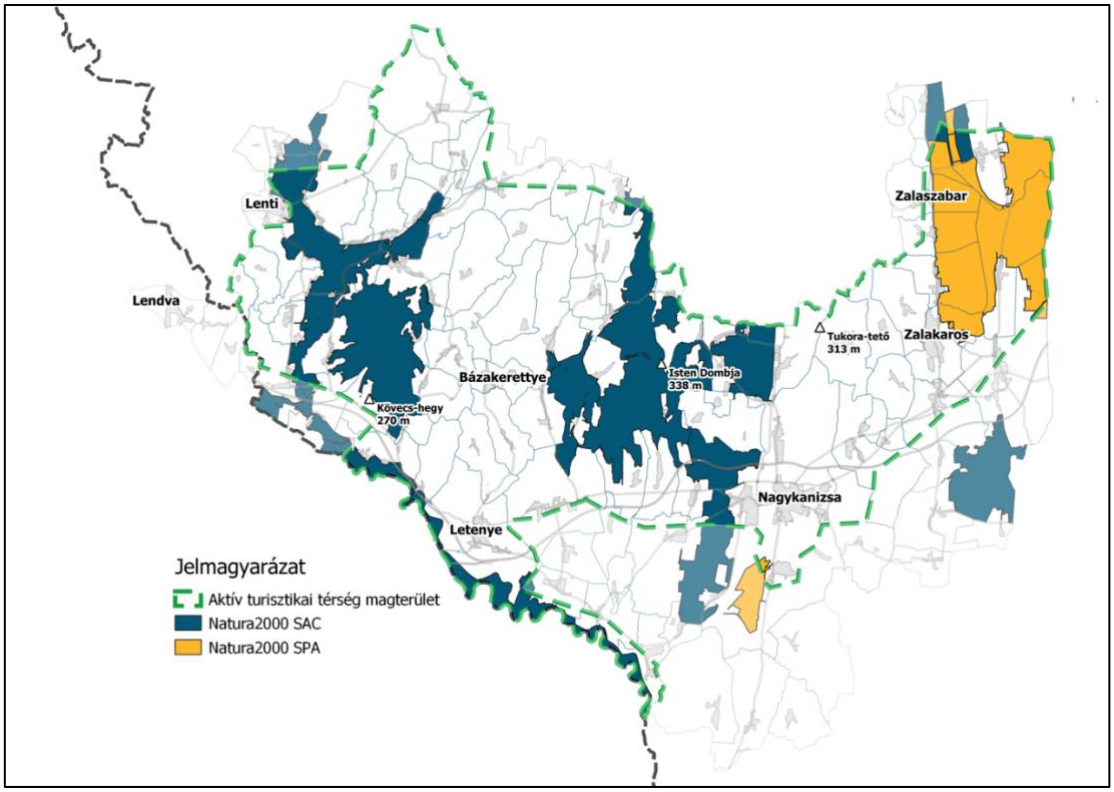

Dél-Zala aktív turisztikai térség

A helyi szolgáltatások tekintetében is érvényesül a térség kétarcúsága. A Kis-Balaton térsége és Nagykanizsa erős és sokoldalú szolgáltatóbázissal rendelkezik, míg Murafölde nagy része komoly hiátusokkal bír e területen (Lenti kivétel ez alól). A másik fontos adottság az, hogy amíg a kis-balatoni térség egy több évtizedes, kiforrott idegenforgalommal rendelkező térség, addig Dél-Zala esetében erről egyáltalán nem beszélhetünk, itt a turizmus még csak gyerekcipőben jár. Mivel nincs jelentős látogatószám, így az idegenforgalomra épülő vállalkozások száma is csekély. Legtöbb esetben a szolgáltatók a turizmust csupán kiegészítő tevékenységként értelmezik.

A dél-zalai térség ***demográfiai és gazdasági*** szempontból is Janus-arcú, hiszen Murafölde vidéke demográfiai szempontból csökkenő lakosságú, elöregedett népességű, aminek komoly társadalmi, gazdasági következményei vannak. Különösen a kistelepüléseken érzékelhetőek a felhalmozódó szociális problémák, fokozott a munkaerőhiány, miközben arányaiban itt a legmagasabb a képzettlen munkavállalók aránya, amiből az is következik, hogy az átlag jövedelmek itt a legalacsonyabbak, a szegénységi kockázat pedig a legmagasabb az egész Nyugat-dunántúli régión belül.

Mindennek látható, az idegenforgalomra is kihatással bíró következményei vannak. Különösen a kistelepüléseken találkozhatunk azzal, hogy a lakóépületek 40, sőt néhol 60%-a üres, állapotuk leromlott. Az itt élő, többségében idős ember már nem tudja művelni földjeit, sokszor kertjeiket sem, állatot a baromfin kívül már alig-alig tartanak, ami miatt a melléképületek állapota leromlott. Mindez a falukép erőteljes leromlásához vezet, ami a települések egy részét egyáltalán nem teszi vonzóvá idegenforgalmi szempontból.

A mintatérség muraföldi részei – éppen a fenti tényezők okán - a 290/2014.(XI.26.) Kormányrendelet alapján kedvezményezett státuszúak, ami a vidék hátrányos helyzetét jelzi.

Teljesen más a kép a térségközpontban – Nagykanizsán – és annak holdudvarában, illetve a nemzetközi szinten is komoly idegenforgalommal rendelkező Zalakaroson és részben a szomszédos településeken. Rendezett települések ezek, ahol vonzó településképpel találkozhatunk. Vagyis idegenforgalmi szempontból településkép vonatkozásában kontrasztos a térség: Nagykanizsa és Zalakaros térsége, valamint Lenti pozitív, a tőlük távolabb eső (nyugati, belső periféria) negatív képet mutat.

Elsősorban Nagykanizsa és holdudvara az, amely a mintatérség gazdasági motorja. Nagykanizsa sokrétű és színes gazdasági struktúrával rendelkezik, ami turisztikai szempontból azért lényeges, mert nagyon fontos háttérszolgáltatási bázist jelent (pld. áruházai, szolgáltatásai révén). A közelében fekvő Zalakaros a gyógy- és termálturizmus fellegvára, nemzetközileg is jegyzett attrakció, ahol a gazdaság a tercier szektorra épül. A Zalakaros által generált turistaforgalom részben az aktív- és ökoturizmus szempontjából is bevonható célközönséget jelent.

Ugyanakkor a határmenti térség mindig is perifériát alkotott hazánkon belül, ezért az iparfejlesztés – a szénhidrogén-kitermelőipar kivételével – szinte mindig elkerülte. A helyi gazdaság struktúrája gyenge. Az elöregedett lakosság jelentős része eladta vagy bérbe adta termőföldjeit, ami néhány mezőgazdasági vállalkozó tulajdonába vagy használatába került. A kevésbé értékes földek – itt a szőlőhegyekre gondolunk elsősorban – sok esetben elhagyottá, műveletlenné váltak, épületeik pusztulásnak indultak (kivéve a városi agglomerációkban és az üdülőterületeken). Az előbb említett földkoncentráció miatt olyan nagybirtokok születtek meg, amelyek gyakorta egy-egy család megélhetését szolgálják csupán, és a technológiai

fejlődésnek köszönhetően csak néhány alkalmazottnak adnak munkát, ezért a térség jelentős részében a falvak elszakadtak évezredes erőforrásuktól, a termőföldtől.

Ma már itt nem az agrárium a meghatározó gazdasági ágazat. A lakosság nagy része az iparban vagy a tercier szektorban tevékenykedik, de mivel ez helyben alig van jelen – kivéve a városokat, különösen Nagykanizsát – ingázni kénytelen. Mindez idegenforgalmi szempontból azért érdekes, mert egyrészt kevés a célterületen belül az önálló parasztgazdaság, sőt a falvakban működő helyi vállalkozás is kevés, pld. valódi falusi turisztikai szolgáltatókról alig beszélhetünk. Turisztikai vállalkozások – akiknek ez a fő profiljuk – a Kis-Balaton, Nagykanizsa részben Lenti térségében működnek, máshonnan néhány kivételtől eltekintve gyakorlatilag teljesen hiányoznak.

3. TERMÉSZETI ADOTTSÁGOK, VONZERŐK

3.1. Ha Zala, akkor dombság

Murafölde és a Kis-Balaton vidéke alapvetően dombvidéki, igen változatos felszíni formákkal rendelkező, természeti és táji értékekben bővelkedő területe hazánknak.

A zalai dombtetőkről csodálatos panoráma nyílik a környező dombokra, de a Badacsonyra, a Kis-Balatonra és a Varasdi hegyekre is.

A vonzó táji adottságoknak az alapját a nagy kiterjedésű erdőségek, a mozaikos területhasználat máig megőrzött elemei – például a szőlőhegyek, a változatos és általában szelíd dombhátak jelentik. A vidék üde zöld jellege még a nyári aszályok idején is megmarad, köszönhetően a táji és klimatikus adottságoknak, az erdők mikroklímára gyakorolt hatásának.

Térségünk sokszínősége abból is fakad, hogy az geomorfológiai értelemben 10, egyedi jellegeket hordozó kistájra bontható. Ezek felszíni formakincse, tagoltsága és ebből adódóan a gazdálkodás, a területhaszálat stb. jellemzői elkülönülnek egymástól. A térséget az É-D-i szerkezeti vonalak mentén létrejövő formák uralják alapvetően, kivéve a Letenyei-dombságot, mely egy sokkal komplexebb geomorfológiai struktúra hordozója. A leginkább kiemelt felszíni formáka a dombsági területek déli részén (Egerszeg-Letenyei-dombság, Zalaapáti-hát stb.) találhatjuk. A Mura balparti-sík és a Principális völgy néhol már-már tökéletes síksági morfológiát mutat. A Kis-Balaton, Hetés és Göcsej nagy része szelíd dombsági táj benyomását kelti.

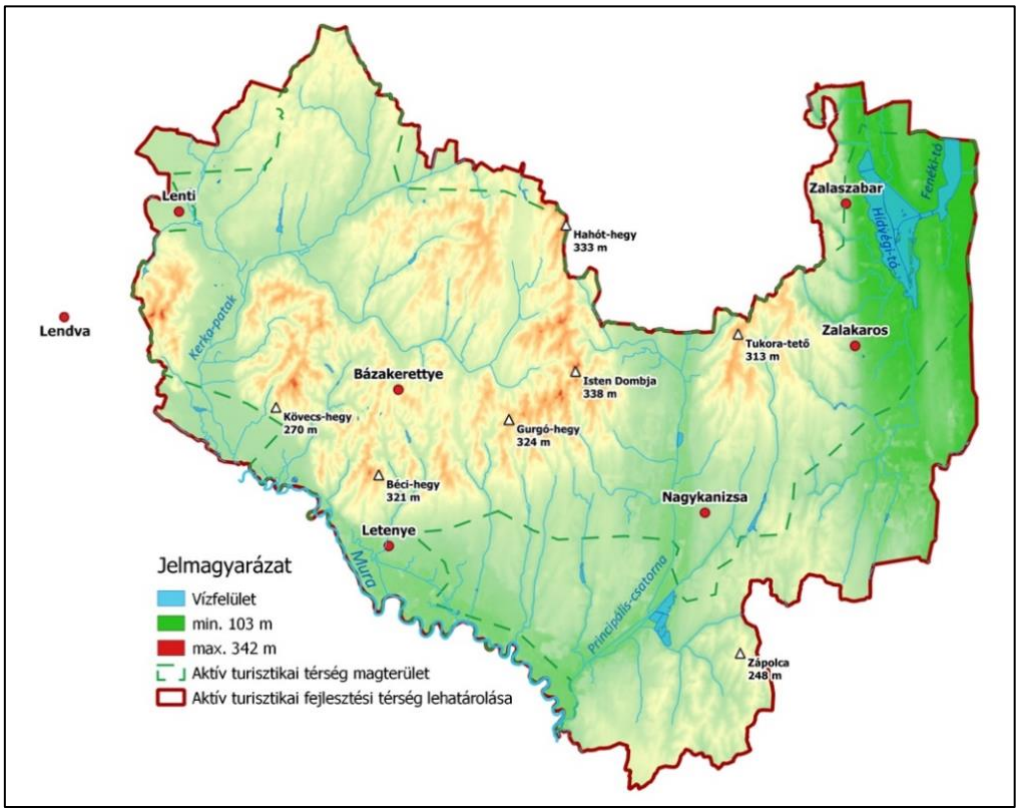

Dél-Zala domborzata

A stratégiai tervezés alá vont terület alapvetően két nagytájra oszlik: döntően a Nyugat-magyarországi peremvidékre, kisebb részben pedig a Dunántúli-dombságra. Ez utóbbi a célterület keleti peremét érinti csupán, de így is két középtájra tagolódik (Belső-Somogy és Balaton-medence).

Belső-Somogyon belül számunkra **Nyugat-Belső-Somogy** (4.3.13) az érdekes, melyhez Pat és Zalakomár települések térsége tartozik. A kistáj egy, a Kis-Balatontól a Dráváig futó 15-20 km széles és 50-75 km hosszú hordalékkúp-síkság, melyet sok helyen futóhomokformák tagolnak. Átlagmagassága 160-170 méter, a jellemző relief 15-29 m/km^2. A vidék 38%-át szántók, 44%-át erdők borítják.

A **Kis-Balaton-medence** (4.1.11) a Balaton-medence középtáj legnyugatibb része. Hajdan a Balatonnal összeköttetésben állt (annak egy öble volt tulajdonképpen), és a Zala folyó természetes szűrőjeként működött. A XX. század közepén igyekeztek lecsapolni és szántóterületeket kialakítani a helyén, azonban ez a Balaton olyan fokú szennyeződését idézte elő (főként a Keszthelyi-öbölben), hogy e tervet feladva megkezdődött a Kis-Balaton területének rehabilitációja. A kistáj a Balaton süllyedékének DNY-i része, melyet a tótól az úgynevezett Castrum hát választ el, amit csupán a Zala folyó tör át. Ezzel párhuzamosan, a síkból 5-10 méterre kiemelkedő, futóhomokkal fedett még egy meridionális hát található, a Balatonmagyaródi-hát. Ezen kívül más kiemelkedés alig akad, a terület jelentős része vízborítás alatt áll (43,4 % az MTA adatai szerint), ez adja meg a táj alapvető jellegét. Az átlagos relief 2m/ km^2.

Az említett két kistájtól nyugatra már a Nyugat-magyarországi peremvidékhez (mint nagytájhoz) tartozó Zalai-dombság terül el (középtájként definiálhatjuk). A célterület ÉK-i csücskén két kistáj osztozik. Ezek egyike a Zalavár környékére korlátozódó **Zalavári-hát** (3.4.25). Ezt a kistáj tulajdonképpen egy É-D-i irányú meridionális, széles hát a Zala folyó és a Hévízi-völgy között. É-i része tagoltabb, mint a D-i, ahol az átlagos relief csak 34 m/km2, ami miatt itt hullámos síkságra emlékeztet a táj képe. Itt a felszínt 10-20 m vastagságban lösz borítja.

Tőle Ny-ra már az **Alsó-Zala-völgy** (3.4.24) található, ami a vizsgált területet csak Esztergályhorváti és Zalavár közigazgatási területének egy része révén érinti. Ez a kistáj a Zala szerkezeti árában kialakult, aszimmetrikus eróziós (meridionális) völgy, ami tekintélyes 2-4 km-es völgyszélességet és nagyfokú feltöltődöttséget mutat. Aszimmetriájára jellemző, hogy míg Ny-i részét meredek, 15-20°–os deráziós lejtők határolják, addig K-i oldalán csupán 1-2 km széles, lankás lejtők figyelhetők meg.

A Zala völgyét elhagyva nyugati irányban a **Zalaapáti-hát** (3.4.23) dombvidéke terül el. A dél felé mindjobban (5-12 km-nyire) kiszélesedő kistáj néhol – a terület 11%-án – már középhegységekre jellemző reliefeket produkál (azaz a 100 m/km2-t meghaladja). Az erősen és közepesen tagolt dombvidéki területek aránya is magas, mintegy 43,6%. Felszíne tehát erősen tagolt, völgyekkel sűrűn szabdalt. Ez különösen az É-i részére igaz, mivel a kistáj sajátossága, hogy É-D-i irányban megbillent. Területének közel 40%-át szántó, 37,8%-át pedig erdő borítja.

Szintén É-D-i futású a következő kistáj, mely nyugatról határolja a Zalaapáti-hát dombvidékét, ez pedig a **Principális-völgy** (3.4.22). Létrejöttét tekintve ez egy komplex formációnak tekinthető, mivel kialakulásában a szerkezeti mozgásoktól kezdve a folyóvízi akkumuláción át a deflációig több folyamat egyszerre vett részt. A völgy maga is különböző mértékben süllyedt meg, ami miatt a Pacsai-süllyedék kereszteződésében egy ritka geomorfológiai formáció, úgynevezett völgyi vízválasztó alakult ki. A Principális-völgy különböző szakaszain eltérő képet mutat, témánk szempontjából a Nagykanizsa melletti és az az alatti szakasz az érdekes: itt 4-5 km széles lapállyá szélesedik a kistáj. Jellegzetessége a rétek és legelők viszonylag magas aránya (28,1%). Erdősültsége csupán 20,8%-os.

Elhagyva a Principális völgyét, nyugati irányban az **Egerszeg-Letenyei dombság** (3.4.21) dombhátai tűnnek fel. A kistáj felszínmorfológiai értelemben nem egyveretű. Északi részét É-Di irányú dombhátak jellemzik, míg délnyugati, kiszélesedő részét – a szoros értelembe vett Letenyei-dombságot – már egy ennél sokkal összetettebb, tagoltabb. Az egész Zalai-dombságot tekintve az átlagos relief értéke itt a legmagasabb (85 m/km2). A tájat nagyfokú erdősültség jellemzi (43,6%), ami részben a domborzat, részben pedig a már nedves éghajlatba hajló klíma következménye.

Tovább haladva nyugat felé, átkelve az Alsó-vagy Felső-Válickán, egy újabb kistáj területére érünk: ez már **Göcsej** vagy más néven a **Közép-zalai-dombság** (3.4.13). Göcsej egy magasra kiemelt eróziós, deráziós dombsági táj, melyet É-on és K-en hordalékkúp maradványos vízválasztó határol. Itt találhatók a vidék legmagasabb pontjai. Átlagmagassága 240 méter, az átlagos relief pedig 53 m/km^2. Göcsej felszínét döntően jégkorszaki vályogok borítják. 47,8%-át erdők fedik, 34,5%-ban pedig szántóföldek. Célterületünkhöz Göcsej déli része tartozik Novával, melyet a múlt században Göcsej fővárosaként emlegettek.

Tőle nyugatra a **Kerka-vidék (vagy Hetés**) (3.4.12) terül el, melynek különösen DK-i része érdekes a számunkra. A Kerka-vidék felszínét az ős Mura és Kerka jégkorszaki hordalékkúpja fedi, melyet a szerkezeti mozgások különféleképpen szabdaltak fel. É-i és D-i része a legtagoltabb, itt 250-300 méter körüli féloldalasan kiemelt, kavicstakarós tanúhegyeket találhatunk (pld. Tenke-hegy, Lenti-hegy). A vidék centrumát a Lenti-medence képezi. A kistáj területének 40,9%án szántóföldeket, 40,2 %-á pedig erdőket találunk.

A vizsgált terület legdélebbi kistája a **Mura-balparti sík** (3.4.31), mely gyakorlatilag a Mura szerkezeti völgyének, balparti, hazai peremét jelenti. A Kerka torkolattól Molnáriig tartó kistájat É-ról a Letenyei-dombság meredeken leszakadó vonulatai szegélyezik Letenyéig, mely után az alluviális sík kb. 5-10 km-nyire kiszélesedik.

3.2. A végtelen erdők vidéke

Murafölde és a Kis-Balaton térsége Magyarország egyik legerdősültebb vidéke. Hosszú kilométereken kerékpározhatunk vagy sétálhatunk érintetlen erdők árnyában.

Dél-Zala domborzati szempontból nagyon változatos, tagolt táj. Ebből adódóan a mezőgazdaság adottságai is nagyon eltérőek. Jó minőségű termőföldeket a Mura-balparti síkon, a Lenti medencében, a Kerka és a Cserta mentén, a Válicka völgyében és a Kis-Balaton térségében találhatunk.

A KSH adatai alapján az egyes települések szántóterületeinek AK értéke területileg jelentékeny eltéréseket mutat. Az előbb említett mikrotérségek falvai esetében a legmagasabb a talajminőséget jelző aranykorona érték (AK): pld. Molnári környékén 24-25 AK, Zalavár, Galambok térségében pedig 25-26 AK. Ezek a mutatószámok Zala megyén belül a legjobbak közé tartoznak. Ugyanakkor a célterület dombsági térszínein, vagyis a terület nagyobbik részén a talajminőség átlagosan a 8 AK-nát sem érik el. Ez az egyik magyarázata a magas erdősültségnek is, hiszen ezeken a gyenge minőségű, általában erősen tagolt (magas relieffel bíró) területeken jóval drágább és gazdaságtalanabb a termelés, az erdőknek azonban kiváló élőhelyet biztosítanak.

Az erdőket a szántóföldek követik területnagyság szempontjából. A rétek, kaszálók, legelők nagysága a XX. század végére drasztikusan lecsökkent, ami a hagyományos nagyállattartás eltűnésével magyarázható. Ma már csak néhány nagyobb állattartó telep létezik a térségben, a községek többségéből az állattenyésztés szinte teljesen eltűnt. A baromfitenyésztésnek azonban létrejöttek jelentékeny – országos szinten is jegyzett – központjai, pld. Becsehelyen, ahol a teljes baromfivertikum kiépült.

A növénytermesztésben a vezető kultúrnövény – a szántóterületeken - egyértelműen a kukorica. Általában nagy táblás művelése a jellemző. Az utóbbi időben – a felvásárlási árak emelkedése miatt – egyes ipari növények, különösen a repce és a napraforgó előretörése figyelhető meg.

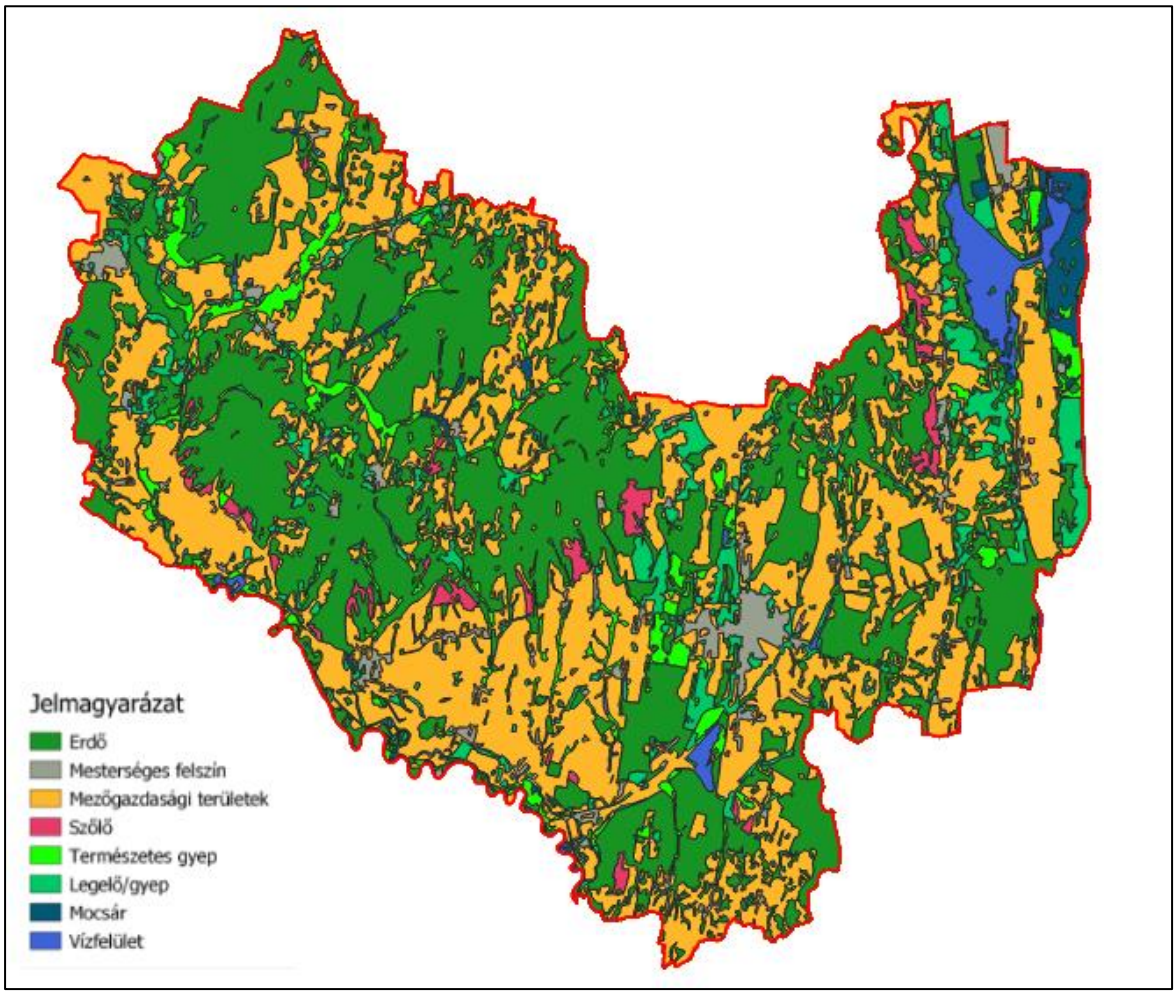

Dél-Zala felszínborítottsága

3.3. „Szőlőhegyek” és gyümölcsösök

A zalai tájszólás egyik érdekessége, hogy a szőlődombokat itt „hegynek” hívják.

A szőlőhegyekről nem csak ezért kell külön szólnunk, hanem mert a szőlőhegyek a zalai táj elválaszthatatlan részét képezik, a tájkép meghatározó elemei.

A tradicionális tájhasználat alapkövei ezek, amelyek még jelenlegi – pusztuló – állapotukban is komoly értékek hordozói. Idegenforgalmi értékük is rendkívül nagy – gondoljunk csak arra, hogy sok esetben természetes kilátóhelyként funkcionálnak, számos védett növény és állatfaj otthonai, népi építészeti értékek lelőhelyei.

Minden problémája ellenére a mezőgazdaság jelentős tényező ma is a térségben. Idegenforgalmi szempontból azonban olyan alapot jelent, amely számos területen hasznosítható – gondolunk itt például a helyi termékekre, a térségi borászatra. Vagy éppen az olyan új – elsősorban gyümölcstermesztő – gazdaságokra, amelyek országos, sőt nemzetközi szinten is elismerést vívtak ki maguknak innovatív megoldásaikkal. Például a becsehelyi kiviültetvény, káki szilva ültetvény, a tormaföldei fügeültetvény vagy az egész országot ellátó nagyrécsei bogyósgyümölcs ültetvény (áfonya). Ezek azonban nem csak gazdálkodási, de legalább ennyire turisztikai szempontból is érdekesek egyediségük miatt.

3.4. A Kis-Balaton érintetlen vidéke

A Kis-Balaton egybefüggő vízfelülete, az érintetlen nádasok, a különleges madárfajok mindenkit megigéznek. A Tüskevár romantikus világa generációk meghatározó élménye, amelyre építve a térség sokkal többre lehet hivatott.

A Kis-Balaton 1951 óta nemzeti szinten védett, 1979 óta a nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyek egyezménye (Ramsari Egyezmény) által jegyzett terület, valamint 2004 óta az Európai Közösség természetvédelmi hálózatának, a Natura 2000-nek kiemelkedő jelentőségű egysége.A majd 150 négyzetkilométeres országos jelentőségű védett területet elsősorban madárvilágáról ismerik a laikusok és a szakemberek, de az élőhelyek mozaikossága és fajgazdagsága révén más – elsősorban vizes élőhelyekhez kötődő - élőlénycsoportok jelentősége is számottevő.

A vízben számos **gerinctelen** találja meg életfeltételeit. Többek között csigákat, piócákat, bogarakat, szitakötőlárvákat foghatunk kis szerencsével. Egyik legbecsesebb rovarfajunk a védett lápi álarcos-szitakötő (Leucorrhinia pectoralis).

Védett **halfajaink** közül a lápi póc (Umbra krameri) és a réti csík (Misgurnus fossilis) tömegesen fordul itt elő, de a Kis-Balaton nyurgapontyállománya (Cyprinus carpio carpio m. hungaricus) is messze földön híres.

Kétéltűfaunánk igen gazdag, a pettyes gőtén (Lissotriton vulgaris) és a dunai tarajosgőtén (Triturus dobrogicus) kívül szinte valamennyi hazai békafaj előfordul itt. A vizekben gyakran figyelhetjük meg a kiválóan úszó vízisiklót (Natrix natrix) és kockás siklót (Natrix tessellata), illetve a napfürdőző mocsári teknőst (Emys orbicularis)

A méltán nevezetes **madárvilág** egyik legismertebb szereplői a gémfélék: ide tartozik a természetvédelem címermadaraként elhíresült nagy kócsag (Ardea alba), a nála kisebb termetű kis kócsag (Egretta garzetta), a szürke gém (Ardea cinerea) és a bronzos árnyalatú vörös gém (Ardea purpurea), az impozáns megjelenésű üstökösgém (Ardeola ralloides) és a népi nevén vakvarjúként emlegetett bakcsó (Nycticorax nycticorax) is.

A számos költő, vonuló és telelő récefaj közül kiemelendő a fokozott védelmet élvező cigányréce (Aythya nyroca) és a színpompás üstökös réce (Netta rufina). A nyári lúd (Anser anser) költő-, valamint hatalmas csapatokban vonuló és telelő fajként ismert ezen a vidéken. Vöcsökféléink közül a fiókáit a hátán hurcolászó búbos vöcsökkel (Podiceps cristatus) és a jóval kisebb méretű kis vöcsökkel (Tachybaptus ruficollis) találkozhatunk. A vizek halászmesterei a kormoránok (Phalacrocorax carbo), vagy más néven károkatonák – nevüket koromfekete színükről kapták. Kisebb termetű rokona a fokozottan védett kis károkatona (Microcarbo pygmeus), mely egykor hazánkból teljesen kihalt, de a múlt század végén ismét megjelent.

A guvatféléket a szárcsa (Fulica atra) és a vízityúk (Gallinula chloropus) képviseli, de pettyes vízicsibe (Porzana porzana), kis vízicsibe (Zapornia parva) és maga a guvat (Rallus aquaticus) is él a területen – bár ez utóbbiról elsősorban hangja alapján szerezhetünk tudomást. A vizek felett sirályok, csérek és szerkők cikáznak. Ragadozómadaraink közül a nádasban költő barna rétihéja (Circus aeruginosus) és a hatalmas termetű, hallal táplálkozó rétisas (Haliaeetus albicilla) említendő.

Emlősállataink legjellemzőbbike a kiválóan úszó vidra (Lutra lutra), melynek jelentős állománya él a Kis-Balatonon. Szintén a vizek mentén él a hermelin (Mustela erminea), mely faj télen fehér bundába öltözik, csak farka vége fekete. Az erdőkben nyuszt (Martes martes), a nádasokban aranysakál (Canis aureus) vert tanyát. Kisemlőseink közül kiemelt értéket képvisel a jégkorszak idejéből fennmaradt északi pocok (Alexandromys oeconomus méhelyi), mely a hűvös mikroklímájú sásosokban fordul elő – legnagyobb hazai állománya a Kis-Balaton nevéhez fűződik. A gazdag hínárnövényzet, a hatalmas kiterjedésű nádasok, gyékényesek és sásosok, mocsár- és láperdők mellett mocsárrétek, kaszálórétek, valamint bokorfüzesek, fűz-nyár ligetek, égeresek és tölgyesek fordulnak elő.

A **hínárnövényzetet** a fehér tündérrózsa (Nymphaea alba), a sárga virágú vízitök (Nuphar lutea) és a rózsaszín vidrakeserűfű (Polygonum amphibium) színezi. Szintén a hínarak között találjuk a hegyes tövisekkel rendelkező terméséről ismert, egykor vízigesztenyének nevezett védett növényünket, a sulymot (Trapa natans). Botanikai ritkaságai közé tartozik a világ legkisebb virágos növénye, a vízidara (Wolffia arrhiza); a csak nagykiterjedésű lápvidékeken előforduló, igen ritka, védett lápi csalán (Urtica kioviensis), a tőzegpáfrány (Thelypteris palustris), valamint gyepterületeinken számos orchideafaj is él. Kiemelt érték továbbá a nádi boglárka (Ranunculus lingua), az erősen mérgező gyilkos csomorika (Cicuta virosa) és a mocsári lednek (Lathyrus palustris).

A Kis-Balaton fokozottan védett területe csak a Nemzeti Park Igazgatóság által biztosított szakvezetővel, ökoturisztikai programjaink keretében látogatható.

3.5. Dél-Zala vizei

Források, patakok, tavak, termálfürdők, a Kis-Balaton és a zabolátlan Mura

Dél-Zala nem csak az erdők, a szőlődombok vidéke, de egy vizekben is igazán gazdag térség. Termálfürdők, tisztavízű források, gyönyörű völgyekben megbúvó tavak jellemzik. A Kis-Balaton és a zabolátlan Mura pedig igazi kincset jelentenek.

Természet- és környezetvédelmi szempontból kimondottan értékes területről beszélünk. A Kis-Balaton hazánk egyik kiemelt vizes élőhelye, de mellette a Mórichelyi halastavak és a Mura is jelentős értéket képvisel. A biodiverzitás magas fokú, amit többek között a NATURA 2000-es területek magas aránya, a Muramenti Tájvédelmi Körzet életre hívása, a Mura-Dráva-Duna Bioszférarezervátum státusz megszerzése, a Kis-Balaton nemzeti parki oltalom alá helyezése is jelez.

3.6. Dél-Zala, ahol a világ legnagyobb gímszarvasai élnek

Dél-Zala méltán híres vadállományáról: az utak mentén a turista gyakran találkozhat őzekkel, vaddisznókkal, fácánokkal vagy szarvasokkal. Azt már csak kevesen tudják, hogy itt, Dél-Zalában élnek a világ legnagyobb gímszarvasai is.

A magyar nép valami megmagyarázhatatlan oknál fogva erős vonzalmat táplál hazánk egyik leggyönyörűbb nagyvadja, a gímszarvas iránt. Gondoljunk csak a csodaszarvas-mondára, mely szerint Hunor és Magor szarvast űzve lelt új hazára.

Ha csodaszarvasok nem is, de csodás szarvasok itt Zala megyében is bőven akadnak. Nem meglepő ez, hiszen a magyar és ezen belül is a délnyugat-dunántúli gímszarvas állomány világhírű.

Hajdanában persze nem volt ennyi szarvas Zalában sem, mára azonban létszámuk jelentősen megnőtt, élőhelyük bővült. Példaként a gemenci szarvas populációt szokták említeni, mely birtokba vette a szomszédos bács-kiskun megyei erdős területeket és ma már jelentős állománya él Császártöltés, Kecel, Baja, Hajós térségében. A szakemberek véleménye szerint a szarvasok térhódítása elsősorban az erdősültség növekedésével hozható összefüggésbe. Az országos gímteríték adatai jó kiindulópontot jelent számunkra arra vonatkozóan, hogy képet alkothassunk a gímszarvasok hazai számáról! 1960-ban 3.800 db, 1980-ban 15.795 db, 2000-ben 28.912 db és végül 2001-ben 34.000 db került puskavégre. A jelenlegi világranglista 50 helyéből 17-et magyar trófea foglal el a trófeabírálatok során adott pontszámok alapján. Ezt a versenyt pillanatnyilag (2015) Bulgária vezeti, mivel az itteni Silistriben ejtették el még 1988-ban az eddigi legmagasabb pontra értékelt gímbikát. És, hogy miért tartják oly nagyra a gímszarvasbikákat a vadászok? Erre a választ gr. Széchenyi Zsigmond, a legendás vadász alábbi soraiban találjuk meg: Nincs szebb erdő az ezüsttörzsű, szeptemberi bükkösnél és nincs szebb vad a benne orgonázó magyar szarvasbikánál! A tiszteletet parancsoló megjelenésű, mély, öblös hangú bikák a legnagyobb testű hazai nagyvadak, melyek elejtése sem ma, sem pedig korábban nem mindeniken adatott meg.

A Nagykanizsa, Bánokszentgyörgy, Szentpéterfölde, Letenye, Lenti, Zalabaksa térségét felölelő területet a mezőgazdasági miniszter a zalai gímszarvas-állomány génmegőrzése céljából különleges rendeltetésű vadászterületté nyilvánította 1997-ben. A zalai gímszarvas kiemelkedő minőségét mutatja, hogy itt a legmagasabb az aranyérmes trófeák aránya az egész világon. A Zalaerdő Zrt. vadászterületén - melyhez Dél-Zala szinte egésze hozzátartozik, minden évben trófeabírálatokat tartanak, melynek egyik hagyományos helyszíne Szentpéterfölde. Itt áll egy fából épült, nagyon szép vadászház, ami az Esterházy-hitbizomány révén került mai helyére. Eredetileg egy soproni iparos és kereskedelmi kiállítás pavilonja volt. Ezt az Esterházyak megvásároltak és vadászmesterük kezdeményezésére 1926-ban vadászházként Szentpéterföldén felállították. Első vadászvendége József főherceg volt, aki azzal, hogy egy sikeres szarvas vadászat után az épület egyik falára feljegyezte trófeáinak adatait, egy máig ápolt hagyományt indított el.

A térség vadgazdálkodása magas színvonalú, kitüntetett jelentőségű nagyvadas terület, melynek gímszarvas állománya világhírű. Több világrekord trófeájú bika került puskavégre e tájon. A gímszarvas mellett a vaddisznó és az őzállomány is jelentős. A vadászturizmusnak éppen ezért kiemelkedően jó adottságai vannak.

3.7. További természeti különlegességek

Dél-Zala természeti különlegességei közül ki kell még emelnünk a következőket:

1. *Kőszikla-szurdok*
2. *Vétyemi ősbükkös*
3. *Budafapusztai Arborétum*
4. *Mura holtág, Muraszemenye*

3.8. Negatív természeti elemek, tájsebek

Az olajipar öröksége

A környezet állapota ugyan összességében jónak nevezhető, hiszen ez az egyik erőssége a célterületnek. Nagykanizsán kívül jelentékeny ipar szinte egyetlen településen sincs, így komolyabb szennyezőanyag kibocsátás sem található a térségben. A kőolajipar potenciálisan ilyen lehetne, de az utóbbi évtizedekben ez az ágazat leépülőben van, hagyományos központjai – Bázakerettye és Lovászi – elvesztették gazdasági jelentőségüket. Persze gondok azért akadnak. Például igaz ugyan, hogy a lovászi szénhidrogénmező leállításra került, de a terület teljes rekultivációja elmaradt. Az üres és leromlott állagú MOL tulajdonú ipari épületek pedig nagymértékben rontják a településképet.

A szénhidrogén-kitermelő ipar teremtette meg a semmiből Dél-Zala alapinfrastrukturális hálózatait (a közutak egy részét, a gáz- és villamoshálózatot stb.). ilyen értelemben pozitív hatást kell rögzítenünk. A kitermelés ugyan okozott tájsebeket, de ezek nem olyan mértékűek, mint mondjuk egy külszíni bánya esetében, sőt idővel a kőolajkutak a táj megszokott és emblematikus antropogén elemeivé váltak. Helyüket legfeljebb kisebb erdőirtások és a mélyszivattyúk felépítményei jelzik. A problémát a felhagyott bányatelkek jelentik, melyek rekultivációja – valószínűleg annak óriási költségigénye miatt – elmaradt. A lovászi-szénhidrogénmező teljesen lezárásra került, a budafapusztai-szénhidrogénmező esetében pedig már csak részleges működésről beszélhetünk. Az itt található fúrások potenciális veszélyforrást jelentenek – a helyi katasztrófavédelmi szervek is így kezelik őket. A szénhidrogén fúrási pontok jogi szempontból bányateleknek minősülnek, amelyek idegenek elől elzárt területek – több száz ilyen bányatelekről beszélhetünk a térségben.

Idegenforgalmi szempontból az erdőkben rozsdásodó, sokszor olajjal szennyezett fúrások nem igazán turistacsalogató képet festenek. Ugyancsak akut problémát jelentenek a jelenleg MOL tulajdonban lévő, de már évtizedes léptékben használaton kívül álló olajipari épületek a hajdani kitermelési központokban, melyek önmagukban sem szépek, de nagyobb koncentrációban képesek a településkép lerontására is, mint ahogy ez pl. Bázakerettye esetében egyértelműen érzékelhető.

Tarvágások

Az erdőgazdálkodás terén a legkomolyabb problémát a nagy, egybefüggő területekre kiterjedő erdőirtások jelentik, mely elsősorban az állami erdőterületeken zajlik. Ezeknek számos negatív hatása van: gondoljunk csak a mikroklíma befolyásolására, a biodiverzitás csökkentésére, az eróziós folyamatok felgyorsítására stb. Az értékes Mura menti ártéri erdőket és üde réteket a kavicsbányászat fenyegeti több helyütt. A terület jogi oltalom alá helyezése talán megoldást jelenthet erre a problémára.

Mivel a táj szépsége, nagyfokú erdősültsége az egyik legmeghatározóbb vonzerő, ezért idegenforgalmi szempontból az erdők állapota stratégiai jelentőséggel bír. Gazdálkodási szempontból, jogilag a nagy területeket érintő kitermelésekkel semmi probléma nincs, hiszen ezek mind hivatalos kitermelések voltak, melyeket döntően a Zalaerdő Zrt. megbízásából hajtottak végre. Azonban az erdőkben nem csupán gazdasági rendeltetésük van (ahogy ezt a hatályos erdőtörvény 2.§ (1) bekezdése is rögzíti: *„…az erdő fenntartója által biztosított közérdekű szolgáltatásai minden embert megilletnek, ezért az erdővel csak a közérdekkel összhangban szabályozott módon lehet gazdálkodni.”*), nem beszélve arról, hogy ugyan az újratelepített tarvágás papíron továbbra is erdő, de a valóságban ettől nagyon távol áll, gondoljunk

csak a biodiverzitás mértékére, a tájképben betöltött szerepére, a mikroklímára tett hatására stb. Mindenki tisztában van azzal, hogy az erdőgazdálkodó meghatározhatja az egyes erdők hasznosítását, funkcióját (ahol a gazdasági cél magasan 90% felett van sajnos) így a gazdasági funkciójú erdők teljes letermelése indokolható ugyan, de ez nem egy XXI. századi szemlélet és nem veszi figyelembe a helyi idegenforgalom érdekeit sem. Az aktív- és ökoturizmus szempontjából nem kedvező az, ha a turisták árnyék nélküli útvonalakon túráznak hosszú időn keresztül.

4. ÉPÍTETT ÉRTÉKEK, MESTERSÉGES ATTRAKCIÓK

4.1. Általános összefoglaló

A térség – „köszönhetően” a törökkori hódoltságnak – építészeti értékekben a jelentős turisztikai desztinációkhoz képest kevesebb látnivalót kínál. Azonban az elmondható, hogy turisztikai szempontból rendelkezik néhány olyan elemmel, amelyek kiegészítő programelemként kifejezetten maradandó értéket képviselnek. Gondoljunk csak a megye legrégebbi városának, Nagykanizsának, a XVII-XIX. századi, palotákkal szegélyezett történelmi belvárosára, a szécsisziget kastélyra és a vízimalomra, a homokkomáromi, zarándokhelyként messze földön híres Kisboldogasszony templomra vagy a térség szőlődombjainak ikonikus épületeire, a fa szerkezetre épült vályog présházakra, az ún. boronaházakra.

Murafölde és a Kis-Balaton térsége – néhány kivételtől eltekintve – az épített örökség tekintetében kevesebb vonzerővel rendelkezik. Ennek elsősorban történelmi okai vannak. A török hódoltság idején, amikor Kanizsa végvárrá lett, illetve miután 1600-ban elfoglalta azt a török, a vidék sok pusztításnak kitett, ütközőövezetté vált. Ez az átmeneti övezet szenvedett a legtöbbet ebben a vérzivataros időszakban, hiszen gyakorlatilag magyarok, törökök, osztrákok egyaránt sarcolták, adóztatták, pusztították. Ennek következtében a XIV-XV. századra kialakult, a hajdani gyepüből formálódott középkori településhálózat, amely elsősorban néhány mezővárosra és számtalan kis falura épült, jelentős mértékben felmorzsolódott. Számos település teljesen megsemmisült, mások ugyan részben vagy egészben megmaradtak, de népességük sokat csökkent és egyházi és világi épületeik megsemmisültek, elhanyagolttá váltak. (Érdekes összevetni célterületünket Muravidék településeivel, melyek relatíve gazdag középkori épített öröksége azzal magyarázható, hogy az itteni települések a Murára és Kerkára támaszkodó új végvárvonal védett oldalára estek.)

Ahogy említettük, a középkori településszerkezetet a kis falvak uralták, ahol az épületek döntően helyben fellelhető alapanyagból (fa, agyag, pelyva, zsúp stb.) készültek. Ezek egyike sem tudta átvészelni a XVI-XVII. Századot. Kőből, esetleg téglából néhány szakrális épület és erődítés épült csupán, de ezek többsége is elpusztult, vagy olyan szinten megrongálódott, hogy azokat később már nem állították helyre (pld. Új-Zrínyivárt a törökök teljesen lerombolták, míg Kanizsa és Kányavár várának tégláit a helyi építkezések alkalmával használták fel, széthordva ezek falait a hódoltság után). Az a néhány kivételes épület, ami mégis túlélte ezt az időszakot, turisztikai szempontból nem olyan jelentőségű sajnos, hogy önmagában is vonzerőt, releváns attrakciót jelentsen (pl. Polai Mindenszentek római katolikus templom).

4.2. Történelmi nevezetességek

Nagykanizsa történelmi belvárosa

A helyi épített örökség gerince Kanizsa Vár lebontását követően, a XVII-XVIII. században, illetve az azt követő időszakokban (elsősorban a XIX. századi polgári korszakban) keletkezett. Bár ezek műemléki védettség alatt álló épületek, de turisztikai szempontból nem tekinthetők ikonikus turisztikai vonzerőnek, nem hasznosulnak attrakcióként. Azonban Nagykanizsa – a város méretéhez mérten kifejezetten nagy – történelmi városközpontja őrzi a történelmi örökséget, az itt található, főleg klasszicizáló, historizáló vagy éppen szecessziós jegyeket hordozó épületek és hangulatos terek mindenképpen értékesek.

Szécsisziget

Műemléki épületeinek összességével és a hozzájuk kapcsolódó turisztikai szemléletű működtetéssel vált jelentékeny attrakcióvá (tehát itt sem az egyedi, önmagukban is turistaforgalmat generáló épített örökségi attrakciókról van szó). Ezen épületek egy részében van turisztikai tartalom, amit a település képes is eladni. Ilyen a római katolikus barokk templom, melyben egy autentikus kis kiállítás is megtalálható és a szintén barokk stílusjegyeket hordozó uradalmi vízimalom, amelyben a Kerka Vízimalom Múzeum működik. A sorból kicsit az Andrássy-Szapáry kastély lóg ki, amely elsősorban szálláshelyként működik, de egyéb szempontból turisztikailag nem releváns, holott ennél sokkal nagyobb potenciált hordoz. Szécsisziget az egyik kiváló példa arra, hogy az autentikus, a helyi legendákat, értékeket bemutató idegenvezetés – pld. Kati néni személyében – milyen meghatározó abban, hogy egy-egy érték valódi vonzerővé váljon.

Homokkomárom, zarándokhely

A homokkomáromi Kisboldogasszony templom napjainkban a Dunántúl egyik legjelentősebb engesztelő központja. A kegyhelyet dr. Szendy József veszprémi érsek 1988. április 13-án ajánlotta fel a Szűzanyának, s e naptól kezdve lett a Magyarok Nagyasszonyának engesztelő temploma.

Homokkomárom története a XIII. századra nyúlik vissza. 1293-ban Humukcamar néven említették, mai elnevezése 1741-től ismeretes. A falu a XVI. században sokat szenvedett a rablásoktól, a törökök többször felégették, de mindig újraindult az élet.

1702-től vált ismert zarándokhellyé, amikor is egy fakápolna alapjainak ásásakor, hársfa gyökerei között bukkantak rá a ma is látható Mária-képre. Az üvegre festett kegykép Dürer „Körtés Madonna” című képének (1512) másolata. Feltehetően a törökök elől rejtették el 1526 körül s mintegy 170 évig pihent a földben. A képet már nem sokkal oltárra kerülése után kegyképként tisztelték.

1722-ben kezdték el a ma is álló templom építését. Az építkezés befejezése és a templom teljes felszerelése gróf Batthyány Lajos, az akkori kegyúr nevéhez kötődik. Az ő kérésére 1751-ben XIV. Benedek pápa Szent Félix vértanú gyermek ereklyéit adományozta a homokkomáromi templomnak. Ma a főoltáron, a kegykép alatt látható Szent Félix ereklyéje.

4.3. További épített építészeti értékek

Boronaházak

A népi építészeti értékek viszonylag nagyobb számban vannak jelen a térségben, elsősorban a szőlőhegyeken. A falvakból az 1960-as évek végére eltűntek a tradícionális zsúpfedeles boronaházak utolsó hírmondói is, csupán-egy-egy maradt meg tájházként pl. Dömeföldén, Galambokon. A szőlőhegyeken azonban sok helyen máig állnak a hagyományos présházak (még, ha héjazatuk ma már cserépből vagy bádogból van is), ezek éppen most vannak eltűnőben.

Fa haranglábak

Az épített örökség kapcsán ki kell térnünk a főleg Göcsejre és Hetésre, illetve ezek peremvidékeire jellemző fa haranglábakra. Ha van szimbóluma a vidéknek, akkor ez a mintatérség Letenyétől NY-ra eső része szempontjából biztosan a harangláb. A megmaradt XVIII-XIX-XX. századi haranglábak különlegessége, hogy a kárpát-medencei fa haragtorony építészet legarchaikusabb formáit őrzik (az Őrségiekkel együtt), fejlődéstörténetük itt követhető leginkább nyomon. A probléma idegenforgalmi szempontból ezekkel azonban az, hogy a haranglábak térben rendkívül szórtan helyezkednek el, így csak pontszerű értékeket képviselnek, releváns vonzerőt önmagukban ezek sem jelentenek.

4.4 Mesterséges attrakciók

A Dél-Zala és a Kis-Balaton térségében található mesterséges attrakciókat az alábbi térkép ábrázolja:

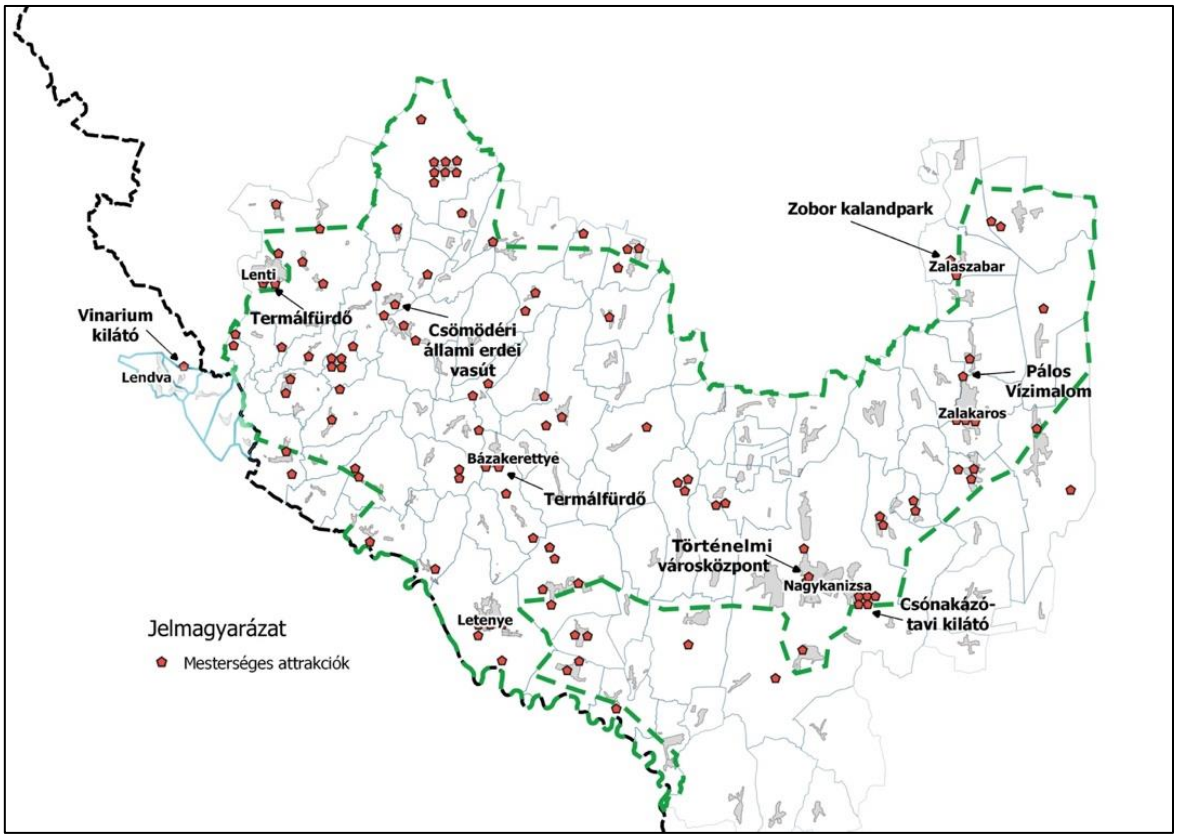

Dél-Zala mesterséges attrakciói

Kiemelt mesterséges attrakciók:

1. Zalakaros és a fürdő
2. Zalaszabar, Zobori kalandpark
3. Lenti fürdő
4. Vinarium kilátó, Lendva
5. Smart Forest, Interaktív Vadaspark, Nagykanizsa Csónakázó-tó (MTÜ tervezett fejlesztés) és a Csónakázó-tavi kilátó, ami a Dunántúl legmagasabb kilátója
6. A világ leghosszabb rollercoaster ZIP-line pályája, Bázakerettye (MTÜ tervezett fejlesztés)
7. Magyar Maginot vonal és a lovászi óvóhely (fejlesztés alatt, lásd 4.5. pont)
8. Erdei Kisvasút-hálózat

4.5. Egyéb érdekességek

A magyar „Maginot-vonal”

Dél-Zala határmenti területein számtalan, az 1950-es években létrehozott erődítés (bunker) található, mely a hajdani Déli Védelmi Vonal (DVV) részét képezte. Bár ez a védműrendszer kb. 530 km hosszúságú – így méreteivel Európai dimenzióban is egyedülálló - mégis legjobban talán itt Dél-Zalában maradt meg. Az itt fellelhető lőállások, megfigyelőállomások, raktárak stb. szintén az épített örökség részét képezik. Belőlük egyedi turisztikai attrakció is létrehozható volna, úgy ahogy például Karintiában a Wurzenpass-hágónál létrehozott bunkermúzeum esetében osztrák szomszédaink megtették. Potenciál pedig van ezen a téren, különösen Lovásziban és Bázakerettyén, ahol a hidegháború idején a II. világháborús – az olajipari munkásoknak létrehozott – LÉGO pincékből alakítottak ki nagy földalatti óvóhelyeket, melyek szintén a DVV részét képezték. Előbbi felújítása és turisztikai attrakcióvá formálása folyamatban van, utóbbi esetében viszont turistariasztó állapotokról tudunk csak beszámolni. Páka határában egy szabadtéri bemutatóhely is kialakításra került 2005 környékén, de sajnos ezzel a helyi önkormányzat láthatóan nem tud mit kezdeni, így turisztikai értéke devalválódott, szinte teljesen kihasználatlan.

4.6. Határon túli, kapcsolódó épített értékek: Lendva, Csáktornya, Varasd

Az épített örökség kapcsán nem tekinthetünk el térségünk határmenti fekvésétől. Ez azért lényeges, mert igaz ugyan, hogy a mintatérség nem bővelkedik idegenforgalmi szempontból releváns épített örökségben, de mivel határmenti fekvésű, így a turisztikai kínálatba beemelhetők a közeli, határon túli vonzerők is. Gondolunk itt elsősorban a szlovéniai Alsólendvára (Lendava), mely a mintatérség történeti kulturális központja volt 1920-ig, és ahol a Szent Katalin római katolikus templom, a Hadik kápolna és a vár komoly épített örökségi értéket és vonzerőt képvisel, de említhetnénk még a közeli Ptuj-t, vagy Muravidék olyan apróbb településeit, mint Martjanci (Mártonhely), Selo (Nagytótlak) stb., amelyek különleges középkori építészeti emlékekkel dicsekedhetnek. A szomszédos horvát területeken is hasonló a helyzet: itt Čakovec (Csáktornya), Štrigova (Stridóvár), Varaždin (Varasd) említhető meg, mint releváns turista célpont.

4.7. Problémák, veszélyek az épített környezetben

Boronaházak

A megye jellegzetes favázra épülő, vályog présházai jelentős építészeti értéket képviselnek, azonban ezek döntő többsége leromlott állapotú vagy ha felújításra is került, az nem esztétikus módon valósult meg. Ezek megmentése kulcsfontosságú lenne és turisztikai célt is szolgálhatnának.

Üres, falusi házak

A települési környezettel is problémák vannak, elsősorban az aprófalvakban. Az elöregedett, demográfiai recesszióban lévő településeken rengeteg az üres ház, melyek sok esetben állagukban leromlottak, így a településkép alakulását is negatív módon befolyásolják.

Vegyes településkép

Azonban még a jobb módú településeken is sok helyütt vegyes arculatú településképpel találkozhatunk: a szocializmus falusi építészeti stílusa, valamint a rendszerváltást követő időszak „mediterrán”, tájidegen épületei nagyban károsították a dél-zalai falvak egységes fehér és sárga színeket használó, egységes településképét.

Elhanyagolt települések, településrészek

A térségben nem jellemzőek a szegregátumok, de azért előfordulnak. Legsúlyosabb a helyzet ilyen szempontból Zalakomárban, Oltárcon és Zajk Józsefhegy nevű településrészén. Ezek kivétel nélkül roma szegregátumok. Jellemző tendencia, hogy az elöregedő magyar lakosság helyére a leromlott állagú, ezért relatíve olcsó házakba cigány családok költöznek. E szegregátumok egyik-pillanatról a másikra (alig néhány év alatt) létrejöhetnek, de akár el is tűnhetnek, mint ahogy ez Lasztonya esetében megtörtént. A szegregátumok idegenforgalmi szempontból egyértelműen negatív attitűdként értékelhetők: a közbiztonság itt sok esetben nem megfelelő, a településkép pedig azon túl, hogy nem vonzó, egyedi szinten néhol kimondottan katasztrofális.

5. AKTÍV TURISZTIKAI ADOTTSÁGOK

A mintatérség változatos táji adottságokkal rendelkezik, ez jelenti legfőbb turisztikai vonzerejét. A Murát kísérő síkság, a tőle északra elterülő, néhol már középhegységi reliefeket mutató dombsági táj, a Kis-Balaton nádasokkal tűzdelt víztükre reprezentálja ezt legjobban. Hatalmas erdőterületek, a dombhátakon elterülő szőlőskertek és a völgyekben megbúvó falvak sora tárul az ide utazók szeme elé.

Rockenbauer Pál volt az, aki vidékünket a hazai természetjárás rendszerébe bekapcsolta azzal, hogy népszerű televíziós sorozata alkalmával („…és még egy millió lépés”) bejárta és sokakkal megismertette a dél-zalai táj szépségeit. E film nyomán született meg a Dél-dunántúli Kék Túra, ami később tiszteletből Rockenbauer nevét is megkapta. Unikális értéke, hogy ez az egyetlen nemzetközi jelentőségű túraútvonal ma Magyarországon. Mindez eklatánsan igazolja, hogy térségünkben az aktív turizmuson belül a **gyalogos (vagy bakancsos) turizmusnak** az adottságai a legjobbak között vannak.

Hasonló lehetőségekről beszélhetünk a **kerékpáros turizmus** tekintetében is. A vonzó táj, az alacsony forgalmú utak ugyanis kiváló lehetőséget biztosítanak e turisztikai ág számára, amit csak tovább erősített az, hogy a 2000-es évek elejétől országos szinten is innovatív fejlesztések valósultak meg térségünkben a Dél-zalai Erdőtáj Kerékpárút hálózatának létrehozásával (pld. Magyarországon először - a Téti kistérséggel egyidőben -, itt kezdődött el a GPS-es alapú túrakerékpározás.).

A **vízi turizmus** szintén dinamikusan fejlődő idegenforgalmi ágazat térségünkben, mely a szabadon kanyargó Murára épül elsősorban. Különlegességét éppen évtizedekig tartó elzártsága adja, hiszen negyedik legnagyobb hazai folyónk határvíz lévén sokáig gyakorlatilag megközelíthetetlen volt.

Sajnos hegyeket csak akkor látunk, ha felsétálunk egy szőlőhegyre, ahonnét csodálatos kilátás tárul elénk a Horvát-Szlavón szigethegységre és a Keleti-Alpok nyúlványaira. És mivel az elmúlt években a hó is ritka vendég, így a **síelésnek** nem ideálisak a lehetőségei térségünkben.

A **lovasturizmusnak** viszont sokkal jobbak a lehetőségei, és olyan országos hírű központja is létrejött térségünkben a lótenyésztésnek, mint Rádiháza. Mindezek ellenére a lovasturizmus csak, mint pontszerű elem van jelen pillanatnyilag a térség idegenforgalmában.

5.1. Kerékpáros turizmus

A kerékpáros turizmus lehet egyértelműen a dél-zalai térség turisztikai zászlóshajó témája, hiszen a végtelen erdőségek és a Kis-Balaton vidéke olyan érintetlen tájak, amelyek akár nemzetközi viszonylatban is egyedülálló kerékpáros turisztikai desztinációvá tehetnék a térséget.

A kerékpáros útvonalak (kerékpárutak és alacsony forgalmú utak) kiváló infrastrukturális alapot jelentenek.

A Kis-Balaton kör a Balaton-kört, Keszthelyt és Hévízt köthetné össze Nagykanizsával, Dél-Zala központjával – élményszerű turisztikai elemek sorát végigjárva. A kör bezárulásához néhány kisebb fejlesztésre lenne csupán szükség, ezáltal egy új, jelentős látogatószámot vonzó desztináció jönne létre.

Hasonló a helyzet Muraföldén, ahol szintén belátható léptékű fejlesztésekkel kialakításra kerülne a Nagykanizsát Bázakerettyével és a magyarajkú Lendvával összekötő, erdei szakaszok sokaságát érintő Muraföldе kör. Az itteni fejlesztések azért is rendkívül fontosak, mert Muraföldе jelenleg nincs összekötve a legfontosabb belépési pontokkal, Nagykanizsával és Lendvával.

Vonzerők

Dél-Zala a befogadó táj. Felfedezetlen, varázslatos vidék, a szelíd természet, a béke és nyugalom birodalma. Az idelátogató számára a hatalmas erdők, domboldalakon fekvő és völgyekben megbújó kis falvak, zöld rétek, mezők, szőlőhegyek látványa feledhetetlen élményt nyújt.

A térség csodáinak megismeréséhez az ideális helyváltoztató eszköz a kerékpár. A táj élménye a gyorsabb haladás élményével párosul, a sebesség tetszőleges, mindig a látnivalóhoz igazítható. Egy nap többszörös távolságot tehetünk meg, mint a gyalogosan, ám nem szakadunk ki a környezetből, nem zavar a motor zaja, a dobozba zártság. A látnivalókat, élményeket hamar elérjük, a napi programba sokkal nagyobb távot tervezhetünk, mintha gyalog túráznánk, és ezen a vidéken a táj változatossága miatt ez fokozott előnyt jelent.

A szelíd emelkedők a gyakorlott kerékpáros számára nem jelentenek gondot és a kezdő is pár nap alatt hozzászokik. A terepkerékpározás, az erdők bejárása a kihívást, az egészséges izgalmat is magával hozza. A kerékpározás az egyik legjobb stresszoldó, különösen ilyen környezetben, ilyen élményekkel. A vidék fiataloknak, családoknak, természetbúvároknak és a hegyikerékpározás szerelmeseinek egyaránt élvezetes időtöltést biztosít. A dombhátakra felkapaszkodó és völgyekbe lefutó, szeszélyesen kanyargó utak minden kerékpáros számára feledhetetlen élményt nyújtanak

Jól összeállított túraprogrammal az aktív turista számára kellő számú attrakció ad lehetőséget a túra megszakítására, pihenő beiktatására. Nehézséget jelent azonban, hogy ezek többnyire csak előzetes egyeztetést, szervezést követően látogathatóak állandó nyitvatartási rend nincs.

Jól összeállított túraprogramokkal a vidék megfelelő terep lehet bármely korú, élethelyzetű és attitűdű aktív kikapcsolódásra vágyó célcsoport számára.

Térségünket egy nemzetközi kerékpáros túraútvonal érinti, mégpedig Letenye és Tornyiszentmiklós között az **EUROVELO 13-as**. Ez az útvonal 2019-ben kitáblázásra került, más fejlesztés azonban nem történt. Az EUROVELO 13 szóban forgó szakasza teremt kapcsolatot a szlovén és horvát szakaszok között.

Meglévő útvonalak

A kerékpározás szerelmeseinek a 2003-ban alapított Dél-Zalai Erdőtáj kerékpárúthálózat kijelölt, kitáblázott útjai Letenye és Lenti között, több mint 270 km hosszúságban kanyarognak kerékpárutakon, kis forgalmú közutakon és erdei utakon. Az utak természetesen a táj domborzatából adódóan emelkedőkkel tarkítottak, ám ezek közül a leghosszabb sem éri el a 3 km-t, többségükben néhány száz méter hosszúak, emelkedésük nem haladja meg a 7-8 %-ot. kellő túraútvonal tervezéssel ezek száma is minimálisra csökkentehető egy napi programon belül.

A közúthálózat legnagyobb része alkalmas a kerékpáros túrázásra a forgalom jellemzően 1000 járműegység alatti, sok helyütt az 500-at sem éri el. Ennél fogva jelenleg nem jelent nagyobb problémát, hogy a kiépített kerékpárutak hossza alig

több, mint 30 km. Fejlesztésekre azért itt is szükség van, a 7, 75, és 7538. számú utak mentén önálló kerékpárút építése indokolt egyes szakaszokon.

A kerékpározásra alkalmas erdészeti mezőgazdasági utak hossza szinte korlátlan, a szőlődombokon húzódó hegyiutak hossza is jelentős. Jelenleg kb. 160 km-nyi út látogatott rendszeresen. Ezek nehézségi foka változatos, a komoly hegyikerékpáros kihívástól a műkedvelő treking túrázási lehetőségig. Az utak egy része szilárd burkolatú, vagy jó minőségben stabilizált, egy részük gyengébb minőségű murvás vagy földút.

Az utóbbi két évben a közúthálózat számos szakaszát újították fel. Ennek a tevékenységnek a folytatására feltétlen szükség van, mivel a hálózat nagyobb része még most is igen rossz állapotú, keskeny, a padka járhatatlan, a burkolatszegély töredezett, kátyús, ezért az út veszélyes az alacsony gépjárműforgalom ellenére. Az utaknak a legnagyobb terhelést a nagy számban közlekedő nagy tengelyterhelésű faszállító kamionok jelentik, ezek is fokozott veszélyt jelentenek a kerékpárosokra nézve. Szerencsére általánosságban elmondható, hogy a helyi gépjárművezetők toleránsan kezelik a kerékpárosokat, előzékenyek, kellő oldaltávolsággal és arra alkalmas szakaszokon kerülnek.

A fent leírt helyzet jelentősen változhat a turizmus fokozódásával, és az ezzel együtt járó gépjárműforgalom növekedéssel.

Az utak kitáblázása sajnos a koordinálatlan fejlesztések révén zagyva képet mutat. A 2004-ben telepített, majd 2014-ben felújított és kiterjesztett Dél-Zalai Erdőtáj jelölésrendszer mellett mára további 4 táblázás jelent meg a térségben, egyes csomópontokban három-négy féle táblázás is megtalálható.

A kerékpáros turizmus az első fejlesztések óta lassan növekedésnek indult, az utóbbi három-négy évben szembeötlő a változás. Felmérési adatok nem állnak rendelkezésre, de mindennapos látvány lett szezon idején a kerékpáros csoport vagy család, az autó csomagtartóján érkező vagy az attrakciós pontokon leparkolt kerékpár.

Az utóbbi években néhány pihenőpont is létrejött a kerékpáros útvonalak mentén, Kistolmácson kifejezett kerékpáros pihenőt alakítottak ki fedett helyen, szervizoszloppal, parkolóval. Az erdei útvonalakon mindenképp szükséges további fedett pihenőket kialakítani. A közutak mentén a szolgáltatási pontok kis száma indokolja néhány helyen pihenő létesítését.

Szolgáltatások

Az útvonalak mentén jellemzően szerény, de kényelmes szállásokat talál az utazó. A vendéglátók a magyar konyha különleges zalai finomságait is kínálják a vendégeknek. Az éttermek száma azonban kevés, és elérhetőségük általában időben is korlátozott. A szezonális nyitvatartás miatt a június közepe előtt és szeptembertől szinte csak a városokban és egy-két nagyobb községben találunk nyitva vendéglátóhelyet. A boltok nyitvatartási rendje is nagyon szűkös, a délutáni órákban már általában zárva vannak a kisebb településeken – ha van bolt egyáltalán. Kerékpárosbarát szállást néhányat találunk a környéken a korábbi fejlesztési projekteknek köszönhetően, de kifejezetten kerékpárosokra csak a **Lispeszentadorjáni Rejtek vendégház** specializálódott. Kerékpár kölcsönzésre csak itt és a városokban van lehetőség. Kifejezetten kerékpáros csomagajánlatokat is csak a Rejtekben kínálnak.

Kerékpáros szolgáltatók a térségben:

1	Rejtek Kerékpáros Központ	Lispeszentadorján	túraszervezés, kerékpáros mentés, kerékpár bérlés, szerviz stb.

5.2. Vízi turizmus

Dél-Zala másik aktív turisztikai kitörési pontja egyértelműen a Mura folyóra épülő, egyre népszerűbb vízi turizmus lehet, akár a kerékpáros tevékenységekkel csomagajánlatban kínálva. A folyó és az azt körülvevő táj adottságai kiemelkedőek, szolgáltatók kis számban már találhatók a térségben, azonban a kikötők, pihenőhelyek tekintetében több helyütt is fejlesztésre lenne szükség.

A vízi turizmus a térségben a Murán, a Kerkán, a Lendván, a Zalán és a Principális-csatornán van jelen. A Kis-Balaton mintaterületen kívüli részén (Diás-sziget) a Balaton-felvidéki Nemzeti Park szervez kenutúrákat. A fent említett folyóvizek közül kétségkívül **a Mura víziturizmusa a legjelentékenyebb, a kisebb vízfolyásoké inkább csak eseti jellegű.**

A Kis-Balaton környezetében **a Zala folyón** zajlik még szervezett víziturizmus (elsősorban Zalakaroson és Hévizen promótálva), mely jellemzően Zalaapátitól Zalavárig tart.

Az utóbbi években jelentős mértékben megnőtt a **Mura** iránti érdeklődés víziturisztikai szempontból. Nem meglepő ez, hiszen hazánk negyedik legjelentősebb, s egyben leggyorsabb folyójáról van szó (6-8 km/h), mely a rendszerváltásig gyakorlatilag el volt zárva (hajdani határsáv) az érdeklődők elől. A folyó hazai szakasza 48 km, mely Horvátországgal képez államhatárt. A Mura esetében meg kell említenünk, hogy az 1980-as, 90-es évekig hazánk egyik legszennyezetteb folyója volt, ami elsősorban a folyó felső szakaszán működő osztrák nehéz- és kitermelőipari központok (Bruck an der Mur, Judenburg, Leoben stb.) szennyezőanyag kibocsátásnak következménye volt. A 2000-es évekre azonban az osztrák iparszerkezeti váltás következtében látványos javulás következett be a vízminőség tekintetében. A több évtizedes elzártság miatt a Mura mentén már-már az eredeti természetes állapotokat reprodukáló természeti környezet alakult ki. Víziturizmus szempontjából sok tekintetben terra incognitának számító Mura éppen ezért vált vonzó célponttá napjainkra, amit jól mutat a látogatószám jelentős emelkedése.

A **Kerka** alsó szakasza szintén alkalmas vízi túrák lebonyolítására. Vízjárása ugyan erősen ingadozó, ami például nyári aszály idején megnehezíti a folyamatos hajózást, de ennek ellenére bejárható víziutat jelent. A Kerkán - annak legalsó szakaszát kivéve - jelenleg eseti jelleggel folyik vízi túrázás. Hasonló a helyzet a **Principális-csatornán**, mely szintén csak kajak- és kenutúrákkal járható.

A **Lendva** államhatárt képez Magyarország és Szlovénia között annak teljes – 6,8 km-es - hazai szakaszán. A Kerkaszentkirályról induló murai vízitúrák kiindulópontja ez, mely kiválóan alkalmas a víz és a csónakok megszokására, a velük való megbarátkozásra. A Lendva (vagy Adovány) 8-10 méter széles, átlagos vízmélysége 0,6-1,8 méter. Különlegességét többek között az adja, hogy a hazai folyóvizek közül a legnagyobb fajgazdagsággal rendelkezik halfauna tekintetében.

A térség tavait jelenleg vízisportokra kevéssé használják pedig méretük és számosságuk okán jelentős potenciált rejtenek magukban (Kistolmácsi tó, Nagykanizsa Csónakázó-tó, Maróci tó, Szentpéterföldei-tó).

Vonzerők

A vízi turisztikai vonzerőkről a folyóvizek esetében összességében azt kell mondanunk, hogy felemás képet mutatnak a térségben területi koncentrációjukat tekintve. A Kis-Balaton esetében koncentrált kínálatról beszélhetünk, a Mura és hazai mellékfolyói viszonylatában azonban el kell mondjuk, hogy a környező településeken kevés a valódi turisztikai attrakció pillanatnyilag. Itt a legfőbb vonzerő a **természetközeli állapotokat tükröző környezet.** Ennek megóvása érdekében a Mura mente természetvédelmi oltalom alatt áll – 2007-ben jött létre a **Muramenti Tájvédelmi Körzet**, melynek területe 19,04 km^2. Kezelője a Balaton-felvidéki Nemzeti Park (BfNP), mely Letenye határában a murai gát mentett oldalán egy gazdálkodási központot hoz létre pályázati forrásból. A központ részben a hagyományos ártéri nagyállattartás tradícióját van hivatva megőrizni, részben pedig turisztikai funkciói is lesznek a tervek szerint (bemutatóközpont). A BfNP tájékoztatása szerint a közeljövőben a gazdálkodási központhoz kikötő is épül, így lesz majd az a murai vízitúra útvonalak fontos állomása. Már jelenleg is kapcsolódik hozzá a helyi élővilágot bemutató tanösvény, illetve kijelölt kerékpárút (Amazon of Europe Bike Trail) is. A beruházás még befejezés előtt áll, ezért pillanatnyilag nem tudjuk megmondani, hogy az milyen szintű vonzerőt fog jelenteni.

A természeti környezet a domináns vonzerő, azonban **szinte nincs kiépült vízparti infrastruktúra,** ami a természeti értékeket megóvó elszigeteltség negatív következménye. A horvát oldalhoz képest is sokkal kevesebb a pihenő- és kikötőhely, ezek kiépítettsége maximum alapfokú. Egyedüli kivétel talán a nemzeti park által kialakított muraszemenyei Hódvár Vízitúra Kikötő. Itt problémát a hozzáférhetőség jelent (pld. mellékhelyiségek, öltözők). Kevés a Murát elérő szilárdburkolatú, vagy egész éven át járható murvás vagy kavicsos út, és kevés a parti kikötőhely is. Ez egyrészt azért van így, mert a Mura az ártéren belül szabadon alakítja medrét, így azt gyakran változtatja, ami megnehezíti az ilyen pontok kialakítását. Ugyanakkor európai egyediségét a Drávához hasonlóan éppen ez adja – az utolsó zabolátlan folyók egyike. A magyar Mura szakasz településeinek többsége nem közvetlenül a Mura parton található, még ha anno oda is települtek (pld. Muraszemenye), aminek az okát a gyakori mederváltozásokban kell keresnünk. Ezért ezek bevonása a vízitúrákba problematikus lehet sok esetben (gyakori partraszállás, de nincs alkalmas kikötő, távol vannak a folyótól stb.)

Néhány településen azonban **megkezdődött a víziturisztikai háttérinfrastruktúra kialakítása**: Kerkaszentkirályon raftingbázisról (tároló, mosdó, kemping stb.), Tótszerdahelyen csónakházról (tároló), Molnáriban pedig kenutárolóról, illetve a helyi túraszervező egyesület kézművesházáról tudunk. Ezeken a helyszíneken a túrázáshoz szükséges eszközök (hajók és védőfelszerelések) rendelkezésre állnak, bár ezek bővítése, megújítása már indokoltnak látszik.

Épített örökség a Mura közvetlen mellékén szinte egyáltalán nincs, **a hajdani hajómalmok** (melyek az osztrák, horvát és szlovén szakaszon egy-egy népszerű bemutatóhellyel megőrződtek (Mureck, Ižakovci, Veržej stb.) a magyar szakaszról teljesen eltűntek. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy az épített örökség hiánya a horvát és a szlovén szakaszra is igaz, nem csak a magyarra. A tágabb környezet azonban már kínál bekapcsolható vonzerőket e téren is. Gondolhatunk itt például a Murát (a hajdani jugoszláv határt) végig kísérő **bunkerhálózatra (Déli Védelmi Vonal)**, melynek térségünkben pillanatnyilag egy olyan pontja van, mely a kirándulóknak jó szívvel kiajánlható, mégpedig **a lovászi LÉGO pince**, mely az elmúlt évben egy fogadóépülettel gazdagodott és részlegesen felújításra került. Az épületegyüttes berendezése azonban még nem történt meg, horvát-magyar IPA forrásból tervezik ezt megtenni. A pákai szabadtéri bemutatóhely a korábbi pályázati forrásból történt

felújítás után, most ismét kritikus állapotban van, a helyi önkormányzat láthatóan nem ismerte fel benne az idegenforgalmi értéket. A bunkerek legkönnyebben a bakancsos és kerékpáros túrázók számára hozzáférhetőek, de a vízi túrák programjába is beépíthetők lehetnek.

Bár az mindenképpen pozitívum, hogy a folyó elzártsága megszűnt, azonban idegenforgalmi szempontból az már korántsem az, hogy a határsáv épített emlékei – pld a magasmegfigyelők, gyaloghidak- mind felszámolásra és elszállításra kerültek, pedig ezeket kiválóan lehetett volna turisztikai célra használni (gondoljunk csak az Iron Curtain Trail-re).

A Murát szegélyező várak és erődítések kivétel nélkül elpusztultak a térségben (pld. szemenyei várkastély, Új-Zrínyivár), így ezekből jóformán semmi kézzelfogható sem maradt. A legrégibb ma is látható épületek (legyenek azok világiak vagy szakrális jellegűek) XVIII-XIX. századi eredetűek. Jelentős értéket képvisel Letenye városközpontja az Andrássy-Szapáry kastéllyal, a fogadóval és a római katolikus templommal, de ezeknek nincs vagy nem számottevő sajnos a turisztikai vonzereje a funkciónélküliség miatt. Ugyan ez igaz a Mura menti falvak műemlék templomaira is (Muraszemenye, Murarátka). A Tótszerdahelyen található Fedák kúria szállláslehetőséget is nyújt egyéb igazgatási funkciói mellett, de mint a helyi Fedák kultusz fellegvára, még jelentős fejlesztésre szorul.

Érdekes módon a Kerka mentén fekvő **Szécsisziget** az üdítő kivétel, ugyanis **itt az épített örökség jelentős turisztikai attrakcióvá nőtte ki magát**. Ki kell emelnünk a barokk római katolikus templomot (amit a páratlan és pótolhatatlan idegenvezetés tesz feledhetetlenné), valamint a helyi Andrássy-Szapáry kastélyt. Ez utóbbi kiállító és szálláshelyként működik (elsősorban az utóbbi funkció dominanciájával). Közvetlen szomszédságukban áll az uradalmi műemlék vízimalom, melyben a Kerka Vízimalom Múzeum működik és várja vendégeit. A kastély és a vízimalom között elterülő, hajdani Kerka folyóág területén pedig bivalyrezervátum létesült. Szécsisziget mind a kerékpáros, mind a bakancsos, mind pedig a vízi túrázók számára megközelíthető célpont.

A vonzerők között a helyi gazdálkodási hagyományok egyikét-másikát is meg kell említenünk. Ilyen például a **murai aranyászat**, mely az 1940-es években még megélhetést nyújtó mindennapos tevékenység volt a folyón. (Jelentőségét jól mutatja, hogy Mária Terézia királynő külön pátensben szabályozta ennek rendjét. Ezek után nem meglepő, hogy a Mura a Sziget- és Csallóköz után a Kárpát-medence második legfontosabb aranymosó lelőhelye volt.) Mára ugyan hivatásszerűen eltűnt az aranymosás, de néhány éve a Murai Rafting Vízitúra Egyesület által turisztikai programelemként újra életre kelt. Az egyesület által szervezett és a vízitúrák programjába beillesztett kézműves bemutatón ezen kívül még a kosárfonás és a fazekasság is bemutatásra kerül.

Dobritól egészen Letenyéig a Mura magyar szakaszát végig kísérik a Letenyei-dombság dombhátai, melyek részint kiváló kilátóhelyek (pld. Vörcsöki-hegy, Rátkai-hegy stb.), részint pedig borvidéki területek. Találhatunk rajtuk néhány kiváló borászatot (pld. Bussay pince), vendéglátóhelyet, melyek mind a vízi, mind a kerékpáros, mind pedig a bakancsos túrákba jól beilleszthetők lehetnek.

A Murát végig kísérik a **kavicsbányák**, melyek közül jónéhányban ma is aktív kitermelés folyik. Értelemszerűen ezek **bányateleknek minősülnek**, ahol az átjárás idegeneknek tilos. Ilyen bányákat találunk Muraszemenyén, Letenyén, Tótszerdahelyen és Murakeresztúron.

Vízi útvonalak

A térségi víziturisztikai útvonalakon **a túraszezon a tavaszi zöldár levonultától az őszi esőzések beköszöntéig tart** általában. A kisebb vízfolyások (Kerka, Lendva, Principális stb.) a nyári aszályos időszakokban jelentős vízhozam veszteséget szenvednek, ami sok esetben a **hajózhatóság** gátját jelenti. Ilyenkor nagyobb rafting csónakok nem, vagy csak nehezen képesek közlekedni rajtuk, azonban a kenuk és kajakok általában ilyenkor is alkalmas vízitúra eszköznek bizonyulnak. A Murán ilyen probléma nincs. A Zala alsó szakaszán szintén akadálymentes ilyen értelemben a hajózás.

A nemzetközi szakirodalom a folyóvizeket hajózhatóság szempontjából különböző típusokba sorolja. A Mura ZWC-WW I+ kategóriájú, azaz könnyű vadvíz, míg a Zala ZWB, a Kerka ZWB – ZWC, a Lendva ZWB – ZWC és a Principális ZWA könnyű síkvízi vízitúra helyszín. A Mura esetében fontos körülmény, hogy a **folyómeder dinamikusan változik, ezzel együtt pedig a vízitúrázás feltételei is**. A folyó gyakorta nagy mennyiségű uszadékot hoz magával egy-egy esőzés után, amit a meder különböző szakaszain lerak. Ez nehezíti a hajózást, ezért a murai vízi túrázás gyakorlottságot igényel. Amint elmondtuk, a folyó sebessége hazai viszonylatban jelentős, ami megint csak az előbb elmondottakat erősíti. A fentiek miatt a murai vízitúrázás alapfeltétele vagy a vízi jártasság vagy a **képzett túravezetők alkalmazása**. A fentiek miatt kiemelten fontos a túravezető képzés erősítése, mivel jelenleg ezek száma nem elégséges.

A Mura határfolyó, de itt a határt nem a főmeder sodorvonala alkotja, hanem a történelmi horvát-magyar határ. Ennélfogva a folyó hol magyar, hol horvát területre csap át. Ez összességében nem jelent problémát, hiszen a Lendva is határvízként funkcionál, azonban a két folyó között van egy óriási különbség jogi szempontból. Míg a Lendva az Európai Unión belüli belső határt képez, mely az uniós állampolgárok számára szabadon átjárható, addig **a Mura schengeni határt jelent**, amin átkelni csak ellenőrzés mellett, a kijelölt határátkelőhelyeken lehet. A kiváló horvát-magyar kapcsolatoknak köszönhetően a Murán a vízitúrázásnak sem a magyar, sem a horvát hatóságok nem vetnek gátat, de azzal számolni kell, hogy **az engedélyhez kötött és épp ezért időigényes**. Erre megoldást az jelent – ami jelen pillanatban is gyakorlat – hogy a folyón a túrázást nem egyénileg szervezik, hanem helyi szervezeteken keresztül (pld. Mura Rafting Vízitúra Egyesület; Kerkaszentkirály Önkormányzata), akik már előre fix napokra megkérik csoportok számára a szükséges engedélyeket. Ez a sajátos helyzet az egyik fő érv a **murai víziturizmus csoportos jellegének preferálása** mellett. A jövőt tekintve fontos körülmény, hogy Horvátország mára már maradéktalanul teljesítette a Schengeni Megállapodás pontjait, így az Európai Unió részéről már csak politikai döntés kérdése az, hogy a schengeni határellenőrzés a magyar-horvát határról átkerüljön a horvát-bosnyák határra. Ez a murai víziturizmus szempontjából alapvetően új helyzetet fog teremteni.

A letenyei Mura-hidak mentén a migrációs válság idején a honvédség néhány százméteres szakaszon **szögesdrót akadályokat** telepített, melyek mind a mai napig ellehetetlenítik az itteni kikötési lehetőséget, jóllehet e pontok azon kevesek közé tartoznak, melyek jól megközelíthetők. Az akadályoknak inkább csak szimbolikus jelentősége van, gyakorlati szempontból nem képviselnek hatékony megoldást, ezért felszámolásuk nagyon indokolt volna.

A Murán vízi tanösvény nincs, ilyet az élő vízen nem is igazán érdemes kialakítani, erre sokkal inkább alkalmasabbak a morotvatavak vagy a kavicsbányatavak. **Víziturisztikai jelölésrendszer eddig még nem került alkalmazásra** a mintatérség területén.

A vízitúrák a Muramenti Tájvédelmi Körzet területén folynak, ezért a természetvédelmi szabályokkal is szinkronba kell hozni a fejlesztési elképzeléseket. A védett területet kezelő Balaton-felvidéki Nemzeti Park külön szabályzatot adott ki a vízitúrák rendjével kapcsolatban, sőt olyan információink is vannak miszerint korlátozni kívánja a túrázók létszámát. Ennek kapcsán mindenképpen meg kell jegyeznünk, hogy az itteni víziturizmus még igencsak gyerekcipőben jár, tehát nincs olyan volumene, ami miatt ez természetvédelmi szempontból indokolt lenne, illetve döntően csoportos formában, tehát koordináltan folyik, mégpedig általában helyi szereplők szervezésében. A víziturisztikai piacon ugyanis jelenleg csupán négy-öt aktív szereplő van jelen: a Vidra Csoport Bt. (Rigyác), a Murai Rafting Vízitúra Egyesület (Molnári), Kerkaszentkirály Község Önkormányzata (Kerkaszentkirály), FodoRekreátor Kft. (Zalakaros) és a Balaton-felvidéki Nemzeti Park, utóbbi inkább eseti jelleggel.

Kikötők, pihenők

2011-2012-ben valósult meg a térségben a "Vizek hátán, dombok ölén, bunkerek mélyén" című projekt, mely a balkancsos-, a vízi- és a bunkerturizmus fejlesztését tűzte ki célul. A vízi turizmus fejlesztése kapcsán többek között a Mura és a Kerka mentén 9 db kikötő épült, annak érdekében, hogy megkönnyítsék a csónakok vízre helyezését, illetve a kikötést. Ezek az egyszerű kikötők szlovén mintára fából épültek, azért, hogy harmonikusan illeszkedjenek környezetükhöz. A Kerka mentén Szécsiszigeten, Tormaföldén és Kerkaszentkirályon létesült ilyen kikötőpont, a Murán pedig Muraszemenyén, Murarátkán, Letenyén, Tótszerdahelyen, Molnáriban és Murakeresztúron.

Jelenleg e kikötőhelyek tönkrementek, elhasználódtak, gyakorlatilag egy sem lelhető már fel. Alkalmazásuk olyan tapasztalattal járt, hogy a kikötők építésénél masszívabb szerkezetek, építmények, illetve ellenállóbb anyagok alkalmazása a célszerű, mert csak ezek képesek dacolni hosszabb távon a gyakori árvizekkel.

A Murán jelenleg egyetlen érdemi kikötőhely található, ez pedig a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság által létrehozott **Hódvár Vízitúra Kikötő** Muraszemenyén. A vízitúrát lebonyolító szervezők visszajelzései alapján az látszik, hogy az itt történő kikötés sem egyszerű az áramlási viszonyok miatt, ezért ez mindenképpen vízi jártasságot igényel.

Itt egy az árvíz elől mentett – lábakon álló – kiszolgálóépület (mosdókkal, tároló és öltözőhelyiségekkel) található, a vízparton pedig beton rámpa, a hajók ki- és beemelésére.

Az épület mellett még néhány pihenést szolgáló pad és asztal került elhelyezésre. Ezzel azonban az a probléma, hogy ezt csak akkor lehet használni, ha a nemzeti park munkatársai is itt tartózkodnak. Ez pedig az esetek többségében nincs így – és egyébként nem is várható el. Ahhoz azonban, hogy a kikötő valóban el tudja látni funkcióját, a működtetés átgondolása szükséges.

Olyan szintű kikötő, mint amilyen a horvátországi Muraszerdahelyen található, a teljes magyar folyószakaszról hiányzik.

A 48 km-es folyószakaszon több kiépített kikötőhelyre volna szükség: pld. Kerkaszentkirályon a Lendva parton, a cserneci Kerka toroknál, Murarátkán, Letenyén, Tótszerdahelyen, Molnáriban, illetve a Mura torok közelében. Itt esőbeállókat, padokat, asztalokat, tájékoztató táblákat célszerű elhelyezni, gondoskodni kellene a mellékhelyiségekről, a parkolásról.

Vízi turisztikai szolgáltatások

Vízitúra szempontjából minősített szolgáltató nincs a térségben. Egyáltalán vízi túra szervezéssel is – ahogy azt már korábban jeleztük – nagyon kevés vállalkozás foglalkozik. Ezek közül a Vidra Vízitúra bír a legnagyobb tapasztalattal. Az erre épülő vállalkozás a túrákon túl a vízisportokhoz szükséges eszközök forgalmazásával is foglalkozik. Náluk természetesen eszközbérlésre is van lehetőség. A molnári Murai Rafting Vízitúra Egyesület (Molnári), Kerkaszentkirály Község Önkormányzata (Kerkaszentkirály), a FodoRekreátor Kft. (Zalakaros), valamint a Balaton-felvidéki Nemzeti Park elsősorban túraszervezéssel foglalkozik, de náluk eszközbérletre is van lehetőség (de csak túravezetéssel együtt).

A legszínesebb programot e piaci szereplők közül kétségkívül a **Murai Rafting Vízitúra Egyesület** kínálja, akik aranymosással és kézműves bemutatókkal fűszerezik igény szerint a csónaktúrákat. Mindezeken túlmenően csomagajánlatok létezéséről a vízitúra szektorban sem beszélhetünk helyi szinten.

Ami a szállláslehetőségeket és az étkezést illeti, azt mondhatjuk, hogy ezen a téren a helyi kapacitások nem elégségesek. Kerkaszentkirály az, amely ezen a téren a legjobb potenciállal bír – itt több szálláshely is található – és az étkezést is biztosítani tudják a közeli Pál pincében, vagy akár helyben is. Jelentősebb szálláshely kapacitás Letenyén és Tótszerdahelyen van még a Mura parti települések közül. Sajnos ezekre is igaz, ami általában a térség egészére, hogy az igazán minőségi szálláshelyekből van a legkevesebb.

Vízi turisztikai szolgáltatók a térségben:

1	Vidra Csoport Bt.	Rigyác / Nagykanizsa	túraszervezés bel. és külföldön, vízitúra eszközök forgalmazása
2	FodoRekreátor Kft.	Zalakaros	túraszervezés
3	Murai Rafting Vízitúra Egyesület	Molnári	túraszervezés, aranymosás, kézműves bemutató
4	Kerkaszentkirály Község Önkormányzata	Kerkaszentkirály	túraszervezés
5	Balaton-felvidéki Nemzeti Park	Kerkaszentkirály	túraszervezés (eseti jelleggel)

5.3. Gyalogos természetjárás

A dél-zalai táj, az erdők, a szőlődombok és a dombtetőkről nyíló kilátás izgalmas bakancsos turisztikai térséggé tehetik a térséget. Itt vezet a Rockenbauer Pál Dunántúli Kék Túra útvonala is. Azonban összességében elmondható, hogy a vidék adottságait tekintve jóval többre lenne hivatott ebben a jármódban is.

A gyalogos természetjárás széles körben elterjedt aktív turisztikai forma, egyike a legnépszerűbb szabadidő eltöltési lehetőségeknek, amelyet Magyarországon tulajdonképpen bárhol lehet gyakorolni, ami a szoft aktivitások közé sorolja a tevékenységet.

Vonzerők

Dél-Zala legfontosabb értéke és vonzereje a természeti környezet. A terület erdőborítottsága meghaladja a 40 %-ot. Az erdők jelentős része (60%) nevezhető természetközeli vagy természetszerű erdőtársulásnak. A természetjárás, a túrázás tekintetében a táj kiemelkedően jó turisztikai adottságokkal bír. A vidék szép,

változatos, élővilága gazdag, az urbanizáció hatása összességében mérsékelt, igazi természetközeli környezet, mely valódi élményt, kikapcsolódást képes nyújtani. A terület változatos domborzata miatt **szinte minden típusú gyalogos túrázónak** élményt jelent. A többnapos vándortábor jellegű túrázás hívei (Rockenbauer Pál Dél-Dunántúli Kéktúra végigjárása), az egy napos rövidebb csillagtúrákat előnyben részesítők mellett a teljesítménytúrákat és az extrém kihívásokat (Dél-Zala Dombjai Ultra Trail) kedvelők is megjelennek a térségben.

A terület nyugati része, a **Letenyei-dombság, adottságai a legjobbak** a gyalogos túrázás szempontjából, amely a Zalai-dombság átlagosan legmagasabbra kiemelkedő része. A dombhátakat eróziós és deráziós völgyek sűrűn szabdalják. A magasra kiemelt, meredek dombok megfelelő kihívást biztosítanak minden bakancsos turistának. A se nem túl könnyű, se nem túl nehéz terep szinte minden célcsoportnak vonzó lehet, a teljesítményorientált kihívást kereső fiataloktól, a gyermekes családokon át egészen az idősebb túrázókig.

Hasonló adottságokkal bír a Kelet- zalai-dombság, Nagybakónak és térsége, valamint Lenti környéke is. Zalakaros és a Kis-Balaton környékén számos rövidebb körséta jellegű túraútvonal található, amely a területen nyaraló nem kimondottan túrázás miatt érkező fürdővendégeket is aktivitásra serkenthetik.

Meglévő gyalogos túraútvonalak

A térségen fut keresztül a **Rockenbauer Pál Dél-Dunántúli Kéktúra**, mely az Országos Kéktúra rendszerének része. A Kaposvár és Szekszárd között már régebben meglévő - 1974-ben kialakított - Dél-dunántúli Kéktúra összekötése az országos Kéktúrával – Rockenbauer Pál „...és még egymillió lépés...” című TV filmsorozata nyomán – 1989-ben készült el. A Túra útvonal 1989. évi ünnepélyes nyitó túráját követően egyre népszerűbb lett, elkészült a MTSZ gondozásában az első hivatalos igazoló füzet is és lassan szaporodni kezdtek a teljesítések. Hazánk második hosszútávú turistaútja nevét a népszerű turistáról, szakíróról, népművelőről, TV-s személyiségről, Rockenbauer Pál-ról kapta, - így tisztelegve emlékének. E túraútvonal a legjelentősebb a térségben**,** amit az is igazol, hogy **a nemzetközi túraútvonal-hálózat része (E7), egyedüliként Magyarországon.** A terület másik jelentős túraútvonala az **„Olajos Körút - Papp Simon útján**. Nevét Dr. Papp Simon geológus, egyetemi tanárról kapta, aki a helyi és az országos szénhidrogén-bányászat megteremtője, egyik legkiemelkedőbb alakja volt. A túra a hajdani olajvidék ipartörténeti és természeti értékeit igyekszik bemutatni. Útvonala a Letenyei-dombságot, a Kerka-völgyét és a Tenke vidékét érinti.

A térségben ezeken kívül **több kisebb helyi jelentőségű, körtúra jellegű, összekötő és kiegészítő útvonal** található.

Jelzett túraútvonalak hossza a térségben:

- Rockenbauer Pál Dél-Dunántúli Kéktúra tervezési területre eső hossza: 95,5 km
- „Olajos Körút - Papp Simon útján”: 90,8 km
- Miháld – Hahót tervezési területre eső hossza: 50 km
- „Olajos Körút” – Lovászi: 1,77 km
- Tormafölde – Szécsisziget kilátó: 3,32 km
- Csömödér-Szécsisziget összekötő út – Mároki kápolna – „Olajos Körút”: 1,45 km
- Páka – „Olajos Körút”: 2,05 km

„Olajos Körút” - Tormafölde – „Olajos Körút”: 4,93 km

Centrálé - „Olajos Körút”: 2,70 km

Tornyiszentmiklós - „Olajos Körút”: 2,55 km

„Olajos Körút” - „Olajos Körút” (Vétyem): 1,35 km

Lispe – Lispei kilátó – Lispe: 2,19 km

„Olajos Körút” - „Olajos Körút” (Bázakerettye): 2,56 km

„Olajos Körút” - „Olajos Körút” (Lispe, Budafai elágazó): 0,72 km

Bázakerettye – Budafa – Kistolmács: 7,09 km

Letenye – Zajk – Kistolmács: 9,36 km

Letenye – Kistolmácsi-hegy: 7,62 km

Kistolmácsi-hegy – Becsehelyi kilátó: 2,08 km

Boli erdészház – Szentpéterfölde: 5,47 km

Pusztaederics-Szompácspuszta - Rockenbauer Pál Dél-Dunántúli Kéktúra: 4,6 km

Pusztaszentlászló - Rockenbauer Pál Dél-Dunántúli Kék Túra: 7,86 km

Pusztaszentlászló – Zöld kereszt: 1,80 km

Pusztaederics – Pusztaszentlászló: 2,54 km

Sormás – Nagybakónak: 25,4 km

Rockenbauer Pál Dél-Dunántúli Kék Túra – Gurgó-hegy: 1,13 km

Bocska – Obornak: 10,90 km

Isten-dombja – Sárga sáv: 3,35 km

Piros sáv (Magyarszerdahely szőlőhegyi kápolna) – Sárga sáv: 3,96 km

Bocska – Börzönce: 3,33 km

Nagykanizsa – Nagybakónak – Csapi – Zalaszentjakab – Nagykanizsa: 51,4 km

Nagykanizsa-Korpavár - Rockenbauer Pál Dél-Dunántúli Kék Túra: 7,95 km

Nagybakónak – Kőszikla szurdok: 1,14 km

Nagybakónak – Zöld sáv: 1,52 km

Nagybakónak - Rockenbauer Pál Dél-Dunántúli Kék Túra: 3,48 km

Zalaújlak (Rockenbauer Pál Dél-Dunántúli Kék Túra) – Galambok: 6,80 km

Zöld sáv – Zöld sáv (Galambok térsége): 2,11 km

Zalakaros – Hervaszkúti forrás: 9,9 km

Rockenbauer Pál Dél-Dunántúli Kék Túra – Zöld sáv (Zalamerenye): 1,62 km

Zalakarosi körtúrák: 16,2 km

- Kis-Balaton – Zalavár: 7,48 km
- Piros sáv (Nagykanizsa-Bagola) – Zöld sáv: 5,31 km
- Nagykanizsa – Miklósfai halastavak: 13,1 km
- Nagykanizsa-Bagola – Sárga sáv: 12,5 km
- Surd – Miklósfai halastavak: 6,57 km
- Surd – Miklósfai halastavak: 5,19 km
- Nemespátró – Őrtilos: 21,76 km
- Belezna – Őrtilos: 9,55 km
- Zajk – Budafai arborétum 3,4 km

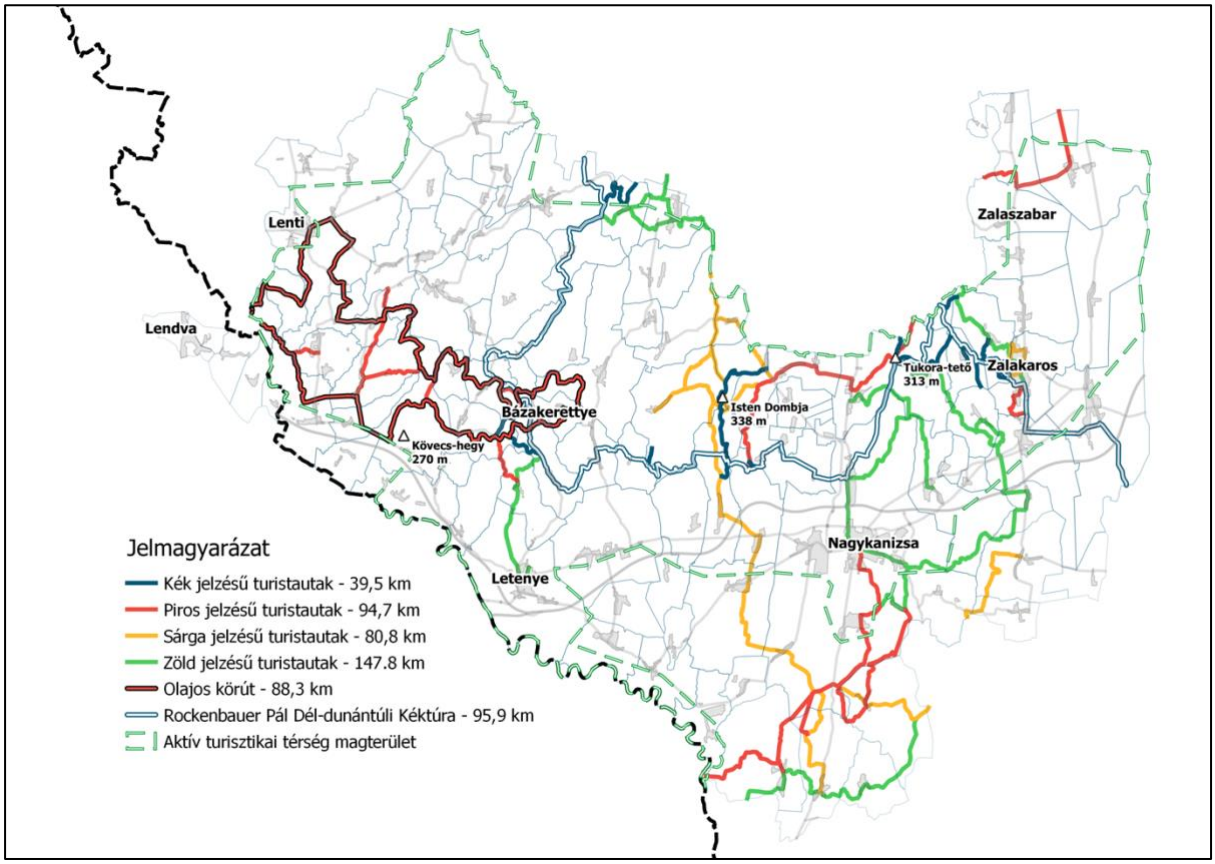

Dél-Zala túraútvonalai

Összesen: 545,36 km jelzett túraútvonal

Az útvonalhálózat fizikai állapota **közepes**. Gondot jelent, hogy a szinte egész évben végzett fakitermeléshez használt járművek csapadékosabb időben gyakran járhatatlanná teszik az útvonalak egy részét. A nyíltabb terepen vezető ösvényeknél a kaszálás, bozótirtás elmaradása okoz problémát.

Az útvonalak **jelölésrendszere megfelelő állapotú**. A karbantartásukkal foglalkozó szervezetek általában évente újra festik. Javítani lehetne az útkereszteződésekben felfestett jelzések egyértelműbbé tételét, mivel gyakran félrevezetőek.

Problémaként jelentkeznek a fakitermelés miatt egyik napról a másikra eltűnő jelzések is.

Az utak **nehézségi szintje** a dombvidéki jelleg miatt általában **közepes**. A Letenyei-dombságban viszont előfordulnak olyan terepviszonyok, amik - mint ahogy az „...és még egymillió lépés...” című sorozatában Rockenbauer Pál megemlíti - középhegységet idéznek.

Az útvonalak elsődleges **élményszerűségét** természetesen a **természeti környezet**, az épített örökség adja. Mindezek mellett azonban szükség van olyan további élményelemekre is, amelyek még maradandóbb emlékké tesznek egy-egy túrát. Az utóbbi években Rockenbauer Pál Dél-Dunántúli Kék Túrát és az Olajos Körutat érintő fejlesztés eredményeképpen **kilátók, információs pontok, erdei szabadidő parkok és esőbeállók** épültek. Mindazonáltal további ez irányú fejlesztések szükségesek ahhoz, hogy a térséget kiemeljék a többi hasonló adottságú terület közül. Fontos lenne, hogy **egyedi, innovatív élményelemek jelenjenek meg**.

A térség **látogatottsága** bakancsos túrázók szempontjából **elmarad** attól, amire az adottságai predesztinálják. A legnagyobb forgalmat lebonyolító túraútvonal a Rockenbauer Pál Dél-Dunántúli Kék Túra, amely nem meglepő, hisz ez a legismertebb. Az alacsony látogatottság oka lehet a perifériás helyzet és a térség gyalogtúra potenciáljának hiányzó marketingje.

Pihenők

A jelzett útvonalak mentén több pihenőhelyet találhatunk. Ezek között előfordul esőbeálló, forrás, tűzrakóhely asztalokkal és padokkal. A pihenőhelyek szempontjából a Rockenbauer Pál Dél-Dunántúli Kék Túra útvonala van legjobban ellátva. Itt találhatunk forrásokat, tűzrakóhelyeket, esőbeállókat. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy **ezen az útvonalon is elég távol vannak egymástól**. A többi jelzett útvonalon sajnos elég kevés a pihenést szolgáló infrastruktúra. Problémaként merül fel, az is, hogy egyre több helyen a fakitermelés, a tarvágások tönkreteszik a pihenőknek azt a „varázsát”, ami miatt eredetileg oda építették őket.

Szolgáltatások

A térség jelzett útjai közül a **Rockenbauer Pál Dél-Dunántúli Kék Túra útvonala** mentén találjuk a legtöbb speciálisan a gyalogos turisták igényeit is kielégítő szállást és étkezést nyújtó szolgáltatót. Itt több turistaházat, büfét, éttermet, boltot találunk még a kisebb településeken is. A terület többi túraútvonala mentén sajnos nem ennyire jó a helyzet, ott főleg a nagyobb településeken találják meg ezeket a szolgáltatásokat az ide látogatók. Az utóbbi években a Zalaerdő Zrt. próbált javítani ezen a helyzeten és alakított ki több szálláshelyet. Sajnos a térségben konkrétan a gyalogos túrázóknak szóló csomagajánlatok nem állnak még rendelkezésre.

Gyalogtúraszervezők a térségben:

1	Vidra Csoport Bt.	Rigyác / Nagykanizsa	teljesítménytúrákat szerveznek

5.4. Lovas turizmus

A változatos táj a lovasturizmusnak is kedvez, azonban az egyes szolgáltatók izoláltan, egymástól függetlenül működnek, így hálózatos, csomagajánlatok és kiépített lovas útvonalak híján Dél-Zala jelenleg nem tartozik a kiemelt lovas turisztikai desztinációk közé.

Vonzerők

A lovas turizmus kapcsán nem mondhatjuk azt, hogy nincs jelen a térségben - elég csak a nagyhírű Rádiházára gondolnunk-, de azt sem állíthatjuk, hogy meghatározó, fajsúlyos jelentőségű volna a helyi idegenforgalomban. Rádiháza mellett Lenti, Tormafölde, Nagykanizsa és Galambok a fellegvárai a helyi lovassportnak. A legfontosabb szolgáltatók a Kabala Ménes Kft. (Rádiháza), az Artemisz Lovasudvar (Tormafölde), a Konkoly Lovarda (Lenti), T-Enselle Lovarda (Nagyrécse), Dobri Lovarda (Nagykanizsa) és a Panka Lovarda (Galambok).

A tereplovaglás szempontjából mindenképpen vonzerőként kell értékelnünk a nagy kiterjedésű erdőterületeket, a táj változatosságát és átjárhatóságát. **A természeti értékek azok, amelyek Zala megye e részét lovasturisztikai szempontból érdekessé teszik.**

Lovas útvonalak

Kijelölt, hivatalos lovastúra útvonalak létezéséről - mintatérség teljes területét tekintve - nem tudunk, így ezekről semmiféle információnk nincs. Ismereteink szerint a Magyar Lovas Turisztikai Közhasznú Szövetség az aktív lovasturisztikai hálózat létrehozását csak az Észak-Magyarország és Észak-Alföld, illetve Közép-Magyarország területén valósította meg. E program keretében Zala megye vonatkozásában még koordinátor személy sem lett kijelölve. Annyi bizonyosnak látszik, hogy a mintaterületen csak nagyon ritkán találkozhatunk lovasokkal, ami azt sejteti, hogy ha még léteznek is ilyen túraútvonalak itt, úgy azok forgalma minimális. Terep és túralovaglással pedig az a kevés lovasturisztikai szolgáltató foglalkozik, akik a térségben jelen vannak. **Vagyis sokkal inkább pontszerű lovasturizmusról beszélhetünk a térségben, mint hálózatos jellegűről.**

Lovas turisztikai szolgáltatók

Az elérhető lovasturisztikai szolgáltatások kapcsán érdemes számba vennünk az egyes szolgáltatókat.

Kabala Ménes – Rádiháza: A Gutorföldéhez tartozó Rádiháza a zalai lótenyésztés, lovassport és lovasturizmus egyik meghatározó bázisa 1912 óta. Jelenleg körülbelül 150 saját lóval rendelkező ménes található itt, mely nevét legsikeresebb itt tenyésztett ügető lováról, Kabaláról kapta. Az ezt működtető Kabala Ménes Kft. sokrétű tevékenységi kört folytat, melyek egyike az idegenforgalom. A ménes területén saját panzióval rendelkeznek, ahol az étkezést is biztosítani tudják. Emellett lovasoktatást, lovas túrák szervezését és lebonyolítását, táborok szervezését és kocsikáztatást is vállalnak.

Konkoly Lovarda - Lenti: A lenti lovassport központja a Konkoly Lovarda, mely lovasoktatással, tereplovaglással, lovas túrák szervezésével és lebonyolításával, valamint lószállás biztosításával is foglalkozik. A Konkoly Szabadidőparkon belül a szálláshely szolgáltatás adott és az étkeztetésről is gondoskodni tudnak.

Artemisz Lovasudvar - Tormafölde: A tormaföldei Artemisz Lovasudvar alapvetően gyermekrehabilitációs céllal jött létre, de a későbbiek során szolgáltatási köre mindjobban kibővült. A lovasudvar fedett lovardával is rendelkezik, így folyamatosan tudnak lovastanfolyamokat és rehabilitációs tréningeket szervezni. Lovas gyerektáborok bázisa is gyakorta a lovarda. Tereplovaglásra és lovas túrázásra is van lehetőség Tormafölde környékén. Szálláslehetőség a szomszédos Mura Regnum Panzióban lehetséges, a vendéglátást pedig az Artemisz Gasztro tudja biztosítani (ezek mindegyikét a lovarda tulajdonosai működtetik). A saját lovak mellett bértartással is foglalkoznak.

T-Enselle Lovarda: A Nagyrécsén található lovarda infrastruktúrájában a legmagasabb minőséget képviseli. Szolgáltatásai között a lovasoktatást és a lovasfoglalkozásokat tudjuk kiemelni. Mivel a Berényi Fogadó részeként működik, így minőségi szállás- és vendéglátóhely is kapcsolódik hozzá. Autópályáról könnyen megközelíthető.

Panka Lovarda – Galambok: Ez a lovarda a Kis-Balaton környékének legfontosabb lovasturisztikai központja. Tulajdonosai túl azon, hogy lovasoktatással foglalkoznak, hogy lovastúrákat és táborokat szerveznek, évente tájékozódási lovasversenyek házigazdái is. Galambokon az érdeklődők csikós bemutatót is láthatnak, és igény szerint kocsikázhatnak is.

2019. szeptemberében a Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusza **lovastúra vezető képzést** indított egy Szlovénia-Magyarország INTERREG projekt keretében.

Lovas turisztikai szolgáltatók a térségben:

1	Kabala Ménes	Gutorfölde - Rádiháza	lovasoktatás, táboroztatás, versenyszervezés
2	Konkoly Lovarda	Lenti	lovasoktatás, lovastúra szervezés, tereplovaglás
3	Artemisz Lovasudvar	Tormafölde	rehabilitációs lovagoltatás, lovasoktatás, lovastábor szervezés
4	T-Enselle Lovarda	Nagyrécse	lovasoktatás, lovasfoglalkozások
5	Dobri Lovarda	Nagykanizsa	lovasoktatás, lovasfoglalkozások
6	Panka Lovarda	Galambok	lovasoktatás, lovastúra szervezés, lovastáborok, lovasversenyek

5.5. Síturizmus

A dél-zalai térségben nem releváns ez az aktív turisztikai forma, aminek részben a domborzati adottságok az okai, részben pedig az, hogy helyben nem épült ki ehhez kapcsolódó infrastruktúra sem. Mindezekből az is következik, hogy a mintatérségben nincs síeléssel foglalkozó piaci szereplő. Hozzájárul ehhez az a tény is, hogy térségünkhöz mind a szlovén, mind pedig az osztrák sícentrumok elérhető közelségben vannak (pl. Mariborske Pohorje kb. 1 óra 10 perc Nagykanizsától autópályán).

6. Szálláshelyek

Dél-Zala két kistérsége, Murafölde és a Kis-Balaton vidéke jelentős eltérést mutat szálláshelyek tekintetében. A Kis-Balaton vidék elsősorban Zalakarosnak köszönhetően már ma is rendelkezik 4-csillagos szálláshelyekkel, azonban Murafölden a minőségi szálláshelyek száma rendkívül alacsony. A természetközeli, aktív turizmust kiszolgáló, kerékpárutak, vízi kikötők, gyalogos útvonalak mellé vagy éppen dombtetőkre települt minőségi szálláshelyek fejlesztése elengedhetetlen az aktív turizmus fejlesztése érdekében.

A KSH 2020-as adatai alapján Dél-Zala térsége nem bővelkedik szálláshelyekben, a térséghez tartozó 91 település felén egyáltalán nincs szálláshely szolgáltatás. Ráadásul a férőhelykapacitások 90%-a nyolc településen koncentrálódik: Zalakaros (6 945), Lenti (1 344), Nagykanizsa (977), Galambok (376), Bázakerettye (196), Nova (118), Eszeregnye (115), Gosztola (110).

Közülük is messze kiemelkedik **Zalakaros**, ahol összesen 373 kereskedelmi és üzleti célú egyéb szálláshely található közel 7 000 férőhellyel, melynek több, mint fele szállodai férőhely. A város 15 szállodája között öt darab négycsillagos szálloda is található: MenDan Magic Spa & Wellness Hotel, Park Inn by Radisson Zalakaros Resort & Spa Hotel, Hotel Vital Zalakaros, Hotel Karos Spa és az Aphrodite Wellness Hotel Zalakaros. A mintaterület ezen részében a célcsoport egyértelműen és meghatározóan az egészség- és fürdőturizmus iránt érdeklődő vendégkör.

Nagykanizsán is számos szálláshely működik, azonban itt is csak egy négycsillagos szálloda található, a König Hotel. Ezen kívül számos kisebb szálláshely található még a panzióktól, az apartmanokon át a közösségi szálláshelyekig.

A szálláshelyszolgáltatás terén hasonló megállapításokat tehetünk, mint amiket a vendéglátás kapcsán megfogalmaztunk. A mintaterület szálláshelykapacitás és minőség terén szintén ellentétes képet mutat Murafölde és Kis-Balaton összehasonlításában. **A Kis-Balaton térsége** – Zalakarossal az élen – a teljes terület szálláshelykapacitásának nagyobbik hányadát koncentrálja.

Ezzel ellentétben **Murafölden a szálláshely kínálat jóval szűkösebb, különösen a minőségi szálláshelyek tekintetében.** Ez alól **Lenti** képez kivételt, ahol szintén a termálfürdőturizmusra épül ez a szolgáltatás. Itt a Thermal Hotel Balance Lenti rendelkezik négy csillaggal, ezen kívül apartmanházak és panziók uralják a piacot, de a város összférőhelykapacitásához a Lenti Thermal Panzió és Kemping is nagyban hozzájárul.

Lentin kívül további két település rendelkezik még számottevő férőhelykapacitással Murafölden, Gosztola, illetve Nova.

Nova kivételes esetet képez, ugyanis csak egyetlen egy szálláshely található a településen, a Csicsergő Szabadidőközpont, amely azonban közel 120 férőhellyel rendelkezik, ezzel jelentős piaci szereplő a térségben. A szabadidőközpontról az aktív turisztikai szolgáltatókról szóló alfejezetben részletesebben is értekezünk majd.

Az említett három településen kívül azonban Murafölde egyéb területei kimondottan szegényes szálláshelykínálattal rendelkeznek, **eloszlásuk szerint főleg a nagyobb közlekedési folyosók mentén** találkozhatunk valóban működő szálláshelyekkel (pl. Becsehely Vitis Vendégház, Tormafölde Mura Regnum Panzió).

Néhány olyan településen, ahol az utóbbi években, évtizedekben az idegenforgalom terén voltak érdemi előrelépések, megjelent a magánszállásadói szektor. Ilyen például Bázakerettye, ahol mindezt a helyi termálfürdő megnyitása lendítette fel komoly mértékben, azonban épp ez az, ami létében veszélyezteti is (2020-ban nem nyitott ki a fürdő, jövője jelen állapotában kérdéses, és ezzel együtt a helyi szállások jelentős részéé is - a megyei területfejlesztési stratégia és a Mura program egyaránt céljául tűzte ki a fürdő fejlesztését).

Külön meg kell említenünk **a Zalaerdő Zrt. által kialakított erdei és horgász szálláshelyeket**, amelyek funkcionálisan maximálisan alkalmasak arra, hogy a nekik szánt szerepkört betöltsék (pl. Szentpéterfölde, Kistolmács, Obornak), azonban minőségi fejlesztésük indokolt lenne. Ami fontos probléma, hogy ezek az épületek kizárólag szálláshelyként és nem turistapihenőhelyként funkcionálnak, vagyis nem lehet itt megpihenni, ivóvízhez jutni, mosdót használni stb.

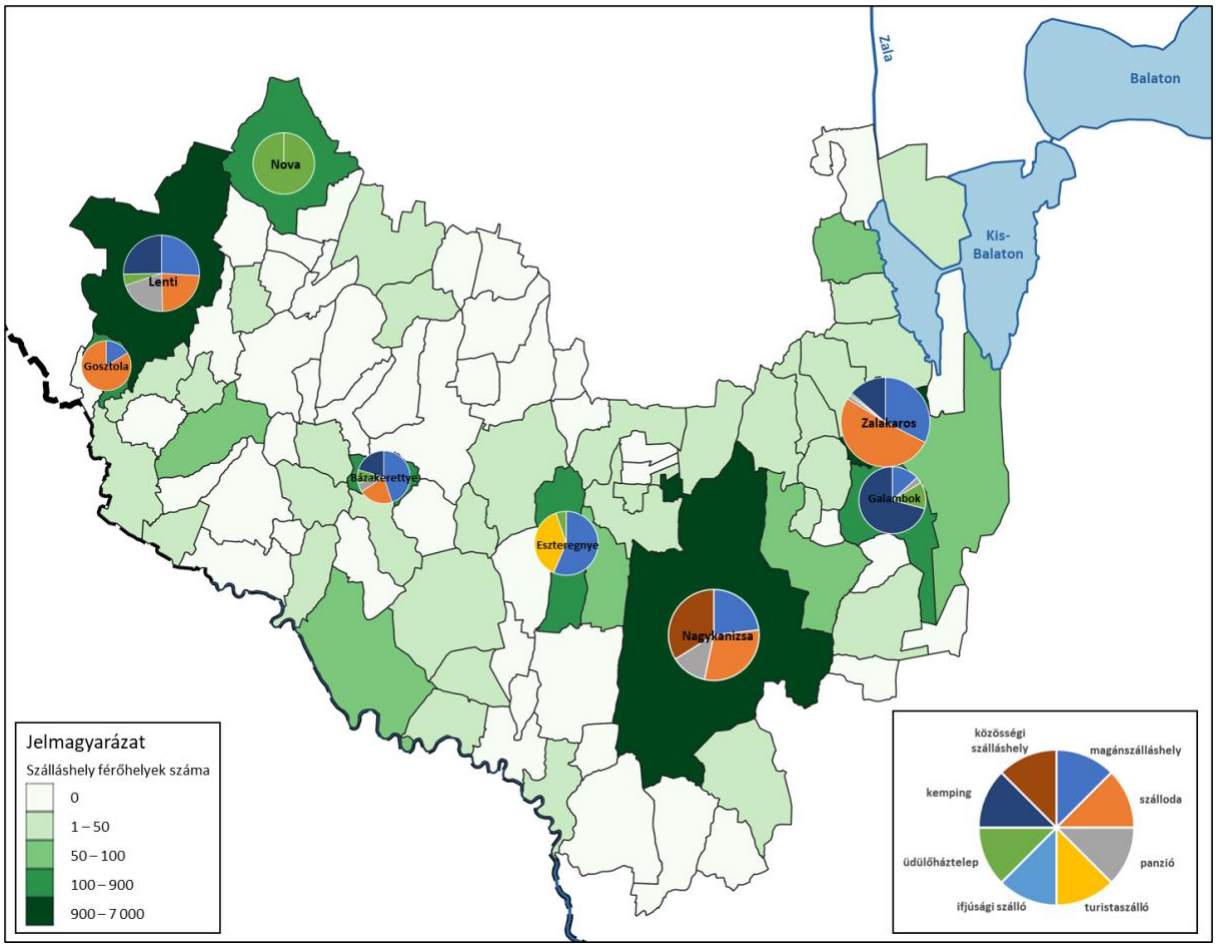

Dél-Zala szálláshelyei

7. EGYÉB TURISZTIKAI VONZERŐK, POTENCIÁLIS PROGRAMCSOMAGELEMEK

7.1. Gasztronómia

Murafölde

A térségben beazonosítható vendéglátóhelyek többsége falusi kocsma, büfé, presszó, esetleg pizzéria. Az itt működő éttermek legfőbb problémája a piac szűkössége és a szezonalitás. A térségben kicsi a fizetőképes kereslet, ezért az éttermek jelentős része egyéb módon igyekszik piacot találni magának. Többen a közétkeztetésbe való bekapcsolódás révén próbálnak talpon maradni, míg mások a munkahelyi étkeztetésre fókuszáltak. Az autópályák elkészültéig a legtöbb vendéglátóhely az átutazó turizmus által szezonálisan generált keresletre épült, azonban az M7-es és az M70-es elkészültével a közlekedési folyosók átrendeződtek, így több vendéglátóhely tönkrement. Az átrobogó tömegből az itt megállók azoknak az éttermeknek a forgalmát növelik csupán, akik autópálya lehajtó mellett, vagy annak közvetlen közelében találhatók (pld. Sormás – István Fogadó / Nagyrécse – Berényi Fogadó). Dél-Zalában jellemzően nagyon kevés étterem található, ez alól Lenti a kivétel, ahol a termálturizmushoz kötődően relatíve sok vendéglátóhelyet találhatunk. A térségi éttermek közül ki kell emelnünk a Bonne Chance Restaurant & Hotelt Bázakerettyén, a lovászi Kantin Gasztrokocsmát, a lenti Don Quijote Középkori Éttermet, a kistolmácsi Fortuna Vendéglőt, a letenyei M7 Vendéglőt. Rajtuk kívül van még néhány, különböző vevői igényeket kielégítő étterem, pizzéria, büfé stb. a térségben, de ezek területi elhelyezkedése térben rendkívül heterogén.

Kis-Balaton

A kis-balatoni térség esetében azt kell rögzítenünk elsőként, hogy Muraföldével ellentétben itt szinte minden településen találhatunk valamilyen vendéglátóhelyet (a helyi kocsmákon túl). Az azonban kétségtelen, hogy a kínálat Zalakaroson koncentrálódik elsősorban. Itt a turista vendégforgalom döntő részét a helyi szállodák bonyolítják le, amelyek önálló éttermi részleggel rendelkeznek. Nagyrada és Zalaszabar elsősorban borturisztikai kínálatával képvisel jelentékeny vonzerőt a térségben (Cezar Pincészet, Ottó Pince, Kányaváry Pince) a vendéglátás terén.

Nagykanizsa és térsége

Nagykanizsa és vonzáskörzetében találjuk a legtöbb és legminőségibb vendéglátóhelyet a térségben. A városban az utóbbi években jelentős fejlődés ment végbe ezen a téren, számos új, népszerű étterem nyitotta meg kapuit (pld. Norma, Placc, Dödölle, il Gusto, a Knysa) – érdekes, hogy ezek többsége az Erzsébet térre koncentrálódik. A legnépszerűbb éttermek ezeken kívül kétségtelenül a nagyrécsei Berényi Fogadó, a zalasárszegi Csányi Fogadó, a sormási István Fogadó, illetve Kanizsa peremén fekvő Szőlőskert Fogadó. A Berényi Fogadó és az István Fogadó célközönsége egyértelműen az átutazó turisták, hiszen ezek az éttermek az M7-es autópáya lehajtói mellett találhatóak (részben igaz ez a Csányi Fogadóra is).

Cukrászdák tekintetében szintén bő a kínálat. A legpreferáltabbak a Szilágyi Cukrászda, a Gerő Cukrászda, a Puncs Fagyizó, a Da Crema Fagylalt, a Mákos Műhely. Szórakozóhelyek tekintetében színes a választék.

Éttermek, kávézók a térségben:

1	Ambrózia Étterem	Nagykanizsa
2	Ági Fagyizó	Nagykanizsa
3	Andi Cukrászda	Lenti
4	Aranysas Étterem	Letenye
5	Artemisz Gastro	Tormafölde
6	B-24 Söröző Kávézó	Bázakerettye
7	Belvárosi Pub és Pizzéria	Nova
8	Berényi Fogadó	Nagyrécse
9	Bianka Pizzeria	Nagykanizsa
10	Bíbor Bistro & Borbár	Nagykanizsa
11	Big Ben Burger	Lenti
12	Bonne Chance Restaurant és Hotel	Bázakerettye
13	Cafe Amadeus	Nagykanizsa
14	Cezar Pincészet	Nagyrada
15	Chef Of The Street - Burger and more	Nagykanizsa
16	Colonia Club Caffe	Molnári
17	Colorado Pub Pizzéria	Letenye
18	Corner Irish Pub, Étterem & Söröző	Nagykanizsa
19	Csányi Vendéglő	Zalasárszeg
20	Da Crema Fagyizó	Nagykanizsa
21	Dallas Étterem és Pizzéria	Lenti
22	Denise Hotel és étterem	Lenti
23	Don Quijote középkori panzió és étterem	Lenti
24	Dox Étterem	Lenti
25	Dőce Pizza	Zalakaros
26	Dödölle Étterem	Nagykanizsa
27	Éden Panzió és Étterem	Páka
28	ÉdessÉgbolt	Nagykanizsa
29	ÉdessÉgbolt - kézműves cukrászda	Nagykanizsa
30	Fapuma Étterem	Letenye
31	Favorit fogadó	Lenti
32	Fortuna cukrászda	Nagykanizsa
33	Fortuna Pizzéria	Zalakomár
34	Fortuna Vendéglő és Vendégház	Kistolmács
35	Generális Café and Pizzéria	Lenti
36	Gerő Cukrászda	Letenye
37	Gerő Cukrászda - Belváros	Nagykanizsa
38	Gerő Cukrászda - Hevesi	Nagykanizsa
39	Gygo Caffe és Fagyizó	Nagykanizsa
40	Gyöngyvirág Presszó	Zalavár
41	Halászcsárda	Galambok
42	Hangulat Italbolt	Becsehely
43	Horváth Kert Vendéglő	Nagykanizsa
44	Hotel König	Nagykanizsa
45	Hubertus fogadó	Lenti
46	Hűvösvölgy Presszó	Páka
47	Il Gusto Pizza&Pub	Nagykanizsa
48	István Hotel és Gasztronómiai Falu	Nagykanizsa-Sormás
49	Italbolt	Muraszemenye
50	Italbolt	Zalakomár
51	Italbolt	Pusztamagyaród
52	Jago Club Cafe	Nagykanizsa
53	Jégvirág Cukrászda	Gutorfölde
54	Joy's Cafe	Fityeház
55	Kajás Pihenő	Muraszemenye
56	Kantin Étterem	Lovászi
57	Kányaváry Borbirtok	Zalaszabar
58	Kaszinó Étterem	Nagykanizsa
59	Katica Csárda	Zalavár
60	Kék Cápa Söröző	Újudvar
61	Kerettye étterem	Bázakerettye

62	Kicsi Rigó Étterem&Pizzéria	Zalakaros
63	Kilátó Borozó	Zalakaros
64	kis Joy's pub presszó & lottózó	Molnári
65	Kis Kuckó Söröző	Kerkateskánd
66	Kis-Balaton Restaurant	Zalaszabar
67	Kishalas Étterem	Nagykanizsa
68	Knysa - Kitchen&Bar	Nagykanizsa
69	Koma Restaurant Pizzéria	Zalakaros
70	Kránicz Borház és Étterem	Garabonc
71	La'Mar Grill Restaurant & Pizzeria	Zalakaros
72	Léda Pizza	Tornyiszentmiklós
73	Lorenzo Pizzeria	Nagykanizsa
74	M55 Bisztró	Nagykanizsa
75	M7 Vendéglő	Letenye
76	Mágus Étterem	Nagykanizsa
77	Mákos Műhely	Nagykanizsa
78	Márton Pince Restaurant	Lenti
79	McDonald's	Nagykanizsa
80	Mini Vendéglő	Nagykanizsa
81	Nefelejcs Apartmanház és Fagyizó	Kistolmács
82	Nefelejcs Eszpresszó	Garabonc
83	Niti-Fina Pékség és Pizzéria	Letenye
84	Norma	Nagykanizsa
84	Pagoda Pizzéria	Becsehely
85	Pál Pince	Csörnyeföld (Vörcsök)
86	Pálma Étterem	Nagykanizsa
87	Park Vendéglő	Páka
88	Pikoló Söröző	Gutorfölde
89	Piramis Gyorsbüfé	Nagykanizsa
90	Pizzeria Tropical	Lenti
91	Placc	Nagykanizsa
92	Platanus Étterem	Nagykanizsa
93	Presszó	Balatonmagyaród
94	Presszó Nagyrada	Nagyrada
95	Puncs Fagyizó	Nagykanizsa - Kiskanizsa
96	Radics Panzió Étterem és Pihenő Központ	Letenye
97	Régi Csárda Panzió	Magyarszerdahely
98	Robinson Pub & Pizzeria	Nagykanizsa
99	Rózsakert Étterem és Kávézó	Lenti
100	Salamon Söröző	Lenti
101	Silvestro Pizzéria	Gutorfölde
102	Süni Cuki	Nagykanizsa
103	Szerdahelyi-Tó (halászcsárda)	Tótszedahely
104	Szilágyi Cukrászda	Nagykanizsa
105	Szilágyi Cukrászda	Zalakaros
106	Szomszéd Presszó	Pusztaszentlászló
107	Szőlőskert Étterem	Nagykanizsa
108	Termáltó Étterem	Zalakaros
109	Tó Büfé	Lenti
110	Tó Büfé	Gosztola
111	Tó Büfé	Kistolmács
112	Tó Büfé	Lendvadedes
113	Tó Büfé	Várfölde
114	Üvegtigris Büfé	Zalakaros
115	Válicka Gyöngye Presszó	Kányavár
116	Véndiák Étterem	Lenti
117	Zéta Hotel és Étterem	Lenti
118	Zobori Élmény Park Étterem	Zalaszabar
119	ZS & ZS Presszó	Csömödér
120	Zserbo Caffe	Nagykanizsa
121	Zsiráf Pizzéria és Étterem	Letenye

7.2. Borászatok

Zala megye szőlőtermő területei 1999-ben nyerték vissza borvidéki rangjukat, mint a Balatonmelléki borvidék részei, majd 2006-ban **Zalai borvidék** néven önállóvá váltak. A borvidéknek, mely meglehetősen szórt szerkezetű, két termőkörzete van: a Zala-menti (ideértve a Kis-Balaton térségét is) és a Muravidéki körzet. A Zalai Borvidék Hegyközségi Tanácsa is a mintatérségben működik, ugyanis 2008-tól a székhelye Nagyradán található. A borvidéken a jelenlegi szabályozás szerint négy hegyközség működik: Zalaszentgróti Hegyközség (székhelye Zalaszentgrót, területe 555 ha, taglétszáma 1272 fő), Zalakaros Térsége Egyesült Hegyközség (székhelye Nagyrada, területe 329 ha, taglétszáma 811 fő), Nagykanizsai Hegyközség (székhelye Nagykanizsa, területe 330 ha, taglétszáma 2371 fő) és a Kerka- és Muramenti Hegyközség (székhelye Csörnyeföld, területe 391 ha, taglétszáma 1988 fő).

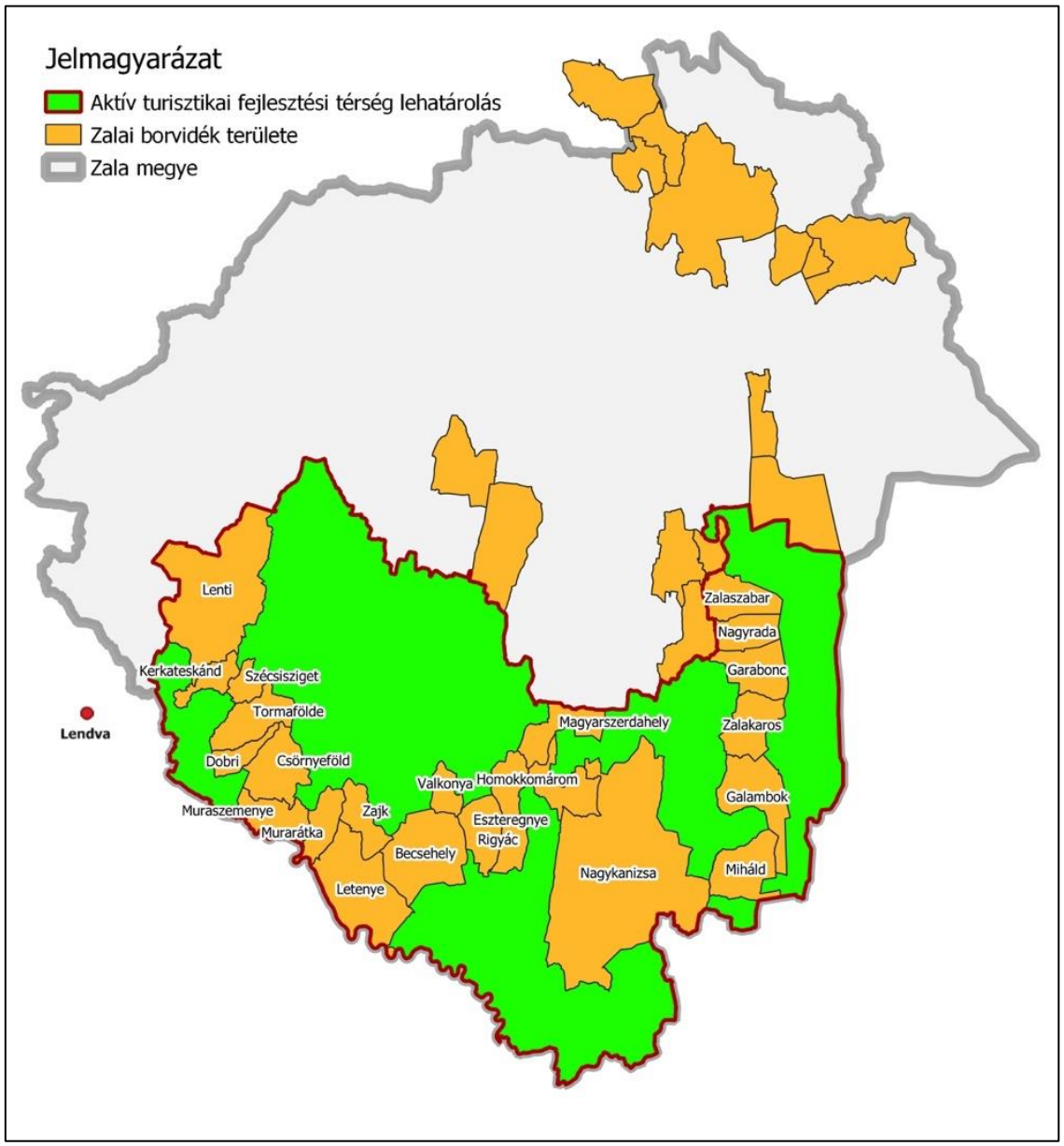

Zalai borvidék

A fentiekből kiderül, hogy a mintatérség több települése borvidéki besorolású, ahol minőségi szőlőtermesztés és borászkodás folyik. Ebből adódóan léteznek olyan **borászatok, pincék**, amelyek amellett, hogy kiváló borokkal büszkélkedhetnek, nyitottak a vendéglátás, az idegenforgalom felé. Ilyen például a Kis-Balaton mellett a Cezar Pincészet (Nagyrada), az Ottó Pince (Nagyrada), a Kránicz Borház (Garabonc), Kányaváry Borbirtok (Zalaszabar), Weinhaus Lechner (Garabonc), Nagykanizsa környékén a Cika Pince (Szentgyörgyvári-hegy), Antal Pince (Cserfői-hegy), Skanecz Pincészet (Förhénci-hegy), illetve a Mura és Kerka mellékén a Bussay Pince (Csörnyeföld), Simon Pince (Csörnyeföld), Pál Pince (Csörnyeföld), Kondákor Pince (Tormafölde), Tuboly Pince (Tormafölde), Németh Pince (Becsehely), Molnár Pince (Becsehely), Vino Vlasics (Tótszentmárton), Márton Pince (Lenti), Kovács Borház (Lenti) stb.

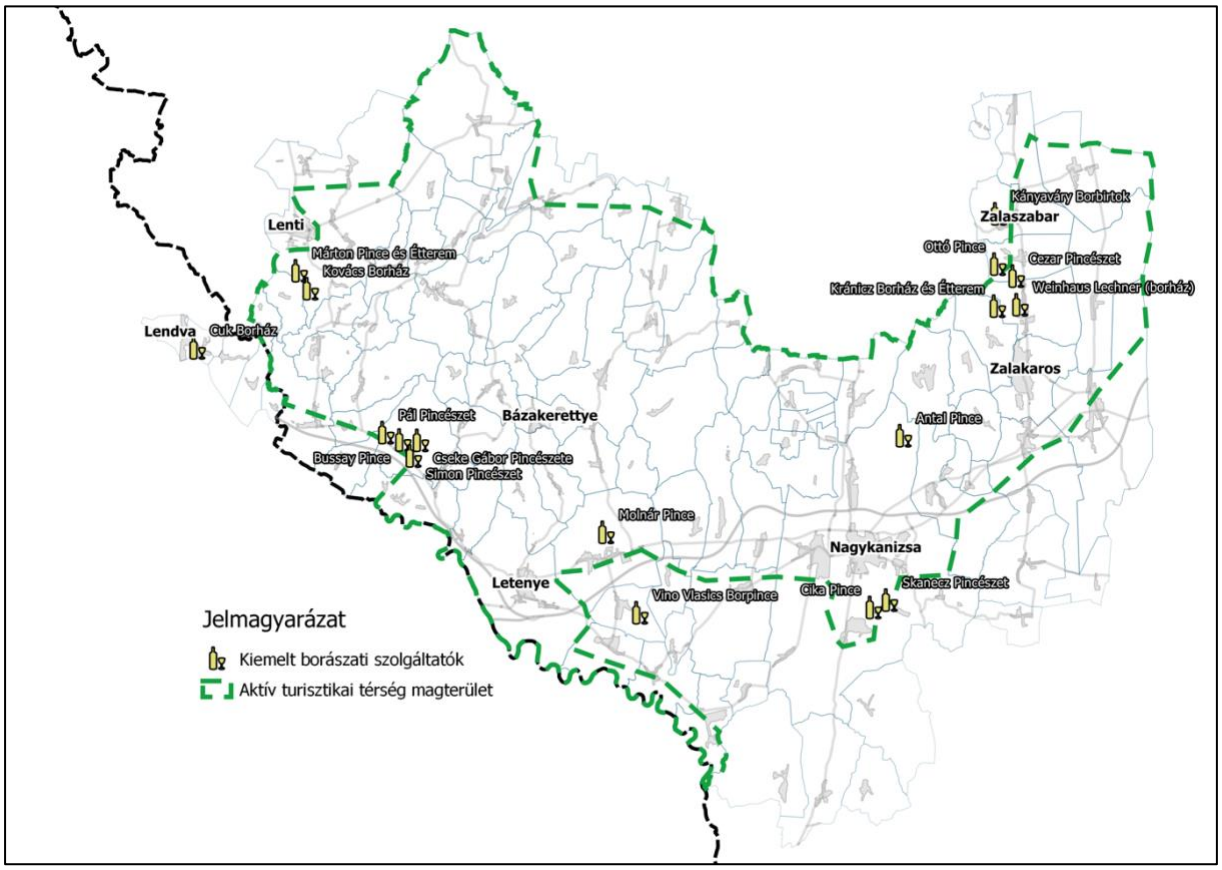

Zalai borászatok, pincészetek

Borászatok és pálinkafőzdék a térségben:

1	Benczik Pince	Nagykanizsa	bor
2	Böjti Pince	Tormafölde	bor
3	Bussay Pincészet	Csörnyeföld	bor
4	Cézár Winery	Nagyrada	bor
5	Cika Borház	Nagykanizsa	bor
6	Cseke Gábor	Csörnyeföld	bor
7	Deutsch Bálint	Zalakaros	bor
8	Förhénci Horváth Gyula Pincéje	Nagykanizsa	bor és pálinka
9	Hajdu Szilárd pincéje	Becsehely	bor és pálinka
10	Iványi Pince	Bázakerettye	bor
11	Jakabfi Zoltán borász	Galambok	bor
12	Kányaváry Borbirtok	Zalaszabar	bor
13	Kápolnás Pince	Nagykanizsa	bor
14	Koma László borász	Garabonc	bor
15	Kovács Borház	Lenti	bor
16	Kovács Ottó borász	Nagyrada	bor
17	Kránicz Borház	Garabonc	bor
18	Kuprivecz Pince	Letenye	bor
19	Márton Pince	Lenti	bor
20	Molnár Pince	Nagykanizsa	bor
21	Molnár Pince	Becsehely	bor
22	Németh Borház	Becsehely	bor
23	Pál Pince	Csörnyeföld	bor
24	Pálos Malom (Szabadics Attila)	Zalamerenye	pálinka
25	Peti Pince	Nagykanizsa	bor
26	Simon Pince	Csörnyeföld	bor
27	Skanecz Pince és Vendégházak	Nagykanizsa	bor
28	Sneff Pince	Nagykanizsa	bor
29	Tomasics Gabriella	Hosszúvölgy	bor és pálinka
30	Tuboly Pincészet (pinceséta, bórkostolás)	Tormafölde	bor
31	Vig Pincészet	Nagykanizsa	bor
32	Vig Zsolt borász	Miháld	bor
33	Vino Vlasics Borpince	Tótszentmárton	bor
34	Werner Lechner	Garabonc	bor

7.3. Turisztikai szempontból érdekes mezőgazdasági szereplők

Minden problémája ellenére a mezőgazdaság jelentős tényező ma is a térségben. Idegenforgalmi szempontból azonban olyan alapot jelent, amely számos területen hasznosítható – gondolunk itt például a helyi termékekre, a térségi borászatra. Vagy éppen az olyan új – elsősorban gyümölcstermesztő – gazdaságokra, amelyek országos, sőt nemzetközi szinten is elismerést vívtak ki maguknak innovatív megoldásaikkal. Például a becsehelyi kiviültetvény, káki szilva ültetvény, a tormaföldei fügeültetvény vagy az egész országot ellátó nagyrécsei bogyósgyümölcs ültetvény (áfonya). Ezek azonban nem csak gazdálkodási, de legalább ennyire turisztikai szempontból is érdekesek egyediségük miatt.

Agráriumhoz kapcsolódó attrakciók:

1	Borda Gyümölcslevek	Nagykanizsa	gyümölcslevek
2	Bánfi Éva	Zalakaros	lekvár, szörp, gyógynövény
3	Borovics	Csörnyeföld	mangalica
4	Erdőszéli Pékkuckó	Valkonya	pékség
5	Farkas Klára	Nagykanizsa	levendula
6	Fülöp Zoltán	Zalaszentbalázs	lekvárok, savanyúságok , zöldség
7	Gálné Kis Viktória	Magyarszerdahely	kecske- és tehénsajt
8	Hajdár Farm	Bázakerettye	mangalica húskészítmények
9	Harcz Endre	Becsehely	khaki szilva
10	Hivekovics Családi Gazdaság	Nagyrécse	bogyósgyümölcs, gyümölcslevek
11	Ifj Szabó József	Zalaújlak	méz
12	Illésné Farkas Katalin	Miháld	lekvár, szörp, öntet, birssajt, sózott-ecetes készítmények
13	Joós István	Lenti	méz, virágpor, propolisz
14	Kordély Gábor	Zalakaros	fazekas
15	Koszics Krisztina	Balatonmagyaród	Hímzés
16	Laki Józsefné	Nagykanizsa	savanyúság, lekvár, szörp
17	Lidvin Sándorné	Zalakaros	mákolaj, dióolaj és szőlőmagolaj
18	MB Angus	Fityeház	angus marha
19	Micskó Jenőné Pető Igolya	Lenti	homoktövis lekvár, szörp, por,
20	Miháczi Lajosné	Balatonmagyaród	lekvár, savanyúság
21	Miklós Ákos Márton	Becsehely	kivi, füge, indián banán stb.
22	Míves Tejmanufaktúra	Eszteregnye	tehénsajt
23	Molnár Tibor	Zalakaros	lekvár, szörp, ketchup
24	Móricz István	Sand	kemencés kenyér
25	Némethné Bátori Ildikó	Miháld	lekvár
26	Novák Zoltán	Nagyrada	méhész
27	Ott Manufaktúra	Tótszerdahely	olajok, gyümölcslevek, lekvárok
28	Ott Zoltánné (Ilona) és Zoltán	Tótszerdahely	gyógynövényes, dióolaj, homoktövis, tökmagolaj...
29	Sabján Krisztián	Csömödér	Levendula farm
30	Ságvári Endre	Letenye	mangalica termékek: kolbász, szalámi, szalonna, sonka
31	Semec Farm	Tótszerdahely	mangalica húskészítmények
32	Soós János	Garabonc	méhész
33	Tóber József	Galambok	méhész
34	Tóth Tamás (Kiskanizsa)	Nagykanizsa	házi lekvár,savanyúság
35	Töviskert	Gutorfölde	homoktövis, almalé
36	Turul Emilia	Tótszerdahely	húskészítmények
37	Varga Géza	Zalakaros	Lekvár, savanyúság méz
38	Varga Zoltánné	Zalakomár	élelmiszeripari töltelékek

7.4. Kézművesség

Kézműves kisiparosok a térségben:

1	Balogh Andrea	Zalaszabar	papírdíszek, terméskép ek, kreatív foglalkozások
2	Bazsó Zsófia	Zalakaros	bábok, kézműves termékek
3	Cselenkó Ernőné (Ildikó)	Tormafölde	gobelin, harisnyaékszerek
4	Cser Lajos	Zalaszabar	díszítőkovács
5	Csordás Ferencné	Nagykanizsa	üvegfúvó
6	Dobosné Polgár Tímea	Letenye	ékszerkészítő
7	E. Harmat Mária	Balatonmagyaród	faszobrász, kecskesajt, fűszer és gyógynövények, aszalás
8	Eiter István	Balatonmagyaród	faszobrász
9	Harangozóné Németh Beatrix	Nagyrécse	fazekas
10	Herman Edit	Murakeresztúr	fazekas
11	Karáné Nagy Magdolna	Nagybakónak	csuhés
12	Kárász Mihály	Nagykanizsa	gyapjús
13	Kóbor Gézáné	Balatonmagyaród	Horgolás
14	Kordély Gábor	Zalakaros	fazekas
15	Koszics Krisztina	Balatonmagyaród	Hímzés
16	Lakatos Benő	Zalakomár	Fafaragó
17	Marton Lajos István	Sormás	Fafaragó
18	Menyhárt Józsefné	Nagykanizsa	kézzel festett fa termékek, henna, arcfestés
19	Németh Ferenc	Szepetnek	Fafaragó
20	Németh Istvánné	Sormás	bőrdíszműves, csuhékészítő, tojásfestő
21	Pintérné Zrinszki Erzsébet	Nagykanizsa,.	Táska, öv stb.
24	Pókeczné Pintér Anett	Eszteregnye	fazekas
25	Takács István	Zalaszentbalázs	díszműkovács
26	Tatárné Zentai Judit	Nagykanizsa	Szappankészítő
27	Toronyi Lászlóné	Murakeresztúr	tányér- és tojásfestő
28	Vígh Gábor	Nagykanizsa	Fajáték

7.5. Rendezvények

Aktív turisztikai rendezvények

a) Bakancsos turizmus rendezvények

A gyalogtúrázáshoz kapcsolódóan évente hagyományos jelleggel kerülnek megrendezésre események, tömegsport rendezvények, amelyek a természetjáró turizmus kínálatát színesítik. Ilyenek a térségben egész évben szervezett **teljesítménytúrák** is, amelyek a hard aktív turizmus irányába mutatnak. A teljesítménytúra a természetjárás sportosított, versenyszerű változata, amelyet általában turistaegyesületek rendeznek. Ezek a teljesítménytúrák a következők:

- Thury György emléktúra 30/20/10 km-es távokon Nagybakónak környéke
- Szent Orbán túra 20/10 km-es távokon Zalakaros környéke
- Olajos Körút Papp Simon Útján teljesítménytúrák 40/30/20/10 km-es távokon Bázakerettye környéke
- Rockenbauer Pál Emlékúton teljesítménytúrák 130/70/40 km-es nappali és 40 km-es éjszakai távokon Nagykanizsa, Letenyei-dombság
- Kerka-Firka teljesítménytúrák 30/16/6/1 km-es távokon Lenti környéke
- Kanizsa teljesítménytúrák 30/20/10 km-es távokon
- Dél Zala Dombjai Ultra Trail 300 km-es távon

b) Kerékpáros rendezvények

Nagyobb kerékpáros közönségrendezvények jellemzően csak egyes projektekhez kapcsolódnak, illetve alkalmiak. A letenyei kerékpárszervíz rendez évente Kistolmácsra túrát, Lentiben a Mocorgók szerveznek túrákat, hobbiversenyeket.

A zalaegerszegi és nagykanizsai kerékpáros egyesületek rendszeresen szerveznek túrákat. Rendszeres sportesemény a nagykanizsai Csótónál megrendezésre kerülő XCO versenyek, és legnagyobb eseményként kell említenünk a Tour de Zalakarost.

c) Vízi turisztikai rendezvények

A helyi víziturizmushoz kapcsolódó események száma meglehetősen kevés. Olyan, ami színes és sokrétű, talán csak egy akad, mégpedig a Balaton-felvidéki Nemzeti Park által Kerkaszentkirályon megszervezett Murai Vízi Muri. A korábbi években megrendezésre került a Mura menti országok részvételével a Murai Csónakok Ereszkedése elnevezésű három napos program, amely a legnagyobb nemzetközi jellegű rendezvény volt a Murán.

d) Lovas turisztikai rendezvények

Néhány rendszeres lovaseseményre is sor kerül térségünkben. Rádiházán 2018-ig évről-évre megrendezésre került a Pünkösdi Lovasverseny, és a Kabala Ménes számos díjugrató bajnoki futamnak is otthont adott. A Panka Lovarda visszatérően tájékozódási lovasversenyt szervez, valamint az angol rókavadászatok analógiájára (vadászat nélkül persze) vadászlovaglásokat is. Nagykanizsán már több évtizedes múltra tekint vissza az itt évente megrendezésre kerülő Kanizsai Military Nemzetközi és Nemzeti Lovastusa Minősítő Verseny (2020-ban XXIII. alkalommal került erre sor). Lentiben és Magyarszerdahelyen pedig a fogathajtó versenyeknek van hagyománya.

További turisztikai rendezvények

- Bor. Zene. Zala. (Zalaszabar)
- Bor- és Dödöllefesztivál (Nagykanizsa)
- Tour de Zalakaros
- Göcseji aratónapok (Nova)
- Motoros fesztivál (Lovászi, Kistolmács)

8. ALAPVETŐ SZOLGÁLTATÁSOK ELÉRHETŐSÉGE

8.1. Élelmiszer kiskereskedelem

Mivel a teljes ellátást biztosító szállodák a térségben csak néhány településen vannak jelen, így az ide érkező turisták szempontjából fontos, hogy élelmiszerüzleteket hol találhatnak a térségben. Ennek kapcsán azt mondhatjuk, hogy a városokban kivétel nélkül nagyon sok élelmiszer kiskereskedelemmel foglalkozó üzletet találhatunk, ezek elérése nem jelent különösebb problémát. A gond a kistelepüléseken van, ugyanis itt az utóbbi években több településen végleg bezártak a vegyesboltok. Ennek oka a népességcsökkenés miatti keresletcsökkenés volt elsősorban. A másik gond, hogy ezek az üzletek ugyan mindenféle áru forgalmazásával foglalkoznak, de ezek mennyisége – különösen a romlandó áruké – erősen limitált, így egy váratlanul befutó 20 fős csoport igényeit nem biztos, hogy mindenből ki tudják elégíteni.

8.2. Egészségügyi szolgáltatások

Az egészségügyi szolgáltatások térségen belüli elérése szintén fontos szempont lehet az idegenforgalom vonatkozásában is. E tekintetben, ha nem is problémamentes a helyzet, de hazai mércével mérve – és nem a covid 19 járvány által teremtett válsághelyzet időszakára gondolva – a térség állapota átlagosnak mondható. Az kimondottan előny, hogy Nagykanizsán működik a Kanizsai Dorottya Kórház, mely a mintaterület nagyrésze vonatkozásában biztosítja a szakrendeléseket. Lentiben és részben Letenyén szintén elérhetők bizonyos szakellátások. Nagykanizsán, Zalakaroson, Letenyén és Lentiben mentőállomás is működik.

A kistelepüléseken háziorvosi ellátás érhető el – a legkisebbeken azonban csak a hét bizonyos napjain. A Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő adatai szerint 2020. decemberében Zala megyében 20 praxis volt betöltetlen, melyek közül 10 volt az, amely a mintatérséget érinti. (A statisztika azonban a valóságot több esetben biztosan nem fedi, mert tapasztalatból tudjuk, hogy több, a listában szereplő praxisban dolgozik orvos, csak az vélelmezhetően még nem lett magánpraxisként átadva a számára!)

Gyógyszertárat a városok mindegyikében találhatunk, a községek közül pedig Murakeresztúron, Szepetneken, Tótszentmártonban, Becsehelyen, Letenyén, Bázakerettyén, Lovásziban, Pákán, Nován, Bánokszentgyörgyön, Borsfán, Miháldon, Zalakomárban és Zalavárban.

Lentiben és kiemelten Zalakaroson a gyógyfürdők egészségügyi szolgáltatásokat is nyújtanak (az adott gyógyvíznek megfelelő kúrákról, terápiákról van itt szó), mely komoly vonzerőt jelent.

8.3. Telekommunikációs szolgáltatások

A XXI. században alapvető elvárás az idegenforgalomban is, hogy bizonyos telekommunikációs szolgáltatások elérhetők legyenek. Ezek egyike a mobil telefonos lefedettség (pld. 4G, 5G), mely a Magyar Telekom, a Telenor és a Vodafone által az ország területének 98%-án biztosítja az elérhetőséget. A mintaterület városaiban az országban üzemelő valamennyi vagy szinte valamennyi hálózat elérhető, s ugyanez igaz a közlekedési folyosókra is. A dombvidéki területeken, illetve a nagy kiterjedésű zárt erdőségekben azonban Dél-Zalában számos térségben előfordul, hogy a szolgáltatók nem érhetők el. A másik – sokaknak kellemetlen jelenség- a terület határmentiségéből fakad, ami miatt bizonyos területeken a mobil telefonok átállnak horvát hálózatra, mivel azok jelerőssége a határmenti térségben a magyarnál sokszor erősebb!

A városokban több internetszolgáltató is jelen van – sőt a térségnek van egy „saját” szolgáltatója is a becsehelyi székhelyű Z-Net Telekom Kft. Az internetes lefedettségben szintén a legkisebb településeken tapasztalhatók problémák, ami az elérhető szolgáltatások tekintetében tapasztalható alacsonyabb sávszélességben érzékelhető.

9. KÖZLEKEDÉS

A dél-zalai térség közúton minden irányban kiválóan megközelíthető (M7, M70 autópálya) és a tervezett fejlesztéseknek köszönhetően (M74 gyorsforgalmi út, M9 gyorsforgalmi út) az elérhetőség tovább fog javulni.

A vasúti megközelíthetőség Nagykanizsa és Murakeresztúr irányából szintén megoldott, a kerékpárszállításra alkalmas kocsik bővítése indokolt lehet.

A helyi közlekedés országos viszonylatban jónak mondható, azonban a turisztikai igényeket nem támogatja.

9.1. Odajutás

Dél-Zala közlekedési struktúrájában az ország egészéhez hasonlóan a közúti közlekedés dominanciája figyelhető meg. A térségbe érkező turisták döntő többsége is ezt a közlekedési módot választja annak rugalmassága, gyorsasága miatt. A többi közlekedési ág jelentősége jóval kisebb, ugyan a sármelléki reptér jelentős fejlesztése várható a következő években. A vízi közlekedés egyáltalán nincs jelen a térségben. Vagyis Dél-Zala megközelíthetősége szempontjából két közlekedési ág vizsgálata indokolt: a vasúti- és a közúti közlekedésé. Sármelléki repülőtér 2020-ban az MTÜ vagyonkezelésébe került, fejlesztése, új járatok indítása napirenden van.

Közúti közlekedés

A **közúti közlekedés** fejlődése igen komoly hatással volt Dél-Zala közlekedés-földrajzi potenciáljára, annak jelentőségére. Az elmúlt évtizedek hazai, horvát és szlovén autópálya fejlesztései ugyanis felértékelték közlekedési szempontból vidékünket. Ennek számtalan pozitív és negatív hatása lett, melyek közül most csak azt szeretnénk kiemelni, hogy általa a mintatérség időbeli elérhetősége a nagy turisztikai kibocsátóközpontok irányából – esetünkben elsősorban Budapest - komoly mértékben lecsökkent. Míg korábban Budapestről a forgalom függvényében kb. 3-4 órás úttal volt elérhető a térségközpont Nagykanizsától számolva, addig ma ez már kb. 2-2,5 óra alatt is lehetséges. Zágráb 1 óra 30 perc, Maribor 1 óra 23 perc, Ljubljana 2 óra 39 perc, Graz 1 óra 58 perc autóúttal érhető el Nagykanizsáról.

Ebben komoly szerepe van az **M7-es autópálya** megépültének, mely Letenyén keresztül Zágráb érintésével teremt kapcsolatot a horvát tengerparttal, illetve Fiumén (Rijeka) keresztül a szlovén tengermellékkel és Észak- Olaszországgal. 2019-ig a letenyei határátkelő forgalma olyan dinamikusan növekedett, hogy az meghaladta a rendőrség adatai szerint az **évi 5 millió főt** (a covid-19 járvány 2020-ban ezt a trendet törte meg). Ez a hatalmas utastömeg elsősorban tengerparti üdülési céllal jelenik meg a térségben, s főként magyar, szlovák, cseh és lengyel turistákból áll. Ezek után nem meglepő, hogy Letenye a legjelentősebb határátkelőhellyé vált a teljes magyar-horvát határszakaszon.

Hasonló képet mutat a 2019 decemberében autóútból autópályává fejlesztett **M70-es** közlekedési folyosó is, mely Letenyétől Tornyiszentmiklósig tart magyar területen, ahol csatlakozik a szlovén autópálya rendszerhez. Az M70-es Szlovénia, Ausztria és Olaszország felé teremt gyors közúti kapcsolatot.

Letenyétől Nagykanizsán át a Balaton déli partjának érintésével Budapestig teremt kapcsolatot a **7-es főút** is, melyet forgalom tekintetében az M7-es autópálya jelentős mértékben tehermentesített.

Vasúti közlekedés

A vasút a XIX. század második felétől a XX. század közepéig a legfontosabb közlekedési módnak számított. Tartott ez addig, amíg a - hazánkban a ’70-es években végbement - tömeges motorizáció révén a közúti közlekedés át nem vette a vezető szerepet. A vasút hajdani jelentőségét jól mutatja, hogy a mintatérség központja, Nagykanizsa is jórészt annak köszönhette gyors gazdasági fejlődését, hogy az 1861-ben kiépült Budapestet Fiuméval összekötő Déli Vasút egyik jelentős közlekedési csomópontja lett.

A mintatérség vasúthálózata jelenleg térségi szinten nem alkot összefüggő rendszert (ki kell lépni a térségből ahhoz, hogy vasúton eljuthassunk annak másik részeibe), azért ez a belső közlekedési feladatok ellátására jelen formájában nem alkalmas, de arra igen, hogy a térségbe utazni szándékozók egy része eljuthasson ide. **Vasúton legjobban megközelíthető település** kétség kívül **Nagykanizsa**, mely villamosított pályán keresztül áll kapcsolatban Budapesttel (a Balaton parton, illetve Murakeresztúron-Dombóváron, Sárbogárdon keresztül). Nagykanizsát Zalaegerszeggel összeköti egy távolsági közlekedést lebonyolító vasútvonal is. A mintatérséget ezen kívül még egy Zalaegerszeg és Rédics között futó vasúti szárnyvonal érinti (Lenti, Iklódbördőce, Csömödér, Ortaháza és Gutorfölde), mely hajdan (1920 előtt) Lendván keresztül Csáktornyával biztosított összeköttetést. Bár kormánydöntés alapján e vonal felújítása és a Lendva-Rédics közötti szakasz újjáépítése belátható közelségbe került, mégis azt mondhatjuk, hogy ennek a fejlesztésnek a térségi vendégforgalom szempontjából - közlekedési aspektusból nézve - nem várható jelentősebb hatása. Vasúti szempontból még egy település emelhető ki a mintatérségen belül, mégpedig **Murakeresztúr**, mely pillanatnyilag **az egyetlen külföld** (esetünkben Horvátország) **felőli vasúti belépési pont** a vizsgált területen. Murakeresztúron villamosított vasúti pálya biztosítja az összeköttetést a magyar és a horvát hálózat között.

A vasúti közlekedés – különösen a személyszállítás területén – mára már egyértelműen **másodlagossá, sőt bizonyos értelemben harmadlagossá vált.** Az utasforgalom kicsi, a szolgáltatás minősége több szempontból kívánni valókat hagy maga után, a menetrend értelemszerűen nem rugalmas, az általa történő térbeli elérhetőség pedig kötött (a vasúti hálózat jellegéből adódóan). Voltak és vannak ugyan olyan kormányzati próbálkozások, amelyek igyekeznek az utasforgalmat a vasút irányába terelni legalábbis a tömegközlekedés terén, de ezek a fenti hiányosságok, számos szárnyvonal lezárása stb. miatt nem bizonyultak eddig eredményesnek.

9.2. Közlekedés helyben

Közúti közlekedés, közúti tömegközlekedés

A mintatérség közúthálózatának döntő részét alsóbbrendű közutak alkotják. Ezekről általánosságban az mondható el, hogy a folyamatos felújítások ellenére még mindig gyakori a kátyús, rossz minőségű útburkolat.

Ami a közúti tömegközlekedést illeti, arról azt mondhatjuk el, hogy annak minősége és használhatósága alapvetően függ az adott település fekvésétől, illetve a térségi településhierarchiában betöltött szerepétől. Minél kisebb, minél hátrányosabb helyzetű településről beszélünk, annál nehezebb és körülményesebb az ide való eljutás tömegközlekedési eszközökkel, s a menetrend is rendkívül rugalmatlan. Számos zalai törpefalu, zsákfalu pld. hétvégén alig közelíthető meg autóbusszal. Ehhez persze hozzátartozik az is, hogy itt eleve kicsi a személyforgalom, ami miatt az itteni járatok fenntartása – különösen a gazdaságtalan nagybuszok járatása mellett – veszteséges a szolgáltató számára. Magának a közúti tömegközlekedésnek az infrastruktúrája kiépült, hiszen nincs olyan település, ahol ne volna autóbuszmegálló, ahová közúton ne lehetne eljutni. Ugyanakkor a térség demográfiai válságából, az utazási szokások megváltozásából adódóan az elmúlt évtizedek alatt világosan kirajzolódó trend a járatsűrűség csökkenése. A jelentősebb népességű települések esetében jóval kedvezőbb a kép (elsősorban Nagykanizsára gondolunk itt, részben Lentire), hiszen ezek a hazai távolsági tömegközlekedésbe is be vannak kapcsolva. Mint ahogy arra már a vasút kapcsán utaltunk, sajnos ezt a helyzetet megtörni látszik az a szándék, mely a közúti távolsági tömegközlekedés utasforgalmát a vasútra kívánja átcsatornázni.

Összességében azt mondhatjuk, hogy a térség közúti tömegközlekedéssel hétköznap minden pontján elérhető, hétvégén azonban a településhierarchia alsóbb szintjein hiátusok tapasztalhatók.

Ezek után nem meglepő, hogy közúti közlekedésben és ezzel együtt a turistaforgalomban elérhetőségi szempontból a magáncélú személygépkocsik használata a domináns. Vagyis a térségi tervezés során alapvetően azzal kell számolni, hogy a vendégek személygépkocsival, esetleg kisbusszal érkeznek – ez pillanatnyilag a legjellemzőbb.

Közúti közlekedéshez kapcsolódó szolgáltatások

Mivel a vendégkör túlnyomó többsége közúti közlekedési eszközökkel – elsősorban személygépkocsival – érkezik a mintatérség területére, ezért az üzemanyagforgalmazással foglalkozó szolgáltatók szerepe kiemelten fontos. Ezek térben szórtan, elsősorban a közlekedési folyosókhoz és a városi rangú településekhez igazodotton vannak jelen a térségben. A városhiányos, aprófalvas területeken a szolgáltatás nem érhető el. Elektromos töltőállomások hálózata most van kialakulóban, így jelenleg térségünkben csak néhány helyen találkozhatunk velük: pld. Zalaszabaron, Zalakaroson, Zalakomárban, Nagykanizsán, Sormáson, Becsehelyen, Letenyén és Lentiben. A Benzinkutakhoz hasonló a helyzetet tudunk rögzíteni az autójavító vállalkozások területi lefedettsége terén is.

Kisvasút

Külön kell szólnunk a **Csömödéri Állami Erdei Vasútról**, mely a maga 109 km hosszúságú vonalhálózatával Magyarország leghosszabb ilyen jellegű vasútja. 32 km-en történik vasúti személyszállítás (Lenti és Kistolmács között) –elsősorban turisztikai céllal, az utasok létszáma 20-22 ezer fő körül mozog évente. A vasút fenntartója, üzemeltetője a fent említett más hálózatoktól eltérően nem a MÁV, hanem a Zalaerdő Zrt, hiszen a döntően még a Zichy Hitbizomány által kiépíttetett hálózat elsősorban erdészeti célokat szolgál.

A kisvasút jelenleg nem képes az aktív turizmust támogató szerepét betölteni, amelynek több oka is van:

- a menetrendek nem a turisztikai igényekhez vannak szabva
- a megállóknál nincsenek turisztikai pontok, frissítőpontok
- a sebességének köszönhetően csak rövid szakaszok megtételére alkalmas
- kerékpárszállítás nem megfelelően megoldott
- a fő belépési pontok (Lendva és Nagykanizsa) nincsenek bekötve a hálózatba
- a szalonkocsi szolgáltatás csak eseti jelleggel elérhető
- a Zakatoló Erdei Iskola vagon sem kellően ismert, turisztikai célra nem kihasznált

10. MÁRKA, MARKETINGKOMMUNIKÁCIÓ, INFORMÁCIÓ

Dél-Zala két kistérségének, mint turisztikai desztinációk ismertsége (brand awareness) és kedveltsége (brand consideration) jelen pillanatban alacsony.

Nem rendelkezik a térség egységes arculattal és kommunikációval.

10.1. Márka és Kommunikáció

A térség kommunikációját a különböző pályázatokhoz vagy eseti, egyes szolgáltatókhoz kapcsolódó aktivitások és arculati diverzitás jellemzik.

A térségről, illetve annak egyes részeiről a fejlesztési projektek során számos online és papír alapú információs anyag, térkép készült. A jelenleg is elérhető, jól használható weboldalak közül néhány:

- http://www.del-zalai-erdotaj.hu
- https://funiq.hu/del-zala
- https://funiq.hu/2215-pannon-pleasure-1-letenye-lenti

A térség nem rendelkezik olyan integrált online platformmal sem, amely a idelátogatni kívánó turisták számára átfogó információt nyújt az aktív turisztikai és az egyéb élménycsomagokról vagy akár a program- és a szállásfoglalást megkönnyítené.

10.2. Kommunikációs aktivitások jármódonként

a) Kerékpáros turizmus kommunikáció

Több online-offline térképes alkalmazáson megtalálhatóak a Dél-Zalai Erdőtáj és Pannon Pleasure kerékpárút hálózat elemei. (pl. bikemap.net, bicimap/OSM stb.)

Számos közösségi oldal is igyekszik népszerűsíteni a térséget. Az információkat teljeskörűen bemutató, komplex, széleskörű információt és szolgáltatást nyújtó, egységesen rendezett térségi weboldal nem áll rendelkezésre, ennek fejlesztése szükségszerű a továbblépéshez.

b) Vízi turizmus kommunikáció

A térségi víziturisztikai lehetőségeknek – és elsősorban a Murának – belföldön kimondottan pozitív imázsa kezd kialakulni, már azok között, akik ismerik. A legnagyobb probléma ugyanis az, hogy a térséget alig ismerik idehaza is. A gyakorlott vízitúrázók számára azonban kimondottan vonzó a folyó, mert „újdonságnak, kihívásnak” számít, ami több évtizedes elzártságának köszönhető alapvetően és annak a ténynek, hogy hazánk negyedik legjelentősebb vízfolyásáról van szó.

A vízitúrában érintett szereplők szinte mindegyike jelen van az online térben. Honlapjaik a következők:

- Vidra Csoport Bt.: http://www.vidra-vizitura.hu/
- Murai Rafting Vízitúra Egyesület: https://muraivizitura.hu/
- Kerkaszentkirály Község Önkormányzata: http://www.kerkaszentkiraly.hu/
- FodoRekreátor Kft.: http://fodrosvizitura.hu/
- Balaton-felvidéki Nemzeti Park: https://www.bfnp.hu/hu/viziturak

c) Lovas turizmus kommunikáció

A lovassporttal foglalkozó szolgáltatók szinte mindegyike rendelkezik online megjelenéssel. Általában weboldaluk és Facebook fiókjuk is van. A honlapok adattartalma azonban sokszor nem naprakész, ezzel szemben a Facebook megjelenés folyamatos. Az Artemisz Lovasudvar, a Konkoly Lovarda és a Panka Lovarda Facebook oldalain egyértelmű és bőséges információt találhatunk az egyes programokról, melyek közül számos turisztikai jellegű, ugyanakkor a Kabala Ménes megjelenései sokkal inkább a cég által preferált lótenyésztésre vonatkozó bejegyzésekre fókuszálnak. A T-Enselle Lovarda szintén a Facebook-on van jelen, azonban ez a szolgáltatások tekintetében nem különösebben informatív, keveset tudunk meg belőle az itt folyó, egyébként magas színvonalú munkáról. Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy a mintaterület lovas bázisai az online térben jelen vannak, de önállóan, közös, vagy összefoglaló jellegű megjelenés nincs. A lovasturisztikai szolgáltatásokról keveset tudunk meg. Ez valószínűleg azért is van így, mert ezek a lovardák nem elsősorban a turistákra fókuszálnak, vendégkörük nem innen kerül ki!

A Facebook-ról lehet tehát a legszélesebb körű információkhoz jutni és egyben ezek a legnaprakészebbek is. Offline megjelenés – ha van – akkor az is önálló lehet, de ilyennel mi eddig még nem találkoztunk.

A lovaglás imázs szempontjából láthatatlan, nem lehet vele találkozni, mivel térségi szintű marketing anyagok nem igazán léteznek, vagy ha igen, akkor azok csak szakmai berkekben keringenek. Dél-Zalának ugyanakkor Rádiháza és a nagykanizsai military okán jól csengő neve van lovas körökben, de szemmel láthatóan lovasturisztikai szempontból nem különösebben preferált területe ez hazánknak.

11. DESZTINÁCIÓMENEDZSMENT ÉS FEJLESZTÉSEK

A dél-zalai térség jelenleg nem rendelkezik egységes stratégiával, sem desztinációmenedzsment szervezettel. A fejlesztések többnyire nem hálózati logikában, hanem pontszerűen, helyi érdekek alapján történnek. Az egyébként is alacsony számú aktív turisztikai és turisztikai szereplő izolált tevékenységének köszönhetően szinergikus hatásokról csak néhány ad hoc kezdeményezés kapcsán beszélhetünk.

11.1. Térségi stratégia

Turizmusra vonatkozó stratégia sem sok készült a térségben. Ezek közül kétségkívül a Mura Nemzeti Program aktív turizmust is érintő – programja a legmeghatározóbb, azonban ez nyilvánosan nem érhető el jelenleg. Az egyes településeknek pld. Zalakaros, Nagykanizsa, Lenti, van az idegenforgalmat is magában foglaló fejlesztési dokumentuma, azonban térségi szintű koncepció a fent említett nemzeti programi dokumentumon túl alig akad. A Zala Zöld Szíve LEADER HACS rendelkezik még egy ilyen dokumentummal, de ez a célterület egy kisebb részét fedi csak le, másrészt pedig nem kapcsolódik hozzá jelentékeny fejlesztési forrás.

2020. november 14-én lezárult a Zala Megyei Területfejlesztési Program társadalmi egyeztetése, így a 2021-2027-es időszakra a megye már véglegesnek tűnő szakmai anyaggal rendelkezik. A tervezésbe, társadalmi egyeztetésbe nagyszámú vállalkozást és az önkormányzatot vontak be, ám a turisztika ebben a körben nem reprezentatívan szerepel, Az egyeztetésből kimaradtak a civil szervezetek és területfejlesztéssel foglalkozó szervezetek.

A fejlesztési koncepció tartalmaz turisztikai prioritásokat, így annak figyelembevétele az aktív- és ökoturisztikai térségi tervezés szempontjából mindenképpen fontos. A célrendszerében többek között az olvasható, hogy elérendő a turisztikai szolgáltatások színvonalának emelése, turisztikai kínálat és vonzerő bővítése. E tekintetben teljes a kohézió, hiszen e tervezés is ez irányba mutat. Az is örvendetes, hogy a megyei koncepció a turizmust kiemelt jelentőségűnek tekinti a területfejlesztés célrendszerén belül. Összességében a programban a városcentralizált szemlélet még mindig erősen érvényesül, nevesített kistelepülési fejlesztéseket alig találunk benne.

Térségünket érintő tervezett projektek a következők:

- NAGYKANIZSA: Nagykanizsa Csónakázó-tó turisztikai központ fejlesztése / II. Prioritás: II. Versenyképesebbé váló gazdasági szerkezet megteremtése
- NAGYKANIZSA: Modern városok Program keretében „Kanizsa kulturális, turisztikai és gasztronómiai látogatóközpont kialakítása az egykori ferences rendházban” / II. Prioritás: II. Versenyképesebbé váló gazdasági szerkezet megteremtése

- BÁZAKERETTYE: Turisztikai fejlesztések (bunkertúra, szálláshelyfejlesztés): Légoltalmi bunkerek turisztikai célú hasznosítása, látogató központ, élménypark, interaktív bunker túra útvonal fejlesztése, lombkorona-szállás kialakítása. / II. Prioritás: II. Versenyképesebbé váló gazdasági szerkezet megteremtése
- BÁZAKERETTYE: Bázakerettye Strandfürdő fejlesztés: A projekt keretében a strandfürdő infrastrukturális fejlesztése, komplex szolgáltatóközpont, szolgáltatói inkubáció helyszín kialakítása. / II. Prioritás: II. Versenyképesebbé váló gazdasági szerkezet megteremtése
- ÁLTALÁNOS: „Murafölde" gazdasági és turisztikai fejlesztési térség fejlesztése. Mura térségi turisztikai központ kialakítása: Hatékony turisztikai desztináció menedzsment szervezet felállítása, térségi együttműködésben, ezek ösztönzése, pl. fórumok, workshopok szervezése. Arculat tervezése turisztikai és kereskedelmi kínálat kialakítása. / II. Prioritás: II. Versenyképesebbé váló gazdasági szerkezet megteremtése
- LENTI: Turisztikai hálózatfejlesztés a Lenti Járás területén a közeli szlovén szolgáltatók bevonásával: Lentihez hasonló idegenforgalmi centrumok fejlesztése, a térséget lefedő turisztikai klaszterszervezet kialakítása. / II. Prioritás: II. Versenyképesebbé váló gazdasági szerkezet megteremtése
- LENTI: Lenti egészségturisztikai fejlesztése –Lenti Gyógyhely (Járásszékhely integrált fejlesztése a szlovén határtérségben): a meglévő élményelemek és kiszolgáló létesítmények felújítása szolgáltatások fejlesztése, Lenti Kemping és az itt található szálláshely (Thermal Panzió) fejlesztése, a Silvanus Panzió megvásárlása és fejlesztése, hazai és nemzetközi (szlovén és horvát) hálózatfejlesztéssel. / II. Prioritás: II. Versenyképesebbé váló gazdasági szerkezet megteremtése
- LENTI: Lenti gyógyhely és zöldváros program: A járásszékhely integrált fejlesztése a szlovén határtérségben, gyógyhely központi épületének kialakítása, Tourinform Irodával, vendéglátó funkciókkal, kerékpáros centrummal, valamint a szolgáltatások fejlesztése, hazai és nemzetközi (szlovén és horvát) hálózatfejlesztéssel. / II. Prioritás: II. Versenyképesebbé váló gazdasági szerkezet megteremtése
- ÁLTALÁNOS: Kerékpárutak és kerékpáros szolgáltatások fejlesztése/ II. Prioritás: II. Versenyképesebbé váló gazdasági szerkezet megteremtése
- ÁLTALÁNOS: Falusi turizmus, helyi termék feldolgozás kialakítása, szálláshely fejlesztés/ II. Prioritás: II. Versenyképesebbé váló gazdasági szerkezet megteremtése
- ÁLTALÁNOS: Falusi turizmus, helyi termék feldolgozás kialakítása, szálláshely fejlesztés / IV. Prioritás: Integrált programok a térség munkaerő-megtartó erejének növelésére
- ÁLTALÁNOS: Hegyhátak megújítása-pincefalu mintaprogram: turisztikai szolgáltatásokhoz kapcsolódó terek, valamint helyi termék feldolgozópontok kialakítása. Épületfelújítás és szálláshelyszolgáltatás kialakítása / IV. Prioritás: Integrált programok a térség munkaerő-megtartó erejének növelésére

- LETENYE: Szapáry-Andrássy kastély felújítása (Letenye) / IV. Integrált programok a térség munkaerő-megtartó erejének növeléséreÁLTALÁNOS: Kerékpárút kiépítése forgalmas utak mentén / IV. Kerékpárút kiépítése forgalmas utak mentén
- KERKASZENTKIRÁLY: Paducfalva Kerka völgyi holtág revitalizációs program, élő génbank és oktató és látógató központ, Kerkaszentkirály / V. Prioritás: Integrált környezetvédelmi programok megvalósítása
- LENTI: Lenti Kerkaland Desztináció öko-, és aktív turisztikai tematikus fejlesztése / V. Prioritás: Integrált környezetvédelmi programok megvalósítása
- ÁLTALÁNOS: Zalai települések jellegzetes környezeti és tájképi elemeinek, népi építészeti elemeinek (pl. fa-harangtornyok) megőrzése és turisztikai célú hasznosítása / V. Prioritás: Integrált környezetvédelmi programok megvalósítása
- NAGYKANIZSA: Nagykanizsa: Sétakert rekonstrukciója / V. Prioritás: Integrált környezetvédelmi programok megvalósítása

11.2. Kiemelt szereplők a térségben

A térségben igazgatási, képviseleti feladatokat ellátó szervezetek közül az alábbiak a legfontosabbak turisztikai szempontból:

- **Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság:** A sokáig mostohán kezelt Dél-Zalai területek kapcsán alapvetően megváltozni látszik a NP hozzáállása. Egyértelműen támogató, kezdeményező attitűd jellemzi őket, ami magas fokú szakmaisággal párosul. Jelenleg azt látjuk, hogy helyi munkatársaik nagyon kevesen vannak és túlterheltek. Eddig kimondottan pozitív kapcsolat alakult ki a helyi idegenforgalmi szereplők és az igazgatóság között. A Kis-Balaton jelenleg is nemzeti parki terület, de ők kezelik a Muramenti Tájvédelmi Körzetet is. Zala megye egésze az illetékességi területükhöz tartozik. Térképi adatok: http://web.okir.hu/map/?config=TIR&lang=hu
- **Zalaerdő Zrt:** A megye nagy részében –a mintatérség egészében - az állami tulajdonú erdők kezelését látja el. Elsősorban erdőgazdálkodással foglalkozik profitszemlélettel, de másodlagosan bizonyos közjóléti feladatokat is felvállal jogszabályi rendelkezések miatt (erdőtörvény), amire külön belső apparátust hozott létre. Az idegenforgalom sok esetben ellentétes az érdekeikkel, ugyanakkor maguk is kezdeményeznek ilyen jellegű fejlesztéseket. Több nagyon jó, innovatív projektet valósítottak meg (pld. „Zakatoló Erdei Iskola”). Térképi adatok: https://erdoterkep.nebih.gov.hu/
- **Zala Megyei Kormányhivatal:** Az erdők igazgatásának megyei szintű felelőse a Zala Megyei Kormányhivatal. Illetősége a mintaterület egészére kiterjed. Mivel hatósági feladatokat lát el és nem gazdálkodik, így idegenforgalmi projektekben nem vesz részt ismereteink szerint.

- **Nyugat-dunántúli Vízügyi Igazgatóság**: Zala megye valamennyi folyóvize a szombathelyi székhelyű Nyugat-dunántúli Vízügyi Igazgatóság illetékessége alá tartozik. A vízitúra engedélyeztetés kapcsán megkerülhetetlenek. A velük való kapcsolat zökkenőmentes, kimondottan jónak nevezhető. Az igazgatóság támogató jellegű a turizmussal kapcsolatban. A mintatérség teljes területét lefedik illetékességi szempontból.
  Térképi adatok: http://geoportal.vizugy.hu/arviz/index.html
- **Zala Megyei Rendőrfőkapitányság, ill. Nagykanizsai Rendőrfőkapitányság:** Mivel a Mura államhatárt képez Magyarország és Horvátország között és schengeni határról van szó, így a vízitúrák lebonyolításához a rendőrség engedélye is szükséges. E tekintetben a kapcsolat felhőtlen volt az utóbbi években, a rendőrséget támogató attitűd jellemzi a helyi turizmus irányában.

11.3. Vállalkozások, civil szervezetek

A térségben található erdők döntő többsége állami tulajdonú és a Zalaerdő Zrt. kezelésében áll. Ugyanakkor jelentékeny területet magán erdőgazdálkodók művelnek, általában erdőbirtokossági formában. A magán erdőtulajdonosok döntő többsége csak az erdőgazdálkodással foglalkozik, ami részben a tőkehiánnyal, részben a vállalkozói kedv hiányával magyarázható. Hozzájuk nagyon kevés turisztikai jellegű projekt kezdeményezése és lebonyolítása köthető.

A turizmushoz kapcsolódó jelentősebb szolgáltatók tekintetében a mintatérség kettős arcot mutat. Elsősorban Zalakaros az, ahol kis túlzással mindenki az idegenforgalomból él. Itt a legjelentősebb szereplők a nagy szállodát működtető gazdasági társaságok. Külön meg kell említeni a Szabadics Zrt-t Zalaszabar és Zalamerenye vonatkozásában, mivel az nem gyakori, hogy egy építőipari vállalkozás egyértelműen bekapcsolódik az idegenforgalomba (igaz nem szervezetileg, hanem tulajdonosaik által). Dél-Zalában teljesen más a helyzet. Itt a Rejtek és a Csicsergő az a két kivétel, amely kizárólag idegenforgalomból él és nem kapcsolódik hozzá más gazdasági tevékenység, ami képes fenntartani.

Az aprófalvas vidéki térségekben - országos szinten érvényesülő tendencia-, hogy általában alacsony a civil szervezetek száma, sajnos ez nincs másképp térségünkben sem. Ezek egy kis része az, amely az idegenforgalommal is foglalkozik. Pozitívum azonban, hogy vannak közöttük kimondottan lelkes, aktív szereplők is pld. a Murai Rafting Vízitúra Egyesület, a Skanzen Értékvédő és Hagyományőrző Egyesület, a Lispeszentadorjáni Kulturális és Sport Egyesület, a TEKER Egyesület, a Nagykanizsai Futóklub Egyesület, a Zalai Dombság Turizmusáért Egyesület, a helyi LEADER egyesületek. Azt mondhatjuk tehát, hogy a civil szektor ugyan nem nevezhető erősnek, de létezik és vannak olyan szervezetek, akikre lehet építkezni turizmusfejlesztés terén.

A térség idegenforgalma gyerekcipőben jár ezért nagyon kevés együttműködés alakult eddig ki, hiszen maguk a piaci szereplők hiányoztak sok esetben. Egy-egy vállalkozás vonatkozásában (pld. Rejtek, 8888 Vendégház, Artemisz Lovasudvar, Kerkaszentkirály Önkormányzata stb.) létrejött együttműködés, de ez a vállalkozások szintjén működik és nem horizontálisan, minden szereplő összekapcsolásával.

11.4. Aktív turisztikai szolgáltatók, programszervezők

Általánosan fogalmazva is igaz az az állítás – különösen a mintatérség muraföldi területére-, miszerint **nagyon kevés az idegenforgalomra épülő helyi vállalkozás**. Az aktív turisztikára alapozott pedig még ennél is kevesebb. Muraföldén két olyan vállalkozást tudunk megemlíteni, ami alapvetően aktív turisztikai fókuszú és ezen a piacon tevékenykedik. Az egyik a novai Csicsergő Szabadidőközpont, a másik pedig a lispeszentadorjáni Rejtek Kerékpárosközpont.

A **Csicsergő Szabadidőközpont** egy komplex programkínálattal bíró sikeres idegenforgalmi vállalkozás. A bakacsos turizmustól az ökoturisztikán át a vízi turizmusig, szinte minden területen élményeket tud nyújtani vendégeinek. Saját sportpályákkal, csónakázó tóval, állatsimogatóval, konferenciatermekkel, étteremmel rendelkezik, vendégszobáiban pedig 140 fő elhelyezésére van mód. Programjaik célcsoport orientáltak, ezek közül kiemelni talán a népszerű erdei iskolai programot célszerű, mely révén a Csicsergő számos gyerektábor helyszínévé vált. 2019-ben vendégéjszaka száma elérte az évi 15 ezret, ami óriási fegyvertény Dél-Zalában, s ami egyben bizonyítja is a sikeres, hozzáértő vezetést, irányítást. A Csicsergő esetében jellemző, hogy vendégek döntő többsége csoportosan érkezik.

A másik meghatározó aktív turisztikai szereplő, a **Rejtek Aktív Turisztikai- és Kerékpárosközpontot** működtető, lispeszentadorjáni székhelyű Sport Suli Közhasznú Szabadidősport Egyesület. A Rejtek egy komplex kerékpáros szolgáltatásokat nyújtó központ, ahol a kerékpárkölcsönzéstől, a javításon át a túraszervezésig és lebonyolításig mindennel foglalkoznak a szálláshelyszolgáltatás és az étkeztetés biztosítása mellett. A Rejtek vendégkörét is elsősorban a csoportok jelentik, akik számára komplex élményprogramokat nyújtanak a helyi értékek és élményelemek bemutatásával, jellemzően kerékpáros túrázás keretében, Szerveznek kerékpáros gyerektáborokat a családi-baráti társaságok és kerékpáros csapatok táborai mellett.

A Kis-Balaton térségében – és itt elsősorban **Zalakarosra** gondolunk – teljesen más a kép. Itt a termálturizmus élteti az idegenforgalmat, erre épül a térség gazdaságának gerince is. Ennélfogva a helyi vállalkozások túlnyomó többsége direkt vagy indirekt módon, de a turizmushoz kapcsolódik. A legjelentősebbek közülük kétség kívül a helyi szállodakomplexumokat üzemeltető gazdasági társaságok (Park Inn by Radisson, Hunguest Hotel Freya, Hotel Karos Spa, Art Hotel, hogy csak a legnagyobbakat említsük). Kimondottan aktív turisztikára szakosodott vállalkozás azonban itt is kevés van, mert nem ez a húzóágazat. A vendégkör preferenciájában ez maximum csak másodlagos tényező, ami jó kiegészítő szolgáltatásnak, háttérprogramnak, de az emberek fürödni, pihenni vagy gyógyulni jönnek ide elsősorban. Üdítő kivétel például a vízitúrákra szakosodott **FodoRekreátor Kft.**

12. SWOT-ELEMZÉS

KIS-BALATON				
	S **Erősség**	**W** **Gyengeség**	**O** **Lehetőség**	**T** **Veszély**
Elérhetőség, megközelíthetőség	• Sármelléki reptér közelsége • M7 közelsége • Budapesti közvetlen buszjárat Zalakarosra • Nagykanizsáról jól elérhető	• alapvetően autós megközelítés	• kerékpárút hálózat bővítése, teljes kiépítés • helyi kisbusz forgalom beléptetőpontról	• túlzott egyéni autós forgalom
Adottságok, vonzerők, attrakciók	• ismertség! • helyi termelők • szőlődombok, táj szépsége • 5km-enként attrakció, szolgáltató • már itt van a vendég (Zalakaros, Hévíz) • Tour de Zalakaros	• Zalakarosra koncentrálódik a térség	• Zalakaros, Hévíz: meglévő turistáinak megszólítása	• kiemelt attrakciók túlzott látogatottsága
Szolgáltatások	• sok szálláshely • Zalakarosi termálfürdő	• nyitvatartás rugalmatlansága • menedzsment hiánya • minőségi kontroll védjegy (bor, kézműves) hiánya • mosdók hiánya az útvonalak mentén • magas színvonalú kisebb szálláshelyek hiánya • Zalakarosra koncentrálódó szolgáltatások	• szolgáltatók együttműködése • nyitott porta rendszer kialakítása • minőségi camping, Glamping fejlesztés • idegenvezetőkkel felvenni a kapcsolatot (helytörténeti érdekességek)	• munkaerőhiány • ésszerűtlen, drága, kevéssé hatékony fejlesztések
Szervezeti rendszer	• TDM • MTÜ-s turisztikai térség is részben	• megyén belüli ellentétek a politikai irányításban • projektek, fejlesztések összehangolásának hiánya • egységes adatbázis hiánya, honlapgyár • programcsomagok hiánya	• együttműködés fokozása, közös projektmegvalósítások, aktív hálózatosodás • a térségi szereplők nyitottsága, elköteleződése az együttműködések irányában • az egész térség 1 Nemzeti Parkhoz, 1 Erdőgazdasághoz tartozik - egységesen szabályozható	• érdekellentétek (pl. természet-gazdaság, illetve politikai) nehezíthetik az együttműködést • ésszerűtlen fejlesztések megvalósítása nagy költség – kevés többleteredmény, alacsony hatás

KIS-BALATON				
	S **Erősség**	**W** **Gyengeség**	**O** **Lehetőség**	**T** **Veszély**
Bakancsos turizmus	• jó célpontok: Nagybakónaki szurdok, Kápolnapusztai bivalyrezervátum, Kis-Balaton látogatóközpont	• gyalogos turisztikai célpontok Zalakarostól viszonylag messze esnek	• szervezett túrák transzferrel • szőlődombtúrák (Nagyrada-Zalaszabar, Zalamerenye-Nagybakónak)	• túlturizmus a frekventált helyeken • egyéni autós megközelítés tömegessége
Kerékpáros turizmus	• útvonalak kitáblázottsága • kisebb körök már léteznek • túrára felfűzhető élményelemek • borászat, gasztronómia, mint kapcsolódó programlehetőségek • jó minőségű, viszonylag új kerékpárutak	• hálózat nincs működtetve (nincs gazdája) • nincs egységes adatbázis • kevés kerékpárosbarát szálláshely, szolgáltatás • kerékpárbérlési, szervizelési lehetőségek korlátozott • Nagykanizsa nem kapcsolódik kerékpárúttal a térséghez (még) • Balaton-Kis-Balaton között nincs aktív kapcsolat (M76) • nincs kész a Kis-Balaton kerékpáros kör (védett útvonalak hiánya) • fokozottan védett területek nem látogathatók • nincs hálózatban kerékpárkölcsönző rendszer	• Nemzetközivé váljon a Tour de Zalakaros • korlátozni az autós forgalmat bizonyos időszakokban • szolgáltatók hatékony és folyamatos együttműködése • e-bike elterjedése, kölcsönzés, (wellnessturisták vs szőlődombok, új célcsoportok) • kerékpáros szálláshelyek fejlesztése • uniós és hazai pályázati források koordinált felhasználása • egységes, teljeskörű adatbázis létrehozása • térségi arculat, brand erősítése	• kiemelt időszakok túl nagy forgalma • konfliktusok gyalogosokkal, lovasokkal • korlátozhatják a fejlesztések területét természetvédelmi okból védett területeken
Lovas turizmus	• szakemberek rendelkezésre állnak a fejlesztéshez • táji adottságok, terepadottságok jók • Military • terápiás lovagoltatás – kapcsolódó egészségturizmus	• nincs kijelölt lovas túra útvonal • lovas infrastruktúra hiánya • szolgáltatók hiánya, szolgáltatók gyenge együttműködése • nehéz megfelelni a lovas védjegyrendszer követelményeinek • kevés lovas turisztikai szolgáltató • kevés elérhető információ	• térségi lovastúra útvonalak kijelölés Eurohorse útvonalak kialakítása • lovaskocsizás • több jól felszerelt lovas szolgáltató hálózatban történő együttműködése • lovas szán	• konfliktusok gyalogosokkal, terepkerékpárosokkal • korlátozhatják a lovas fejlesztések területét természetvédelmi okból védett területeken

KIS-BALATON				
	S **Erősség**	**W** **Gyengeség**	**O** **Lehetőség**	**T** **Veszély**
Vízi turizmus	• Zala folyó – Kis-Balatoni látogató központ	• tilos a vízi turizmus a Kis-Balatonon	• a természetvédelemmel összeegyeztethető vízi túralehetőségek megteremtése: Kányavári sziget, kenuzás a NY-D Vízügyi Ig. együttműködésével, Zala folyó (kotrás, szolgáltatások), Hévízi patak + kerékpár kombinált ajánlat; túra végpontot összekötni a Látogatóközponttal	• nincs természetvédelmi szempontból elfogadható alternatíva • jogi akadályok, hatósági együttműködés nehézsége

MURAFÖLDE				
	S **Erősség**	**W** **Gyengeség**	**O** **Lehetőség**	**T** **Veszély**
Elérhetőség, megközelíthetőség	• nyugati határközeli fekvés	• közösségi közlekedéssel történő megközelíthetőség nehézsége (átszállás, ritka követés) • rossz minőségű közutak (javuló helyzet, ha folytatódnak a felújítások)	• közösségi közlekedési menetrendek összehangolása, igényekhez igazítása • igényvezérelt megoldások: kisbuszos transzfer, falubuszok bevonása	• a közösségi közlekedés továbbra sem lesz versenyképes alternatíva • az aktív turizmus népszerűsödésével egyre nagyobb gápjárműforgalom
Adottságok, vonzerők, attrakciók	• természeti és táji vonzerő, változatos és varázslatos befogadó táj • jelentős erdősültség • vendégszerető lakosság • gazdag vadvilág	• szinte nincsenek „látható” programcsomagok • elhanyagolt településkép	• túrákhoz kapcsolható, programszerűen láncra fűzhető attrakciós pontok fejlesztése • tarvágásoktól védett területek, útvonalak kijelölése • határon túli élményelemek bekapcsolása • ismertséget fokozó nagyrendezvények, nemzetközi sportversenyek (pl. Spartan) szervezése	• a nagy területű tarvágások tájromboló és biodiverzitás pusztító hatása • a klímaváltozás negatív hatásai • a fejlesztések eredményeként épp térség fő vonzereje sérül (levegőminőség, csend, nyugalom, természetközeliség, beolvadás) • a túrázás, egészséges életmód népszerűsödésével a közismert desztinációkban megnő a túlturizmus veszélye
Szolgáltatások	• sok jó kezdeményezés • szívélyes, vendéglátó lakosság • spontán aktív együttműködés egyes térségi szolgáltatók, attrakciók között	• aktív turisztikai csomagok, tematikus csomagok, állandó nyitvatartású programok hiánya; • a helyi termékekben rejlő lehetőségek kiaknázatlansága • a kerékpáros és lovasbarát szolgáltatások alacsony szintje • kevés szálláshely, élményelem, szolgáltatás és bolt	• erdei iskolák programkínálatának fejlesztése - a pozitív élmények miatt a gyerekek már családjukkal is visszatérnek • szolgáltatók együttműködése • nyitott porta rendszer kialakítása	• munkaerőhiány • ésszerűtlen, drága, kevéssé hatékony fejlesztések

MURAFÖLDE				
	S **Erősség**	**W** **Gyengeség**	**O** **Lehetőség**	**T** **Veszély**
Szervezeti rendszer	• aktív civil szervezetek, egyesületek • jó szakemberek	• megyén belüli ellentétek a politikai irányításban • koordináló turisztikai menedzsment, projektek, fejlesztések összehangolásának hiánya és • egységes adatbázis hiánya • programcsomagok hiánya	• együttműködés fokozása, közös projektmegvalósítások, aktív hálózatosodás • a térségi szereplők nyitottsága, elköteleződése az együttműködések irányában • az egész térség 1 Nemzeti Parkhoz, 1 Erdőgazdasághoz tartozik - egységesen szabályozható	• érdekellentétek (pl. természet-gazdaság, illetve politikai) nehezíthetik az együttműködést • ésszerűtlen fejlesztések megvalósítása nagy költség – kevés többleteredmény • túlfejlesztés – tömegturtizmust vonzó létesítmények fejlesztése, túlturizmus • megyei szinten más térségek élveznek prioritást (Balaton, Hévíz, Zalakaros) • erdőgazdálkodók együttműködésének hiánya
Bakancsos turizmus	• kb. 500 km-es többnyire jól járható kijelölt túraútvonal hálózat • ideális domborzat, változatos táj • hatalmas, gyönyörű erdőterületek • jól karbantartott jelzésrendszer • DDK • egyetlen hazai, nemzetközileg regisztrált túraút – Rockenbauer E7	• kevés szálláshely, szolgáltatás és bolt a túraútvonalak mentén	• szőlődombtúrák • kilátók – tematikus túra program • térségi arculat, brand megteremtése • Murafölde: közös építészeti arculat (boronaházak) megteremtése, ezek fejlesztése, mint attrakciófejlesztés	• turisták nem megfelelő viselkedése a természetben (például szemetelés) • a gyalogos turizmus növekedésével járó tömeg károsítja a természeti környezetet • nagy területű tarvágások, tájrombolás • társas vadászatokról rossz tájékoztatás • magánerdő területek lezárása

MURAFÖLDE				
	S **Erősség**	**W** **Gyengeség**	**O** **Lehetőség**	**T** **Veszély**
Kerékpáros turizmus	• számos kerékpározásra alkalmas, kisforgalmú közút • kedvező domborzat • gyönyörű változatos táj • túrára felfűzhető élményelemek • borászat, gasztronómia, mint kapcsolódó programlehetőségek • változatos terep- és útviszonyok különböző célcsoportok számára • jelentős erdei kerékpáros úthálózat • információk analóg és digitális formában egyaránt elérhetők • EuroVelo13 és több más, a térséget érintő nemzetközi útvonal, határon átnyúló rendszerek	• kevés kerékpárosbarát szálláshely, szolgáltatás • kerékpárbérlési, szervizelési lehetőségek korlátozott • kerékpárutak gyenge minősége (fejlesztés alatt) • Nagykanizsa nem kapcsolódik kerékpárúttal a vidékhez • új fejlesztésekkel létrehozott irányítótáblázások párhuzamossága, zagyvaságsa, projekt-táblagyár	• kitáblázás koordinációja, egységes táblázási rendszer • szolgáltatók hatékony és folyamatos együttműködése • e-bike elterjedése, kölcsönzés, (wellnessturisták vs szőlődombok, új célcsoportok) • kerékpáros szálláshelyek fejlesztése • uniós és hazai pályázati források koordinált felhasználása • egységes, teljeskörű adatbázis létrehozása • térségi arculat, brand erősítése • turistautak kerékpározhatósága, kijelölése • az autós forgalom korlátozása bizonyos hétvégéken • EuroVelo 13. útvonal kihasználása, nemzetközi forgalom megállítása • kerékpáros élményhelyszínek, szolgáltatások fejlesztése • bringás vándortábor	• nagyterületű tarvágások, tájrombolás • járdára terelt kerékpárutak (gyalogosokkal való konfliktusok, balesetveszély) • forgalom növekedése a közutakon a turizmus erősödésével, a látogatószám növekedésével
Lovas turizmus	• szakemberek rendelkezésre állnak a fejlesztéshez • táji adottságok, terepadottságok jók • Military • terápiás lovagoltatás – kapcsolódó egészségturizmus	• nincs kijelölt lovas túra útvonal • lovas infrastruktúra hiánya • szolgáltatók hiánya, szolgáltatók gyenge együttműködése • nehéz megfelelni a lovas védjegyrendszer követelményeinek • kevés lovas turisztikai szolgáltató • kevés elérhető információ	• térségi lovastúra útvonalak kijelölés Eurohorse útvonalak kialakítása • lovaskocsizás • több jól felszerelt lovas szolgáltató hálózatban történő együttműködése • lovas szán	• konfliktusok gyalogosokkal, terepkerékpárosokkal • korlátozhatják a lovas fejlesztések területét természetvédelmi okból védett területeken

MURAFÖLDE				
	S **Erősség**	**W** **Gyengeség**	**O** **Lehetőség**	**T** **Veszély**
Vízi turizmus	• hosszan túrázható Mura – a magyar szakasz 2,5 napos program lehet • Kerkával kapcsolható, bővíthető a Murán történő vízitúrázsá • erős biodiverzitás • vadvízi besorolást eléri • gyermekes, idős, gyakorlatlan célcsoportoknak egyaránt megfelelő túralehetőségek • megfelelő számú kikötési lehetőség • meglévő, helyi túraszervezők, képzett túravezetők	• kikötők rossz megközelíthetősége közútról • kikötői infrastruktúra hiánya • kikötők hibás műszaki kialakítása • határ- magyar-határ kapcsolat adminisztrációs problémái	• határon átnyúló programok, túrák lehetősége • Schengeni határ kiterjesztése Horvátországra – adminisztratív nehézségek eltűnnek • Muraszemenyei kikötő hozzáférhetővé tétele • kikötők mellett attrakciók, pihenők fejlesztése (esőbeállók, játszótér, de mindenhol legalább mobil wc) • gyalogos – kerékpáros kombinált jármódú programok bővítése, együttműködés szállásadókkal, szolgáltatókkal • kisebb tavak, mint vízi aktivitások helyszínének fejlesztése (Kistolmács, Csótó)	

13. ÖSSZEFOGLALÁS

Dél-Zala két kistérsége, Murafölde és a Kis-Balaton vidéke gyönyörű természeti adottságaiknak köszönhetően **Magyarország elsőszámú aktív turisztikai és kerékpáros desztinációja** lehet, azonban ehhez szükséges egy egy irányba mutató, hálózatos logikán alapuló és minden területre kiterjedő turisztikai stratégia elfogadása. Erre épülve pedig egy olyan, a jelenlegi erősségeket kiaknázó, arra épülő fejlesztési terv szükséges, amely révén Dél-Zala néhány éven belül elfoglalhatja méltó helyét a magyarországi és a közép-európai turisztikai piacon.

Bennünk, helyiekben az ambíció és a tettvágy ég, hogy megmutassuk a világnak az ország szerintünk legszebb vidékét.